

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2019

ELISABETHA ALBERTI V ROM REG: FILIA
CASIMIR REG: POLONIA

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2019

SUMAR

mai

2019

4 Învățămintul –
formator
sau deformator?

B. RUSSELL

5 Războaiele
daco-romane,
altfel decât le știam

E. TEODOR

11 Vocația
europeană a Sibiului
Povestea judeului regal
Albert Huet

M. PAKUCS-
WILLCOCKS

15 Gând pios
La despărțirea
de academicianul
Ștefan Ștefănescu

G. FILITTI

16 Cele trei vieți
ale sopranei
Virginia Zeani

E. BARCA

21 Mari speranțe,
mari probleme
Conferința de Pace
de la Paris, 1919 – 1920

A.V. MATEI

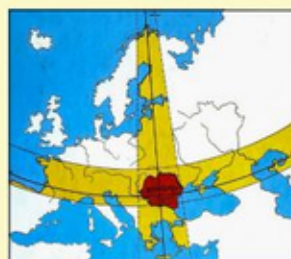
26 O viață între
copertile unui caiet
Însemnări din Basarabia
interbelică

ȘT. PETRESCU

EXCLUSIVITATE

30 Cum a pierdut
Bogdan al III-lea
și Pocuția
și o mireasă poloneză
K. NIEMCZYK

33 În calea lupilor
Școala românească
de geopolitică

A. POP

38 Aliații
de care se temeau toți
Japonia în
Primul Război Mondial

I. SCUMPIERU

42 Bernini
modelează
Cetatea papilor

F. DOLGHIN

46 Pe vremuri
oamenii își trimiteau
scrisori

G. FILITTI

magazin istoric

Anul LII – serie nouă – nr. 5 (626)
mai 2019

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Albastrul intens, precum cel din această miniatură de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul celui de al XVI-lea, era obținut din lazurită, un mineral conținut în lapislazuli. Pigmentul era mai scump pe atunci decât aurul, fiind adus din munții Afganistanului

2 Regina Elisabeta a Poloniei, născută Habsburg, a fost o personalitate marcantă pentru istoria Poloniei medievale. Din mariajul cu Cazimir al IV-lea Jagiello a avut 13 copii, dintre care au supraviețuit 11. Patru dintre aceștia au ajuns regi ai Poloniei sau Ungariei. A exercitat o influență considerabilă în deciziile care vizau problemele interne sau externe ale regatului polonez

3 Cel mai important edificiu religios al catolicismului, Bazilica San Pietro, este o comoară artistică prin numeroasele sculpturi în marmură, mare parte opere ale lui Gian Lorenzo Bernini (1598 – 1680). În 1638 artistul a isprăvit lucrul la această statuie, înaltă de 4,50 m, reprezentându-l pe Sfântul Longin, ca centurion, conform tradiției, figură legendară a creștinismului, venerat ca soldatul roman care, slujind în Iudeea, sub comanda lui Ponțiu Pilat, l-a străpuns cu lancea pe Iisus, ținut pe cruce, ulterior convertindu-se și murind ca martir în Cesareea, din Cappadocia natală

4 Consiliul European informal, care va reuni șefii de stat sau de guvern din Uniunea Europeană, va fi găzduit la 9 mai 2019 de municipiul Sibiu. Așezarea înființată și dezvoltată de coloniștii sași din Transilvania a avut o legătură permanentă cu Europa Centrală și cultura occidentală, după cum se poate vedea și din pictura de secol XIX realizată de Johann Böbel, intitulată „Strada Turului și biserica Evanghelică”

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU
(1927 – 2018),
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon: 021.315.09.91, 021.312.68.77

CE ESTE UN OM ÎNTELEPT

BERTRAND RUSSELL

Unul dintre neajunsurile învătământului superior de astăzi constă în faptul că a devenit într-o prea mare măsură o formă în vederea dobândirii anumitor calificări, manifestând prea puțină preocupare pentru lărgirea orizonturilor intelectual și afectiv, pe calea observării dezinteresate a lumii.

Un om ajunge, de pildă, să fie preocupat și pasionat de lupta politică și să lucreze din răspuțeri pentru victoria partidului său politic. Până aici, toate bune. Se poate întâmpla însă ca în cursul acelei lupte să se ivească o oportunitate de a obține victoria folosind metode ce sunt de natură să sporească ura, violența și suspiciunea în lume. Spre exemplu, cel în cauză ar putea constata că drumul cel mai bun spre victorie constă în a aduce jigniri unei alte națiuni. Dacă orizontul mental al omului respectiv este limitat la prezent sau dacă el și-a însușit doctrina că singurul lucru care contează este ceea ce se cheamă eficiență, va recurge la asemenea mijloace dubioase. Cu ajutorul lor va izbuti să-și atingă obiectivele imediate, însă consecințele mai îndepărtate s-ar putea dovedi catastrofale. În schimb, dacă el a dobândit un orizont intelectual care cuprinde epocile trecute ale omenirii, desprinderea ei lentă și încă incompletă de barbarie, în fine, scurtimea propriei lui existențe în comparație cu epocile astronomice – dacă, așadar, astfel de gânduri i-au modelat în mod durabil sensibilitatea –, el își va da seama că bătaia momentană în care este angajat nu poate fi de o asemenea importanță, încât să îndreptățască riscul unui pas înapoi spre bezna din care atât de anevoios ne desprindem [...]

Dacă mi-ar sta în putință să organizez învățământul superior așa cum mi-ar plăcea mie să fie [...], aș căuta să-i fac pe tineri intens conștienți de trecut, de faptul că viitorul

omenirii va fi, după toate probabilitățile, incomparabil mai lung decât trecutul ei, de micimea planetei pe care trăim și de faptul că viața pe această planetă nu-i decât un incident vremelnic [...]

Omul care a priceput o dată, fie și în chip trecător și pentru scurtă vreme, în ce constă

măreția sufletului nu mai poate fi fericit dacă își îngăduie să fie meschin, egoist, tulburat de mici necazuri, temător de ce i-ar putea rezerva soarta [...] Chiar și în cuprinsul celor mai norocoase vieți survin momente când lucrurile nu merg bine. Puțini sunt bărbații căsătoriți care nu s-au certat niciodată cu soțiile lor, puțini sunt părinții care n-au avut parte de grave îngrijorări pricinuite de boli ale copiilor lor; puțini sunt oamenii de afaceri care n-au avut niciodată parte de griji financiare; puțini sunt specialiștii care n-au cunoscut perioade de eșec iminent. În astfel de perioade, capacitatea omului de a deveni interesat de ceva nelegat de cauza anxietății sale este cum nu se poate mai binevenită. În astfel de perioade, când în ciuda anxietății nu este pe moment nimic de făcut, un om va juca șah, un altul va citi romane polițiste, un al treilea se va pasiona de astronomia populară, un al patrulea se va consola citind despre săpăturile arheologice de la Ur din Mesopotamia. Oricare dintre aceștia patru procedează înțelept, pe când omul care nu întreprinde nimic spre a-și destinde mintea și lasă ca supărarea din acel moment să-l copleșască total procedează neînțelept și își diminuează aptitudinea de a face față necazurilor atunci când va veni momentul să acționeze.

(Matematician, logician, filosof britanic, 1872 – 1970, laureat al Premiului Nobel pentru Literatură; În căutarea fericirii, Humanitas, 2011)

50 Când învinsul
vrea să facă legea
*Campania anului 1919.
Pregătirile*

I. GIURCĂ

54 Echilibratul,
nu perfidul Albion
*Documente britanice
despre problema
Dobrogei
la Conferința de Pace*

AL. PIȚIGOI

59 Mărturie
despre „Bădia Victor“
D. CĂDERE

ISTORIA PRIN DETALII

61 De când
ne spunem
„La Mulți Ani!“
ȘT. LEMNY

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Ce nu ați putut
citi în revistă
*Pagini cenzurate
din „Magazin istoric“*
P. OTU

70 Cinci sute de ani
de monetărie
la Baia Mare
I. BOTIȘ

POVEȘTILE ANIMALELOR

75 Delfinul
**T. STĂNESCU-
STANCIU**

80 „Nu cunoaștem
legi făcute de voi
fără noi“
*Document programatic
național al românilor din
Țara Făgărașului, 1861*
I. MÂNDREA

83 Marea doamnă
a Rugului Aprins
Olga Greceanu
M. VASILEANU

91 Ce iese
când te joci
cu compasul pe hartă
*Efemerul stat
„Gât de sticlă“*

HOOVER INSTITUTION

93 Precizări
pentru rege

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

63 Clio anunță

87 În România,
acum 100 de ani

92 Telex

60; 94; 95
**Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog**

Reconstituire artistică a lucrărilor de construcție a drumului din Clisura Dunării (nu este conformă modelului ingineresc). După Limes Congress 2018

rânduri de deportări ale nord-dunărenilor la sudul Dunării, pentru a diminua forța combativă a inamicilor. Astfel, cândva după anul 4 al erei creștine, proconsulul (guvernatorul) Macedoniei a adus la sud de Dunăre, cu forța, 50.000 de geți, „neam de oameni vorbind aceeași limbă cu tracii”, făcându-i plătitori de taxe romani, numiți de atunci moesi (de la numele tracilor care trăiau între munții Balcani și Istru, dar și al provinciei romane Moesia, în curs de constituire în acel timp).

Decebal a speculat situația romanilor

O jumătate de secol mai târziu guvernatorul Moesiei, Tiberius Plautius Silvanus Aelianus, strămută la sud de fluviu 100.000 de „transdanubieni”, prinșii putând fi geți, dar și bastarni sau sarmați. Asemenea cifre au fost considerate exagerări propagandistice, până relativ recent, când au apărut primele sinteze ale așezărilor getice din Muntenia, din perspectivă arheologică, evidență care atestă că în cursul secolului I al erei creștine satele geților dispar.

În a doua jumătate a acestui veac nu mai există practic nimic, pe o bandă lată de 100 de km, la nord de Dunăre. O întreagă provincie istorică, cu o demografie anterior înfloritoare, comparabilă cu secolul de vârf al Evului Mediu, al XVI-lea, este ancantizată sub presiunea romanilor, locuitorii ei devenind fie captivi, fie fugari. Impactul romanilor a fost mult mai dur decât cel al otomanilor și tătarilor la un loc, cel puțin în confruntările inițiale.

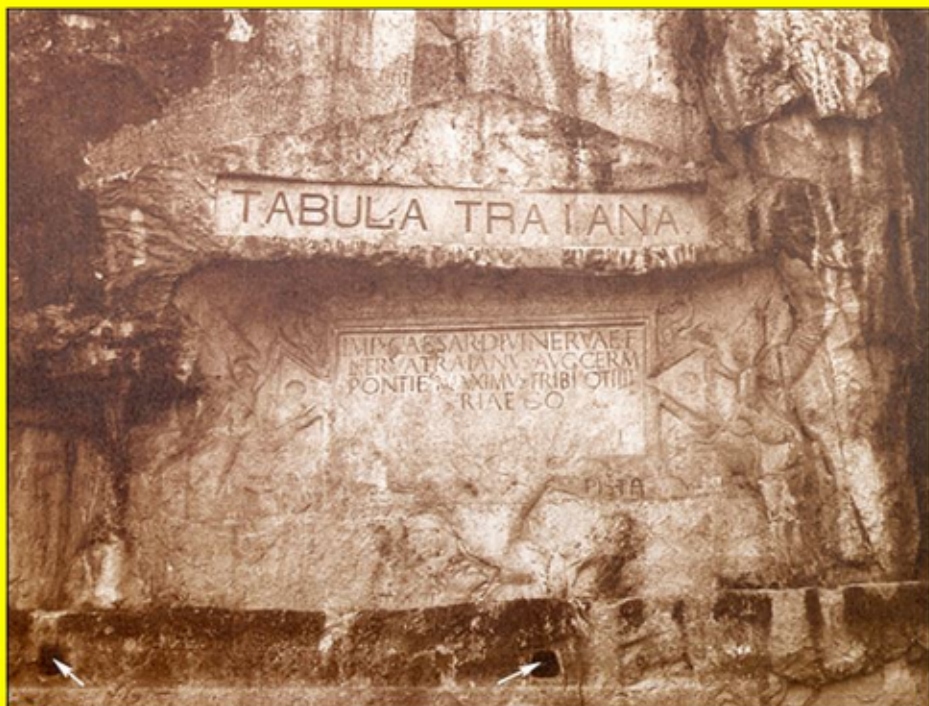
În iarna 85 – 86 dacii lovesc din nou, ucingându-l în luptă pe guvernatorul Moesiei, Oppius Sabinus, obligându-l astfel pe împăratul Domitian (Roma devenise imperiu, oficial, în anul 14 î.H., sub Augustus) la măsuri energice: Moesia este împărțită în două provincii, pentru a putea fi guvernată mai ușor: Moesia Superior (deci Moesia „de Sus”), provincie dunăreană acoperind Serbia de astăzi, cât și nord-estul Bulgariei, și Moesia Inferior (deci „de Jos”), de la Bistreț până la Marca Neagră. La Dunăre sunt aduse importante forțe militare, sub conducerea lui Cornelius Fuscus, comandantul pretorienilor (garda imperială de la Roma), dovadă că lucrurile arătau destul de rău, fiind pus în pericol chiar

statutul de putere dominantă al Romei. Doar că, foarte curând, aveau să arate încă și mai rău: la Dunărea de Jos sarmații roxolani volatilizează o legiune romană, iar în munții dacilor dispare și mărețul Fuscus (anul 87), cu armată și cu stindard cu tot (o rușine memorabilă, care avea să fie amintită prin veacuri).

În aceleași împrejurări dramatice și dacii fac schimbări. Duras (Diurpaneus) renunță la tron (sau este depus, pentru neinspirata renunțare la alianța cu Roma, dar toate sunt pure speculații), venind un rege tânăr și energic, potrivit vremurilor grele, Decebal. Învingător în prima rundă, dar învins în a doua, se pare în obsedantele Porți de Fier ale Transilvaniei (câțiva kilometri vest de viitoarea capitală romană, Ulpia Traiana Sarmizegetusa, în pasul dintre pâraurile Bistra și Breazova), Decebal speculează corect situația dificilă a romanilor, învinși între timp și de cvazii și marcomanii germanici la Dunărea Mijlocie, și îl forțează pe Domitian să accepte condiții grele, în anul 89: subvenții considerabile (un nume elegant pentru „tribut”), instrumente de război (baliste) și ingineri romani, necesari lucrărilor de fortificare. Opinia publică romană a considerat termenii păcii cu dacii o umilință, cu atât mai mult cu cât Decebal păstra stindardul lui Fuscus (mare greșală, fie vorba între noi), iar Domitian avu neinspirata pretenție de a sărbători eșecul ca pe un triumf. Această umilire a romanilor stă la originea războaielor purtate de Traian. Nu aurl din Apuseni.

Domitian avea să plătească cu viața tratatul cu Decebal, fiind ucis de propria gardă. Nerva – un bătrân ofițer superior – a fost beneficiarul direct al crimei, domnind doar doi ani (96 – 98), și l-a asociat la domnie pe Traian, care avea

RĂZBOAIELE DACICE

Tabula Traiana, placă memorială pusă de romani la inaugurarea drumului săpat în stâncă, la Porțile de Fier ale Dunării (anul 100). Inscripția are 4 m lățime (astăzi este la aproximativ 20 m sub apa lacului de acumulare Porțile de Fier 1). Cu săgeți albe sunt indicate găurile pentru montarea consolelor suportului de lemn (calea de rulare). După Limes Congress 2018, materialele promoționale furnizate de organizatorii celui de al 24-lea Congres al Frontierelor Romane, Viminacium, Serbia, septembrie 2018

EUGEN TEODOR

În unul dintre numerele recente ale revistei Magazin istoric (nr. 12/2018) am scris o introducere despre frontierele Imperiului Roman, conținând termeni generali, necesari în oricare discuție mai detaliată despre subiect. Intenția era ca, la pasul următor, să intru în problemele legate de granițele provinciei Dacia. Între timp, am înțeles că nu se poate vorbi despre granițe fără a vorbi despre războaiele ale căror finală consecință a fost cucerirea Daciei. În literatura internațională aceste confruntări poartă numele de „războaiele dacice“.

Noua superputere mediteraneană – numită pe atunci, oficial, Republica Romană – a ajuns în proximitatea Dunării după înșelăciunea Macedoniei, în urma unei serii mai lungi de războaie, începute în anul 214 î.H. și finalizate în 148 î.H. Conflictele directe cu nord-dunărenii încep însă un veac mai târziu, pornind de la raidurile de jaf ale barbarilor

în teritoriile controlate de romani. Replica trupelor romane din Macedonia, la nordul Dunării, vine între anii 29 – 27 î.H., când bastarnii triburi germanice care locuiau în Moldova centrală sunt zdrobiți la ei acasă. Din acel moment, istoria consemnează mai multe confruntări, pe ambele maluri ale fluviului, și avem motive să credem că

ceea ce știm este doar o parte din ceea ce s-a întâmplat. Scriitorul roman Florus spunea nu doar că „dacii trăiesc atârnați de munți“, dar și că „obișnuiau să coboare și să pustiască ținuturile vecine, ori de câte ori Dunărea, înghețată de ger, își unea malurile“. Una dintre consecințele acestei perseverente ostilități au fost mai multe

Fotografie de la ieșirea din Porțile de Fier, în amonte de Ieșelnița și Tekija

participarea la război a părți din peste 12 legiuni, însă legiuni cu efective complete au fost, foarte probabil, doar cele care proveneau din cele două Moesii (IV Flavia, VII Claudia, I Italica, V Macedonia, XI Claudia); restul multe zeci de unități auxiliare, aduse din tot imperiul. Din perioada războiului nu se cunosc castre de marș care ar fi putut acomoda o legiune completă (minimum 8 – 9 hectare, fără trupe auxiliare), cu excepția celor din zona Dunării (care pot fi castre din războaiele anterioare), cele cunoscute în Munții Șureanu sau în Munții Siriu nedeșăind mărimea de 7,5 hectare (cu o excepție); însă castrele de 3 hectare sunt uzuale, ceea ce înseamnă efective sub 2.000 de militari (față de o legiune, care număra 5.500 de luptători, fără auxiliari). Inovația se datora bunei cunoașterii a reliefului accidentat și a naturii sălbătice a Daciei, cât și înțelegerii învățămintelor înfrângerilor anterioare: căile de pătrundere erau strâmte, permițând blocarea unor trupe numeroase cu o mână de oameni. În loc de a veni cu un puhoi de oameni în defilee, romanii au ales să trimită trupe relativ mici, funcționând relativ independent, dar pe cât mai diferite căi cu putință.

Această alegere convenea romanilor, care aveau o armată considerabilă, nu și dacilor,

care nu puteau strânge sub arme mai mult de 25.000 de bărbați înarmați, din care trupe de elită, pe măsura romanilor, erau cam o cincime. Fiindcă romanii nu mai veneau pe o coloană, ci pe zece sau mai multe, dacii erau constrânși și ei să-și împartă trupa disponibilă în tot atâtea părți, ca un asediat obligat să fugă de la o poartă la alta, pentru a astupa zidurile dărâmate. Un izvor roman spunea, despre al doilea război dacic, că s-a purtat fără entuziasm și avânt, ci cu socoteală și prudență. Matematic vorbind, dacii nu puteau scăpa din această menhință, fiindcă resursele umane erau inferioare.

Deznodământul era previzibil

Nu am să fac aici rezumatul celor două războaie (101 – 102 și 105 – 106), fiindcă el poate fi găsit relativ ușor, în multiple versiuni și interpretări. Am să dau totuși câteva repere cheie. Romanii trec în Dacia pe la Lederata, port dunărean în apropiere de castrul legionar de la Viminacium (sediul Legiunii VII Claudia), în amonte de Poarta de Fier a Dunării, de unde își croiesc drum pe la vest de munții bănățeni, întră apoi între munți, la Tibiscum, urmând prima bătălie majoră, tot la *Tapae* (Porțile de Fier ale Transilvaniei), una dintre cele

mai sângeroase, inclusiv pentru romani, așa cum lasă clar de înțeles Columna. Odată pătrunși în Țara Hațegului, romanii erau la doi pași de nucleul de cetăți din Munții Șureanu (numiți greșit, de foarte multă lume, dar și de documentația UNESCO, Munții Orăștici), doar că acum se produce lovitură de teatru: aliații lui Decebal invadaseră Balcanii de Est.

Aliații răsăriteni ai lui Decebal (daci din sud-estul Transilvaniei, bastarnii din Moldova și sarmații roxolani de la Marea Neagră) năvăliseră în Balcanii de Est, creând panică, fiindcă trupele provinciei Moesia Inferior nu le puteau face față. Traian s-a văzut nevoit să uite de asediul din Munții Șureanu, să ia de pe frontul dacic mare parte a corpului expediționar și să facă drumul înapoi spre Dunăre. Pentru a veni în ajutorul moesiilor, trece cu trupele pe noul drum săpat în stâncă, la Cazanele Dunării, și le îmbarcă pe flota de război la Pontes, în fața Drobetaei. Corpul expediționar imperial alungă barbarii din Bulgaria Nord-Estică și Centrală de astăzi, îi prinde din urmă în sudul Dobrogei, unde îi înfrânge în mod decisiv (vezi monumentul și mausoleul de la Adamclisi). Corpul expediționar se întoarce în Munții Șureanu, dar era deja probabil destul de uzat, fiindcă romanii acceptă pacea cerută de daci. Paceă era teribilă pentru înfrânți: cetățile trebuia dărâmate, iar teritoriile câștigate de romani rămâneau sub ocupație, până în poarta capitalei Sarmizegetusa Regia (a nu se face confuzii: este cea din munți!). Dar și resursele lor erau epuizate.

Pacea din 102 a fost una strict tehnică, precum pauza dintre două reprize de box. Încă de „a doua zi” combatanții au început pregătirile pentru runda decisivă.

să fie primul împărat roman născut în afara Italiei (dar într-o colonie romană, oricum, în Baetica, Hispania). Traian era tot militar de profesie, cu vechi state în poziții cheie, fiind guvernator al Germaniei superioare (zona dinspre izvoarele Dunării) în momentul în care a fost adoptat co-împărat, primind supranumele de *Germanicus*, ca urmare a înfrângerii barbarilor.

Inovații decisive

La moartea predecesorului și protectorului său Nerva, Traian face un lucru neobișnuit: începe să inspecteze provinciile dunărene și să le pregătească pentru evenimente deosebite, aceasta chiar înainte de a se îndrepta spre Roma, pentru a se înscăuna oficial, cu pompa de rigoare. Gestul nu face decât să sublinieze determinarea și evidentă intenție de a renunța la un tratat de pace stânenitor. Printre primele măsuri luate, alături de consolidarea garnizoanelor dunărene, a fost o complicată schemă de redistribuire a trupelor, dinspre Britannia (de unde pleacă o legiune) spre continent, iar dinspre Rinul inferior spre Dunărea Mijlocie. Modificările urmăreau crearea unei mari forțe expediționare în proximitatea regatului dacic.

Soarta păcii fusese practic hotărâtă din primele zile ale lui Traian. Restul au fost detalii diplomatice. Istoricii sunt unanimi în a considera că războaiele dacice purtate de Traian, la începutul celui de al doilea secol creștin, au reprezentat cea mai mare desfășurare de forțe romane etalate vreodată pe continentul european, în perioada Principatului (sec. I – III). Dacii nu puteau

fi tratați cu superficialitate, așa cum exemplul lui Fuscus demonstrase.

O a doua măsură care anunța războiul a fost decizia construirii drumului roman în zona Porților de Fier ale Dunării. Este vorba despre străpungerea pe care fluviul o realiza între Munții Carpați, la nord, și Stara Planina (munți numiți de romani *Haemus*) la sud, între Moldova Veche, în amonte, și Orșova, în aval, un pasaj lung de peste 120 de km, pe firul apei, cu strângeri ale fluviului între pereți practic verticali, lățimea apei restrângându-se de la 1.100 m, la Pojejena, în amonte, la 300 m la intrare în „Cazane”, la est de Coronini. Rezultatul este că prin Porțile de Fier apa circula cu o viteză de aproape patru ori mai mare decât cea obișnuită, fluviul nefiind navigabil (în secolul al XIX-lea vapoarele austriece încă erau trase în amonte cu atelaje de boi, apoi de locomotive cu aburi). Pereții munților, verticali fiind, nu au permis în Antichitate amenajarea unui drum, pe acest sector. Traian ordonă aici o lucrare fenomenală, comparabilă cu construcția celebrului pod de la Drobeta: un drum care era tăiat în stâncă, pe zeci de kilometri. Drumul avea o rațiune militară foarte clară, urmând să lege bazinul

Dunării Mijlocii cu bazinul Dunării de Jos, zone care, de-a lungul istoriei, au evoluat distinct, aproape separat. Drumul era construit din trunchiuri de copaci puse în consolă pe stâncă, suprafața de rulare fiind realizată din scânduri, iar aceasta pe mulți kilometri! Decizia avea să se demonstreze vitală în „primul război dacic” (cel din 101 – 102), fiindcă el scurta cu cel puțin o săptămână transferul trupelor de la Dunărea Mijlocie spre cea de Jos sau invers.

Geniul militar al lui Traian a adus noii confruntări și alte inovații notabile, care, foarte probabil, au contribuit la rezultatul final. Forța de invazie este estimată de istorici între 50.000 și 60.000 de militari, dar vorbim aici numai despre combatanți, fiindcă coloanele logistice adăugau încă cel puțin atât. Armata de invazie nu era deci doar foarte mare (pentru epocă), dar și compusă, cu răbdare, prin rocade care au durat ani de zile, din trupe cu experiență în lupte, dotate și conduse după cele mai bune standarde militare. Dacă tradiția romană era ca principala forță combativă să fie compusă din legiuni, de această dată principalul vehicul operativ era „vexilația”, care era un grup militar ad-hoc, compus din fracțiuni ale unor legiuni, însoțite de trupe

„auxiliare” (constituite de bărbați născuți în Barbaricum, dar care luptau în formațiuni romane tipice, de genul cohortei, o unitate standard de cca 500 de luptători), care probabil constituiau grosul trupelor. Așa sugerează Columna Traiană, că cele mai multe lupte au fost purtate de auxiliari (de recunoscut, pe columnă, după scuturile ovale). Există mărturii despre

Podul lui Apollodor din Damasc, primul pilon de pe malul sudic, cu sparge-val spre amonte (Pontes, Serbia)

rea puterii în provinciile de graniță.

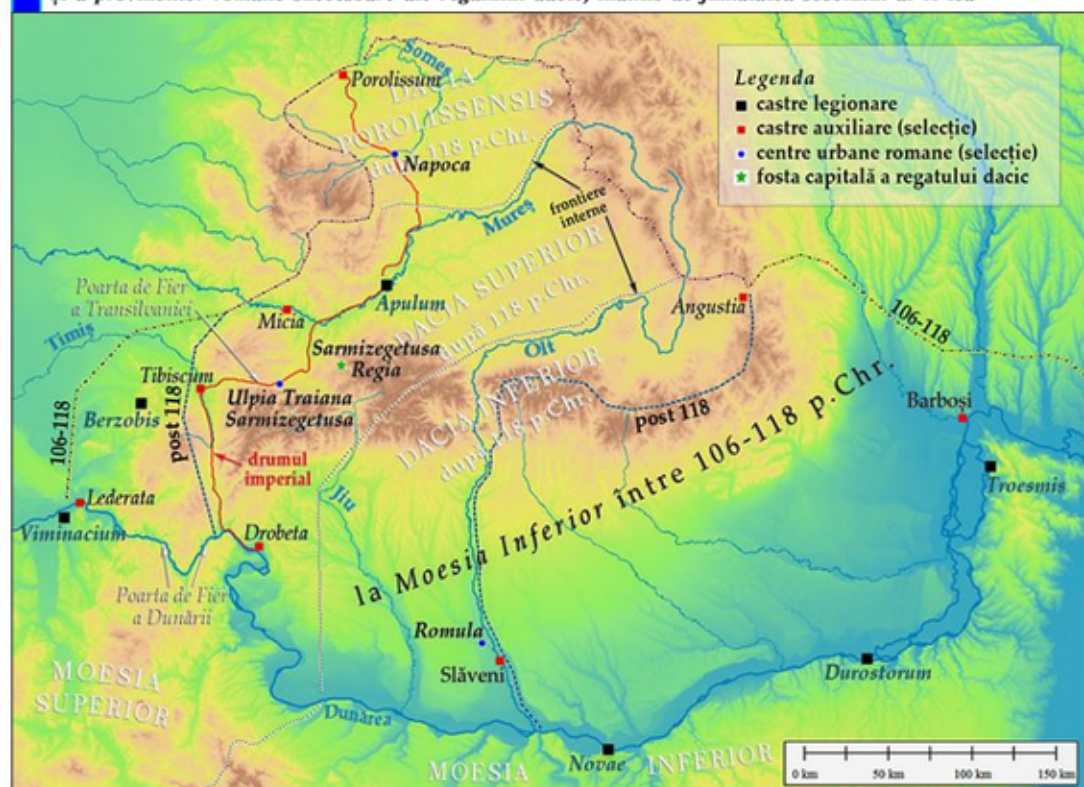
Cucerirea Daciei fusese însă numai prima parte dintr-un plan grandios al împăratului Traian, care visa să rivalizeze, în cărțile de istorie, cu Alexandru Macedon. Scopul final era înșelător: Imperiul Parților, mai cunoscut marelui public sub numele de Imperiul Persan (numit astfel la începuturile Antichității), singurul rival militar pe măsura Romei. În ciuda potenței extraordinare a imperiului din Orientul Mijlociu, el a suferit o înfrângere la fel de catastrofală ca dacii, tot în patru ani (113 – 117), fiind salvat de la anticăizare doar de neașteptata moarte a lui Traian, răpus de o molimă soldățească. Morala ar fi că, în epocă, nu exista o forță pe măsura armatei romane.

Moartea tiranului care băgase spaima în toți barbarii a fost salutăată la granițe în mod adecvat: sarmații au pus de o răsccoală, atât la Dunărea Mijlocie (iazigii), cât și la Gurile Dunării (roxolani). Primii au fost învinși destul de greu, în fapt, iar ultimii au fost cumpărați. Prețul păcii, pentru noul împărat Hadrian, a fost destul de mare: romanii părăseau sudul Moldovei și toată Muntenia, în favoarea roxolanilor, care le doreau ca locuri de pășune, iar în epocă circula zvonul că ar fi vrut să abandoneze Dacia cu totul... Garnizoanele dinspre munții meridionali, care controlau trecătorile (Voinești, Rucăr, Draja, Mălăești, Târgșor) erau retrase pe linia Dunării sau a Oltului. Restul teritoriilor Moesiei inferioare, de la nord de Dunăre (S-E Transilvaniei, Țara Oltului și Ol-

tenia) formau o provincie nouă, *Dacia Inferior*. Districtul supermilitarizat din nordul Transilvaniei (la nord de Arieș și Mureș) devine a treia provincie Dacia, numită *Dacia Porolissensis*. Abia acum, în anul 120, procesul de restructurare a noilor teritorii romane se încheie, prin organizarea a trei provincii distincte, ca ultimă consecință a războaielor dacice.

Noile provincii romane pot să arate ciudat, pentru un cetățean al secolului XXI; dar ele erau, în fapt, unități morfologice centrate pe marile cursuri de apă: *Dacia Porolissensis* este o țară a Someșului de sus, *Dacia Superior* este croită pe cursul Mureșului, la care se anexează bazinul Timișului, iar *Dacia Inferior* este o mare Țară a Oltului, din apropierea izvoarelor și până la vărsare. ■

Harta teritoriilor care au făcut obiectul războaielor dacice (101–102; 105–106) și a provinciilor romane succesoare ale regatului dacic, înainte de jumătatea secolului al II-lea

Romanii încep construcția uriașă de la Drobeta, podul lui Apollodor din Damasc, considerat una dintre cele șapte minuni ale Antichității. Motivul unui asemenea efort fără precedent (un pod de peste 1 km într-o zonă cu curenți puternici) este străveziu: Drobeta se afla în punctul de pe Dunăre aflat la cea mai mică distanță de munții dacilor, oferind două trasee alternative: prin nordul Olteniei, peste Pasul Vâlcan, și prin Orșova-Tibiscum, apoi pe vechea rută. Cât despre daci, ei au demolat ce au demolat, apoi s-au apucat de reconstruit. În 105 ambele tabere erau gata de acțiune. Podul de la Drobeta era gata! (construcția ultimului pod peste Dunăre, de la Calafat, a durat... 13 ani, fiind inaugurat în 2013). Decebal nu mai așteaptă pretexte, le crează el însuși: tabăra Legiunii IV Flavia Felix, de pe teritoriul viitoarei colonii Ulpia Traiana (din localitatea Sarmizegetusa, din zilele noastre), este făcută scrum. În plus, vecinii de la vest, sarmații iazigi, care profitaseră de înfrângerea dacilor pentru a-și lăși teritoriile, în Banatul de câmpie, sunt bătuți și alungați pe Tisa.

La capătul a trei ani de pregătiri, romanii erau în avantaj. Cât au tăcut armele, diplomația romană a lucrat, astfel încât, la debutul celui de al doilea război (105) s-a văzut că Decebal nu mai avea aliați. Era singur. Deznodământul era absolut previzibil. Cetățile din centura strategică a capitalei (Piatra Roșie, Costești, Blidaru) au fost cucerite din nou, capitala a fost asediată o perioadă mai lungă de timp, fiindcă a

rămas fără apă potabilă –, apoi a fost pur și simplu rasă. Foarte probabil dacii au încercat să reziste la nord de Mureș, fără nicio șansă, fiind urmăriți sute de kilometri, până în Slovacia și Polonia de astăzi. Regele Decebal a preferat moartea în locul unei captivități degradante (se știa că înfrânții erau plimbați în lanț, ca ursul...). Data exactă a sfârșitului războiului, deși

Una dintre cele mai obsedante tipuri de reprezentări de pe Columna Traiană: construcția de drumuri și podete (aici Scena XV). Dincolo de mesajul politic, „civilizator”, tema recurentă a drumurilor acoperă o realitate istorică: sute de kilometri de șosele construite în condiții de război, sub privirea inamicului. Era însă unicul mod de a duce piesele grele de asediu în munții dacilor

înscrisă în orice manual de istorie (106), este astăzi obiect de dezbatere între specialiști. Un singur lucru este clar: colonia Ulpia Traiana Sarmizegetusa s-a fondat în anii 108 – 109, ceea ce face plauzibilă ideea că starea de război nu a încetat înainte de 108. Decizia înființării unei noi provincii, pe ruinele regatului dacic, era însă luată demult. În cei doi ani care au urmat cuceririi capitalei dacice romanii au construit o șosea „imperială”, care unea Dunărea cu nordul extrem al viitoarei provincii, la Porolissum (lângă Zalău, lângă pasul Meseș). Se știe, romanii construiau întâi drumul, apoi orașul...

Nu exista o forță pe măsura armatei romane

Foarte instructivă era întinderea inițială a Provinciei Dacia: Podișul ardelean, fără munți (cu excepția Munților Șurcanu și a așa-numitului Cadrlater aurifer din Carpații Apuseni) și fără Țara Oltului, la care se adăuga Banatul montan, ca teritoriu de legătură cu corpul imperiului. Întinse zone, ocupate de romani în vremea războiului, precum centrul și estul Olteniei, toată Muntenia, sudul Moldovei, colțul de sud-est al Transilvaniei, inclusiv cursul mijlociu al Oltului, cât și teritoriile riverane Dunării, la nord de Delta, intrau în componența Moesiei Inferior. Motivul, mai exact unul dintre ele: teritoriile respective se aflau, deja, sub ocupația trupelor dislocate din Moesia Inferior. Provincia Dacia deci era destul de mică. Informația este interesantă, fiindcă, foarte probabil, ea fusese regatul lui Decebal, un domeniu de dimensiuni restrânse, cu resurse umane, firește, destul de limitate. Faptul că colțul de S-E al Transilvaniei a fost dat Moesiei Inferior nu pare deloc o întâmplare: dacii de acolo se făceau vinovați de invadarea Moesiei, în iarna anului 101 – 102, iar împăratul făcuse dreptate, dând țara barbarilor pe mâna celor păgubiți. Aranjamentul, desigur, nu avea să dureze. Moesia Inferior devenise o provincie mamut, greu de condus, a cărei armată rivaliza, deja, cu a multor regate barbare. Or, în Imperiul Roman s-a evitat totdeauna concentra-

stăpâneau nordul fostului regat al Coroanei Sf. Ștefan.

Un plan pe termen lung

După terminarea studiilor, tânărul Albert Huet a intrat în serviciul Casei de Austria, fiind notar al cancelariei maghiare de la Curtea Vienei. Deși este foarte probabil că și tatăl și frații lui au avut o educație solidă, se pare că Albert a dus studiile și cunoștințele lingvistice și juridice la un nivel excepțional chiar și pentru familia sa. Este relevant faptul că fratele său mai mare, pe nume Georg, care s-a mutat la Brașov prin căsătorie și a deținut dregătorii politice acolo, i-a lăsat prin testament cărțile latine lui Albert, „pentru studiul său”. În Cancelaria vieneză, Huet s-a familiarizat cu limbajul politic și administrativ al guvernării și a fost martorul mai multor evenimente, precum funeraliile lui Carol Quintul, care l-au marcat și l-au format. Serviciul în slujba împăraților habsburgici a creat o loialitate pe viață în tânărul sas ardelean, care a depășit diferențele confesionale dintre imperialii catolici și sașii luterani. Din perioada

Detaliu din ancadramentul de la ușa fostei biblioteci a școlii parohiale

aceasta, Albert Huet apare menționat în protocoalele oficiale ale Cancelariei vieneze, el primind donații de moșii în Transilvania și două case de piatră în Sibiu de la Ferdinand de Austria în 1558 și 1559, „pentru servicii credincioase”.

Pe paginile albe ale unui evangheliar, Albert Huet a notat cele mai importante momente din viața lui publică, dar și din viața privată, dintre care amintim descrierea propriei nunți și însemnările privind nașterea copiilor săi. Cartea a fost mai mult ca sigur o moștenire de

la tată, Georg, deoarece și acesta a lăsat câteva însemnări personale. Aflăm din această sursă directă că Huet a revenit la Sibiu în 1574, la vârsta de 37 de ani, cu intenția de a-și servi patria. Pentru a putea obține o funcție politică în oraș, prima condiție era să fie căsătorit. El și-a ales-o ca mireasă pe nepoata judei regal în funcție, Augustin Hedwig, semnând foarte limpede intențiile lui de a urma o carieră politică pe termen lung. Odată căsătorit, în anul 1576 Albert Huet a putut fi ales, conform uzanței, membru al Sfatului lărgit al orașului, centumvirii, format din reprezentanți ai meșteșugarilor din Sibiu. Sfatul mic al orașului, Senatul, se alegea din rândul centumvirilor, așadar cooptarea în acest corp politic era primul pas în ierarhia dregătoriilor publice. Anul următor, în 1577, Albert Huet a

Sibiu în 1567, xilogravură

ALBERT HUET

ȘI VOCATIA EUROPEANĂ A SIBIULUI ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

MĂRIA PAKUCS-WILLCOCKS

Memoria personajelor istorice care și-au pus amprenta asupra destinului unei națiuni trebuie păstrată și onorată. Albert Huet (1537 – 1607), al cărui nume este imortalizat de piața omonimă din jurul Bisericii luterane din Sibiu (Magazin istoric, nr. 3/2008), a fost un om politic de excepție, care a condus și a apărut interesele națiunii sașilor ardeleni în a doua jumătate a veacului al XVI-lea. În istoriografia română, Albert Huet este cunoscut doar prin participarea sa la luptele cu otomanii, alături de Mihai Viteazul. Voi creiona portretul politic al lui Albert Huet din perspectiva Sibiului și a națiunii săsești pe care a reprezentat-o, ca om profund implicat în viața cetății, în evenimentele politice tulburi ale sfârșitului de secol, dar și în educarea și propășirea națiunii sale. Voi evoca viața lui Albert Huet și mai ales modul în care destinul său individual a fost marcat de relația specială cu Casa de Habsburg.

Născut în 1537 într-o familie de patricieni sibieni, Albert Huet a beneficiat de o educație superioară, cu studii la Universitatea din Viena. Tatăl lui, Georg Huet, a ocupat dregătoriile cele mai înalte în comunitatea sașilor ardeleni, Universitatea Săsească, fiind jude regal între anii 1536 și 1543. Mama lui Albert, Barbara, era membră a familiei Armbruster, o veche familie de negustori și întreprinzători sași, care au jucat un rol important în istoria Transilvaniei medievale. În urma bătăliei de la Mohács din august 1526, luptele politice și confruntările militare pentru coroana regatului Ungariei între Ioan de

Szapolya și Ferdinand de Austria au implicat, desigur, și Transilvania, ca miză importantă a continuării existenței regalității maghiare. Taberele politice pro-otomană și pro-habsburgică au divizat națiunea sașilor ardeleni. Sibiul a rămas fidel cauzei habsburgice cu prețul unui îndelungat asediu (1529 – 1536) din partea lui Ioan de Szapolya, sprijinit de otomani. Chiar și atunci când suveranitatea otomană a fost acceptată de părțile beligerante și principatul Transilvaniei a început să plătească tribut Porții în 1541, elita politică a sașilor a continuat să întrețină speranța intrării Transilvaniei sub domnia Habsburgilor, ce

pedia regulat scrisori la Viena; știm că el ceruse mamei arhiducesei Maria Christierna, Maria, soția arhiducelui Carol al II-lea, să îi trimită portrete ale familiei. Mai mult, cu ocazia celei de a treia căsătorii, în 1604, atunci când probabil că deja bătrânul jude regal spera la un moștenitor care să ducă numele familiei mai departe, Albert Huet a trimis o invitație la nuntă și împăratului Rudolf al II-lea, referindu-se la „serviciile aduse Casei de Austria încă din copilărie”. Tablouri cu portretele lui Carol Quintul, Ferdinand I și Ștefan Báthory au făcut parte din averea lui Albert Huet, fiind menționate de executorii testamentari în 1607, în inventarul întocmit pentru moștenitori. A fost vorba, așadar, de o loialitate trăită și în intimitatea casei lui Huet. În acele timpuri,

Prima pagină a Statutului orașului

legăturile personale erau identice cu legăturile oficiale, de aceea atitudinea constantă de sprijin față de puterile creștine arătată de Albert Huet a fost un garant și pentru nașterea sașilor ardeleni pe care judele o reprezenta.

Pe plan local, moștenirea lui Albert Huet este una la fel de importantă. În 1589, acesta a redactat un statut al orașului, pe care îl putem echivala cu o constituție a Sibiului. Erudiția lui Huet și-a pus amprenta asupra textului: aici întâlnim una

dintre primele mențiuni livrese ale legendei lui Hermann ca întemeietor al Sibiului, dar și justificarea istorică a privilegiilor sașilor. În articolele acestui statut sunt puse bazele politice și administrative ale bunei funcționări a orașului și se întărește relația dintre guvernanți și cetățeni.

Albert Huet a susținut școala din Sibiu, mai întâi transformând școala parohială în gimnaziu, cu program de studiu de zece ani, iar apoi donându-și cărțile bibliotecii școlii; ele sunt și acum parte a fondului de carte veche a bibliotecii Muzeului Național Brukenthal (*Magazin istoric*, nr. 7/2015). Huet era conștient de rolul crucial al educației superioare, atât pentru individ, cât și pentru comunitate, și în consecință a donat prin testament 2.000 de florini (sumă echivalentă, de pildă, cu prețul a patru case de piatră în Sibiu) pentru finanțarea unor burse de studiu în străinătate.

După moartea lui Albert Huet, istoria Sibiului și a sașilor ardeleni a cunoscut perioade mai puțin faste, iar relațiile cu principii Transilvaniei nu au mai fost la fel de bune. Din perspectiva faptului împlinit, abilitatea judeului regal de a păstra echilibrul între identitatea distinctă a sașilor luterani și interesele politice de apropiere față de monarhia catolică a Habsburgilor și familia Báthory, catolici care au dat principii Transilvaniei din ultimul sfert al secolului al XVI-lea, este cu atât mai meritorie. ■

Piatra tombală a lui Albert Huet

Cristofor Báthory

intrat deja în Sfatul mic, ceea ce reprezenta o ascensiune rapidă pe scara dregătoriilor publice, dar pe deplin justificată de experiența și de cunoștințele lui. Moartea neașteptată, în același an, a lui Augustin Hedwig a deschis competiția pentru poziția de jude regal. Era singura dregătorie politică al

cărei titular era numit de principele Transilvaniei dintre candidați propuși de comunitatea sașilor. De regulă, jude regal era ales un sibian și el era veriga de legătură dintre națiunea privilegiată a sașilor și autoritatea centrală. Judele regal avea atribuții juridice și militare, iar Albert Huet s-a achitat de ele în mod admirabil. În scrisoarea de numire, Huet este descris de principele Cristofor Báthory ca fiind „patrician și senator din Sibiu [...] persoană demnă și potrivită” pentru dregătorie. Din această poziție, Albert Huet a condus destinele națiunii săsești în raport cu principele Transilvaniei și cu celelalte națiuni politice ale Transilvaniei.

Moștenirea lui Albert Huet

Relația cu familia Báthory, rămasă catolică în fața valurilor reformatoare care au cuprins Transilvania la mijlocul veacului al XVI-lea, a fost intens cultivată de Albert Huet, în ciuda diferențelor religioase. Ștefan Báthory (1533 – 1586) a fost ales principe al Transilvaniei (1571), dar prin soția lui, Anna Jagiellonka, a devenit și rege al Poloniei în 1576. Fidelitatea

dovedită de sași în mai multe ocazii și-a arătat roadele. Pentru a întări privilegiile lor, în anul 1583 Albert Huet a condus la Cracovia, la Curtea lui Ștefan Báthory, o delegație a reprezentanților Universității Săsești. Atunci, regele a confirmat, de pildă, privilegiul cunoscut drept *Andreanum*, emis în 1225 și care stabilea și garanta drepturile coloniștilor în regatul medieval al Ungariei. Cea mai importantă realizare a fost însă recunoașterea regală a dreptului codificat al sașilor inspirat de dreptul roman, *Das Eigen-Landrecht*, la care lucraseră mai multe generații de învățați sași. Albert Huet a primit prin donație regală 1.000 de florini pentru construcția de bastioane în Sibiu, dar și un dar personal, și anume o carte cu o dedicație semnată de rege.

Loialitatea lui Albert Huet față de Báthorești s-a împlinit cu cea față de Casa de Austria atunci când tânărului principe Sigismund Báthory i-a fost promisă de soție arhiducesa Maria Christierna (*Magazin istoric*, nr. 2/2019). Huet a făcut parte din suita care a însoțit-o pe viitoarea principesă în Transilvania și a fost un susținător constant al Mariei Christierna pe perioada

Ștefan Báthory

șederii ei în Principat. S-au păstrat câteva scrisori trimise de principesă la Sibiu „preacredinciosului jude regal”, din care reies micile servicii și atenții, precum căpșune și cireșe trimise la Curtea princiară de la Sibiu sau schimbul de informații personale, ce relevă apropierea sufletească dintre cei doi. Albert Huet ex-

Anna Jagiellonka

VIRGINIA ZEANI AMINTIRI DIN VREMURI GRELE

EVANTIA BARCA

„Aveam 14 ani în 1940, când Al Doilea Război Mondial a cuprins România. Nu-mi place să vorbesc prea mult despre anii aceia. S-au întâmplat atâtea și am văzut multe lucruri pe care nu vreau să mi le amintesc. A fost foarte, foarte greu. Și, în plus, am mai trăit și marele cutremur din 9 noiembrie 1940. Multe case au fost distruse în București și de atunci am rămas cu un fel de claustrofobie“, povestea Virginia Zeani, legendara voce a României, recunoscută, vreme de 30 de ani, de cele mai importante scene lirice ale lumii. Soprana Virginia Zeani a strălucit în epoca marilor dive în arta lirică mondială: Callas, Tebaldi, Caballé, Birgit Nilsson, a fost admirată de dirijorul Arturo Toscanini, legenda de la Scala, s-a bucurat de prietenia Magdei Olivero – o legendă a operei italiene – sau a unor muzicieni precum Beniamino Gigli, Mario del Monaco sau a vestitului Franco Corelli. A fost decorată de regele Farouk al Egiptului pentru merite culturale și chiar a cântat la logodna acestuia, aplaudată, printre alții, de prințul Ali Khan și de legendara Fawzia, sora regelui Farouk și prima soție a șahului Persiei.

Vreme de 25 de ani „Prima Donna Assoluta“ a Teatrului de Operă din Roma, Virginia Zeani este o femeie care, prin delicatețe și sensibilitate, dublate de har și aleasă educație, a reușit să rămână în panoplia celor mai valoroase stele ale lumii operei de-a lungul celor 30 de ani de strălucită carieră.

În prezent, Virginia Zeani, care are 94 de ani, trăiește în Statele Unite, undeva, pe un țărm al Atlanticului, ferit de ierni aspre și doar din când în când vizitat de uragane capricioase. Despre Virginia Zeani se știu nemeritat de puține astăzi în România. A părăsit țara în 1947, când avea 22 de ani, și întreaga ei carieră, atât viața artistică, cât și cea academică, a fost dezvoltată în lumea mare. Virginia Zeani a avut trei viței, așa cum îi place să spună: una în România, până la 21 de ani, alta în Italia, până la 55, și a treia în Statele Unite, ca profesoară emerită de muzică la Universitatea Indiana. Primele două dintre aceste viței sunt strâns legate de cele două războaie mondiale.

ACADEMICIAN ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU (1929 – 2018)

Comunitatea istoricilor români e azi mai săracă prin dispariția profesorului Ștefan Ștefănescu.

Pornit din Oltenia cea atât de expresivă în spirite novatoare, viitorul istoric a urmat Liceul militar „Nicolae Filipescu”, care i-a inculcat o disciplină, o politețe, o ținută stăpânită ce i-au caracterizat întreaga viață. Medicvist cu studii desăvârșite la Universitatea „Lomonosov” din Moscova, Ștefan Ștefănescu s-a consacrat cercetărilor de medicvistică și demografie, cu accent pe aspectele sociale. A lucrat la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” (numit astfel din 1971) între 1951 și 1989. Profesor la Universitatea din București, academician, membru în numeroase comitete de redacție ale unor publicații de profil, istoricul a fost o figură reprezentativă pentru un răstimp judecat încă cu nestinsă patimă.

Director, vreme de 20 de ani, al Institutului „Nicolae Iorga”, el a căutat și în cea mai mare parte a reușit să țină cumpăna între exigențele de multe ori aberante ale politrucilor comuniști și menirea instituției pe care o conducea, „nava amiral a istoriografiei noastre”, cum îi plăcea s-o numească.

Și-a susținut totdeauna colegii, a dezamorsat stări conflictuale, a ignorat insinuările, delațiunile și a făcut să funcționeze instituția ce moștenise prestigiul creat de iluștrii predecesori Nicolae Iorga și Gheorghe Brătianu. Producția științifică realizată în acest timp, în primul rând colecțiile de documente și edițiile critice, cel mai puțin desfigurate de cenzură, stau mărturie până azi.

În 1988, când Institutul a fost amenințat cu desființarea, Ștefan Ștefănescu a ales singura soluție cu putință, în condițiile când Cabinetul II decisese în acest sens, și anume temporizarea. Atunci fusese stărnită o adevărată isterie de doi „binevoitori” și, până s-au potolit spiritele, directorul a fost de negăsit.

Atmosfera de calm și încredere, absența condicii („eu vreau lucrări de plan bune la sfârșitul anului, nu prezență formală de zi cu zi”, declara el mereu), apărarea celor cu „dosar pătat” din punctul de vedere al purității ideologice comuniste în fața săcăitorilor securiști au creat, practic, la Institutul de istorie al Academiei o oază propice cercetării.

Cu toate acestea, se vor fi adunat frustrări, resentimente ce au răbufnit în decembrie 1989, într-o formă care n-a făcut cîntece celor câțiva salariați care au organizat plecarea precipitată a profesorului Ștefan Ștefănescu de la conducerea Institutului.

Corectitudinea îi obligă pe cercetătorii din Institutul de istorie al Academiei, contemporani cu cel acum dispărut, să admită că acesta a fost un om onest, preocupat constant de soarta instituției, folosind toate mijloacele spre a o face funcțională într-un regim politic dictatorial. Normalitatea surprinsă de vizitatorii din afară, în ceea ce privește relațiile interumane, în răstimpul directoratului său, anevoie poate fi contestată de cineva. Ea rămâne generatoare de îndreptățită nostalgie și omul care, în mare măsură, a făcut-o posibilă merită din plin gândul pios al comunității noastre.

Georgeta FILITTI

la Boston și la Paris, iar în 1910, la Opera Metropolitan din New York și, în 1911, la Covent Garden. Al Doilea Război Mondial a surprins-o la București, de unde nu a mai putut merge în Rusia.

Din această întâlnire, Virginia Zeani a câștigat un ambitus de soprană și un repertoriu care avea să-i aducă, mai târziu, aplauzele Europei. „Trebuie să spun că nu eram cleve preferată a doamnei Lipkovska. Ea era foarte severă și rigidă cu mine. Totuși, printre ele, mă simțeam iubită și, spre deosebire de casa noastră, unde nu aveam nici radio, nici gramofon, eram înconjurată de muzică. Mă consider norocoasă că am studiat cu doamna Lipkovska și că am preluat toate tehnicile pe care ea le învățase de la profesorii ei, Vanzo și Cotogni, iar aceștia, la rândul lor, de la castrați“, scria Virginia Zeani.

„Între 1940 și 1944 a fost groaznic își amintea ea. Mai întâi au venit nemții, iar apoi am fost, timp de doi ani, sub ocupație rusă. Tatăl prietenei mele, Germaine, era neamț, așa că ea a fost deportată de ruși în Munții Ural, unde a lucrat un an într-o mină de cărbuni. Când s-a întors, în 1945, mama ei nu a avut curaj să meargă la gară, să vadă dacă fata era în tren“. Bucureștiul nu era un loc sigur. Americanii au bombardat cumplit orașul la 4 aprilie 1944. „Am reușit să ne adăpostim, dar zgomotul și șocul au fost cumplite. Casa noastră a rămas în picioare, dar toate casele din jur fuseseră distruse. Am făcut un șoc. Îmi tremurau picioarele și m-am prăbușit.

Lydia Lipkovska

În primul bombardament, 15.000 de oameni au murit în jumătate de oră. Cei mai mulți la gară, în trenurile pline“, își amintea Virginia Zeani.

Invitată să cânte de Petru Groza

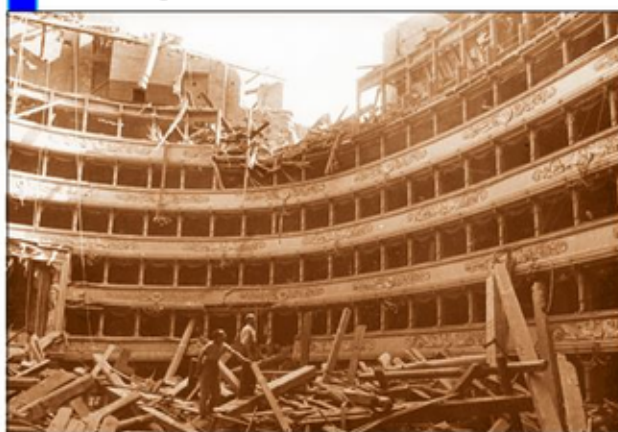
În căutarea unui adăpost pentru fata lor, părinții au trimis-o la Sighișoara, într-o parte a Transilvaniei care nu era ocupată, unde a susținut examenul de Bacalaureat. Căutau liniștea, dar, în fapt, Virginia a fost prinsă între cele două armate inamice,

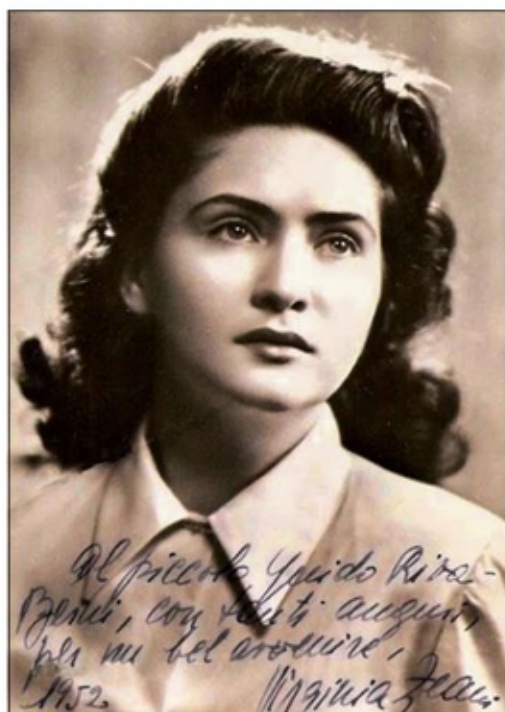
între nemții care se retrăgeau și rușii care înaintau. Era complet izolată, iar situația devenea tot mai periculoasă: nicio linie telefonică nu funcționa, iar gara era singurul loc în care mai puteai primi vești de la București.

Și pentru Dumitru a fost o adevărată aventură să o recupereze. A riscat să vină cu mașina, însă rușii l-au oprit cu 30 km înainte de Sighișoara, i-au rechiziționat automobilul și au vrut să-l aresteze. A reușit să fugă și a mers mulți kilometri pe jos. Avea bani la el, așa că a cumpărat de la niște țărani o căruță cu un cal și au pornit cu frică pe un drum ocolitor și plin de fugari, pe la Sibiu. „De atunci am rămas cu teama de armată, poliție și soldați,

iar amintirea lor îmi provoacă și acum coșmaruri“, scria Virginia Zeani. S-a adăpostit într-un lan de porumb în noaptea în care familia ei, aflată în satul natal, a fost atacată de soldații dezertori și a ajuns la spital cu o pneumonie gravă. Pe vremea

La Scala după bombardamentul din 1943

În 1952

Povestea Virginiei Zeani începe într-o Românie aflată în reconstrucție după Primul Război Mondial. S-a născut în 1925, în Solovăstru, un satuc din Mureș, aproape de Reghin, într-o casă de țărani, în mijlocul Munților Carpați. Se numea pe atunci Virginia Zehan, nume pe care avea să-l schimbe 22 de ani mai târziu, în momentul în care a emigrat în Italia. A ales varianta care avea să devină renume la sugestia consulului Italian în România, E. Dominici, cel care a ajutat-o, de altfel, să părăsească țara. „În Italia nu există sunetul h din numele tău, iar oamenilor le-ar fi mult mai ușor să pronunțe Zeani”, a fost sfatul lui.

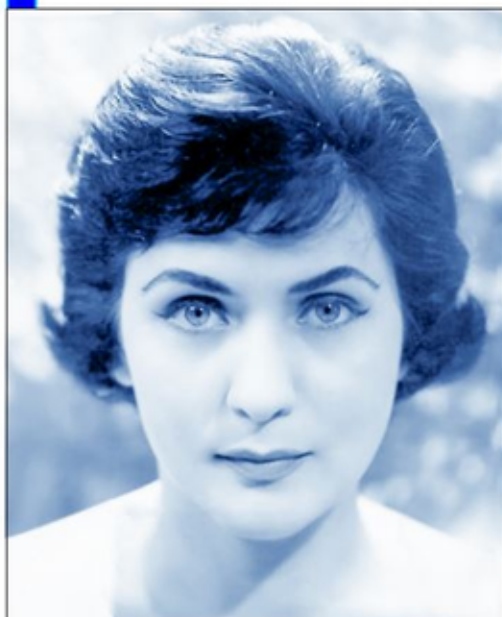
Mai întâi nemții, apoi rușii

Virginia era cea mai mare dintre cele două fiice ale familiei. Felicia, sora mai mică a Virginiei, a murit când avea trei luni, într-un teribil accident care avea să o lase pe Vesselina, mama lor, marcată pentru totdeauna. Tatăl ei, Dumitru Zehan, se născuse la 1 octombrie 1896, pe când Transilvania aparținea Ungariei și, ca urmare, Budapesta, și nu Bucureștiul, era

capitala țării lui. Probabil că Dumitru avea puține posibile drumuri de urmat. Ar fi putut să devină preot sau soldat în armata austro-ungară, însă la 18 ani el a ales să meargă în Italia, să lupte împotriva Ungariei în Primul Război Mondial.

„Părinții mei erau țărani, într-o lume dominată de marile puteri ale vremurilor acelorora: Austro-Ungaria, Rusia și Germania. Duceau o viață grea. Erau oameni deprinși cu munca pământului, fără școală sau educație. S-ar putea spune că nu mă născusem în cea mai potrivită familie pentru cineva care își dorește o carieră muzicală”, scria Virginia Zeani în memorii. Mutarea familiei la București însă a adus acest vis mai aproape, cu primii pași către muzică făcuți alături de Lucia Anghel, o artistă care avusese o carieră importantă ca mezzosoprană, la Monte Carlo. A continuat sub îndrumarea strălucitei soprane din Rusia Lydia Lipkovska, la începutul secolului o mare cântăreață de la Opera Metropolitan, care a venit, în 1941, la București, să țină cursuri pentru elevi și pasionați de muzică. A fost o onoare pentru Virginia Zeani să poată studia cu Lipkovska. Aceasta devenise repede preferata publicului rus și, încă din 1909, cântase cu același succes

Una dintre primele fotografii folosite pentru afișe

Cu Nicola Rossi-Lemeni

Și pentru Virginia Zeani Italia avea să-și etaleze fără modestie imensele promisiuni. Virginia nu cântase niciodată în public până la data emigrării. Poate doar ocazional, în cadre semi-oficiale, în fața unei delegații diplomatice a Italiei, bunăoară. Așa că a strălucit pentru prima dată cu o forță căreia nimic nu putea să i se împotrivească – la Bologna, inspirând cu glasul ei minunat o lume aflată în vreme de reconstrucție. Din întâlnirea basului Nicola Rossi-Lemeni cu Virginia, în mai 1948, avea să se nască o poveste de-o viață. Avea să-i devină soț zece ani mai târziu.

În mai 1948, pe când avea doar 22 de ani, a fost prezentată impresarului Carlo Alberto Cappelli, care era și important ziarist la Bologna. A fost o întâlnire norocoasă. Destinul a intervenit din nou în viața Virginiei. La Teatro Duse din Bologna era nevoie de o Violetta în *Traviata*, fiindcă soprana angajată să cânte rolul, Margherita Carosio, se îmbolnăvisese. „Importanța contractului de la Bologna și răspunderea pe care mi-o asumam nu pot fi înțelese cu adevărat decât dacă veți ști că, pe atunci, Margherita Carosio era considerată una dintre cele mai mari soprane nu doar din Italia, ci și din lume. Extrem de fotogenică, jucase în câteva filme italiene, inclusiv *Sarasate*, în care avusese rolul

Profesoară de canto în S.U.A.

Orașul Târgu Mureș se pregătește să o omagieze pe strălucita soprană Virginia Zeani. Aflat la cea de-a treia ediție, Festivalul Regal de Operă „Virginia Zeani”, organizat de Fundația „Together on Top”, în parteneriat cu autoritățile locale, se va desfășura în perioada 31 mai – 9 iunie și va reuni tineri cântăreți de operă din întreaga lume, alături de personalități ale scenei lirice mondiale.

Organizatorii Festivalului solicită sprijin pentru amenajarea casei memoriale Virginia Zeani din Solovăstru, un proiect inițiat încă din anul 2018. Locuința în care s-a născut și a copilărit legendara soprană născută în România a devenit dispensarul satului. În cadrul acestui proiect, casa urmează să fie restaurată integral și va deveni o destinație culturală și turistică.

Adelinei Patti, și auzisem că i se oferise chiar și un contract în America, la MGM”, nota Virginia Zeani. Rolul Alfredo era cântat de tenorul Arrigo Pola, care i-a fost apoi profesor lui Luciano Pavarotti. Gernont-tatăl era Anselmo Colzani, iar Graziano Mucci era dirijor. „Întreaga distribuție m-a tratat ca și cum aș fi fost o soprană renumită, ceea ce nu eram. Când am știut că am triumfat? După aria din actul întâi. Deși eram încă în transă, îmi amintesc publicul strigând «Brava! Brava!» Apoi, desigur, a trebuit să bîscz *Amami Alfredo* din actul al doilea și de atunci am bisat de multe ori acest pasaj, în semn de mulțumire”. ■

aceea, existau foarte puțini medici pentru populația civilă, nu apăruseră antibioticele, iar sulfamidele nu se găseau. Probabil că atunci, la un pas de moarte, imperativul de a părăsi țara a devenit, atât pentru Virginia, cât și pentru ai ei, absolut. Avea 19 ani în 1945 și aștepta cu speranță.

Ocazia s-a ivit abia în 1947, când i s-a oferit o bursă de șase luni în Italia. În timpul studiilor îi cunoscuse pe secretarul Ambasadei Italici, Boniver, și pe consulul Dominic și soția lui, Flora, care au invitat-o să cânte la Ambasada Italici din București. Câteva zile mai târziu, ei i-au vorbit despre Virginia prim-ministrului Petru Groza. Întâmplarea făcea ca una dintre nepoatele lui să fi fost măritată cu unchiul cel bogat al Virginiei, Teofil, așa că Petru Groza a invitat-o să cânte la el acasă, în prezența dirijorului de operă Masini și a soției acestuia, Dora. În acea seară, erau prezenți și atașatii culturali ai Rusiei și Bulgariei. Încântați, cei doi i-au propus să cânte la Moscova și la Sofia, dar ea i-a implorat pe toți cei prezenți să o ajute să plece în Italia, să studieze șase luni. „Groza m-a prezentat secretarului său, dr. Draia, și prin el am reușit să obțin o viză de student, ca să studiez în Italia. Am plecat din România, fără să știu că nu aveam să-mi revăd părinții până în 1963, după 16 ani“.

„Brava! Brava!“

Virginia Zeani a părăsit țara în februarie 1947, pe când avea 21 de ani. Exact în vremea aceea, orașul Milano, devastat în timpul celui

de Al Doilea Război Mondial, își revenea după distrugerile din război. Parte din puternicul triumf industrial al Italici, alături de Genova și Torino, Milano a fost bombardat începând de timpuriu, din iunie 1940, și până către final, după căderea lui Mussolini. În 1943 a fost rândul vestitului teatru liric La Scala să fie transformat în ruine, alături de aproape întreaga măreață infrastructură monumentală a orașului Milano. La Scala a fost eviscerată de exploziile bombelor. Luminile s-au stins, iar zidurile șubrede, păstrând doar amintirea strălucirii de altădată, au devenit un morman cenușiu de praf și pietre. Grav afectat de bombardamentele din 15 august 1943, teatrul s-a redeschis la 11 mai 1946, în deplina splendoare tradițională, care includea masivul candelabru din cristal de Boemia, cu toate cele 365 de lămpi, complet restaurat, dar și noutăți absolute, cum ar fi o mașinărie hidraulică pentru scenografie. Primul concert a fost dirijat de Arturo Toscanini.

La mai puțin de un an de la triumfala inaugurare, la Milano ajungea Virginia Zeani, fugind ea însăși de alte urgii, amintirea cumplită a războiului și plaga care avea să urmeze, ascensiunea partidului comunist. În luna iunie a aceluiași an, 1947, a ajuns în Italia și Maria Callas, venită din America cu un vapor rusesc cu care călătorise împreună cu basul Nicola Rossi-Lemeni. În acei ani se pregătea debutul italian al capricioasei Callas, pentru care aveau să fie montate nenumărate producții speciale, în colaborare cu regizori legendari, precum Herbert von Karajan, Margarita Wallmann, Franco Zeffirelli și, cel mai important, Luchino Visconti.

În opera Manon Lescaut...

... în Traviata...

... și în Othello

asaltului lansat imediat de contestatarii noii ordini internaționale. La fel de important, argumentele contestatarilor erau hrănite și de faptul că sistemul tratatelor de pace, prin compromisul fundamental pe care îl reprezentau, a devenit rapid și deopotrivă ținta celor care credeau că se mersese prea departe în direcția construirii unei utopii, neglijându-se realitățile politicii de putere, și a celor convinși că fuseseră făcute prea multe concesii vechii ordini. Dacă din prima categorie făcea parte Jacques Bainville și a sa pătrunzătoare analiză *Consecințele politice ale păcii*, în a doua ar putea fi cu ușurință încadrat John Maynard Keynes și devastatoarea – dar nu neapărat corectă – sa critică, *Consecințele economice ale păcii*. Nu e deloc întâmplător că două dintre cele mai populare lucrări critice la adresa tratatelor de la Paris au fost publicate în 1919 – 1920. Bătălia posterității a fost câștigată însă de cel din urmă și de concluziile sale contestabile: în 1919, la îndemâna celor câțiva decidenți principali, se afla crearea unei noi ordini, dar, din rea-voință sau simplă neînțelegere a noilor realități, din lipsă de imaginație sau egoism, au construit în schimb un sistem injust, care a aruncat Europa în haos economic și a blocat șansa unei reconstrucții durabile.

Într-un fel, ceea ce urmează este o încercare de a explica de ce avem nevoie de o nouă înțelegere a finalului Marelui Război, una care să ancoreze solid Conferința de Pace în contextul său.

A interpreta 1919 exclusiv prin 1939 și, în consecință, ca pe un eșec monumental a răpit acestui moment o bună parte a complexității sale. Rezul-

Lordul John Maynard Keynes

tatul a fost un dezechilibru în felul în care Conferința din 1919 – 1920 a fost înțeleasă, deoarece preocuparea pentru consecințe nu pare a fi nici pe departe contrabalansată de dorința de a înțelege resursele și complexitatea deciziilor luate atunci. A vorbi despre greșeli istorice înseamnă de cele mai multe ori a simplifica de o manieră inacceptabilă un întreg proces și context istoric. În fond, politica internațională, asemenea tuturor varietăților de politică, este arta posibilului. Oamenii politici reușiți în capitala franceză s-au trezit prinși în prima jumătate a lui 1919 între lumea în care se formaseră ca indivizi și care conținea toate reperele exis-

tenței lor politice și lumea transformărilor și așteptărilor generate de război. Poate cel mai important, impactul conflagrației mondiale, atât de profund și de divers, era imposibil de înțeles la doar câteva luni de la semnarea armistițiului.

În aceste condiții este destul de ușor de înțeles de ce este mult mai facil să focalizăm atenția pe câteva dintre personajele principale și ale lor neajunsuri și să conchidem sever pe marginea erorilor istorice comise de acestea.

Un context internațional incert

Din multe puncte de vedere, una dintre marile probleme, atunci și acum, s-a dovedit a fi uriașa distanță dintre așteptări și realități, dintre ceea ce ar fi fost dezirabil și ceea ce a fost posibil. Însă planurile mai degrabă embrionare cu care „pacifictorii” au venit la Paris nu aveau cum să se conformeze așteptărilor inițiale. Președintele Wilson formulase încă de la începutul lui 1917 ideea unei „păci științifice”, iar în februarie 1918 își afirmase credința în nevoia unei „noi ordini internaționale în care rațiunea, justiția

The Inquiry, cei care trebuia să pregătească viitoarea pace din partea S.U.A.

Paris 1919

Semnarea Păcii de la Versailles, în Sala Oglinzilor, într-o reprezentare de William Orpen

CONFERINȚA MARILOR SPERANȚE

ALIN VICTOR MATEI

„După războiul care ar fi trebuit să pună capăt războiului, par să fi avut destul de mult succes la Paris în a face o pace care să pună capăt păcii.” Aceasta era concluzia unui veteran al Marelui Război, viitorul feldmareșal britanic și vice-rege al Indiei, Archibald Wavell. Ceva mai târziu, cunoscutul diplomat și istoric american George F. Kennan ajungea la o concluzie similară: „Cred că e recunoscut de tot mai mulți că Al Doilea Război Mondial a fost aproape o inevitabilă prelungire a primului, rezultatul unei păci punitive, umilitoare, prostestii, impuse Germaniei după Primul Război Mondial”.

Este legătura atât de simplă? În ce măsură oamenii politici și diplomații reușiți la Paris în ianuarie 1919 sunt responsabili pentru prăbușirea ordinii internaționale în anii '30? În capitala franceză, într-un „laborator construit pe un imens cimitir”, s-a încercat construirea unei lumi în care tragedia din 1914 – 1918 să nu se mai repete. Acest lucru, evident, nu s-a întâmplat. Pentru o bună parte a publicului larg, dar și pentru istorici mai vechi și mai noi, între 1919 și 1939 există o legătură cauzală directă și de neevitat. Mai mult, tentația de a aplica regula epilogului se dove-

dește de cele mai multe ori irezistibilă. Cu siguranță este atrăgător să găsim un fel de moment zero, unul care explică multe dintre tragediile secolului XX, de la Al Doilea Război Mondial și ororile sale la conflictul din fosta Iugoslavie sau eterna instabilitate din Orientul Mijlociu.

Un sistem injust?

Această manieră de a argumenta, de a lega, forțat și simplificator, evenimente mai mult sau mai puțin apropiate de zilele noastre de erorile reale sau imaginate ale celor care au construit pacea la fina-

lul Marelui Război ne oferă și unul dintre paradoxurile moștenirii Conferinței de la Paris. Pe de o parte, această tentație explică interesul constant pentru evenimentele de acum un secol. Pe de altă parte, tot aici avem motivul pentru care viziunea mult mai nuanțată a multor istorici din ultimele decenii nu a reușit să aibă un impact considerabil asupra publicului, iar mitul „păcii cartagineze”, așa cum a fost numită, supraviețuiește.

În aceeași direcție, a unei înțelegeri schematice, a acționat și profunda politizare a semnificației momentului 1919 – 1920, sub impactul

dorința decidenților de a se separa de impactul, perceput ca tot mai negativ, al opiniei publice. Al doilea ține chiar de acest ultim aspect, interesul public pentru eveniment și efortul jurnalistic de a informa publicul. De la a informa publicul și până la al influența tranziția s-a făcut imediat, mai ales după patru ani în care propaganda și cenzura jucaseră un rol din ce în ce mai important, iar presa învățase să conlucreze cu autoritatea politică.

Tuturor acestor factori trebuie să li se adauge, fără îndoială, complexitatea și amploarea agendei aflate în discuție. De la bun început, aceasta s-a reflectat în dificultatea cu care structurile Conferinței au gestionat-o. Întrebări fundamentale, precum cele legate de eventuala participare a statelor înfrânte, creau dileme dureroase. Mulți oficiali au privit aproape instinctiv spre ultimul efort de a reconstrui ordinea internațională după un mare conflict, adică spre Congresul de la Viena, dar a devenit evident foarte repede că acesta nu era un precedent satisfăcător. Povara ce căzuse pe umerii Congresului pălea în comparație cu nevoile anului 1919.

Agenda conferinței reunite viza în primul rând reorganizarea sistemului internațional prin formularea de reguli de comportament pentru statele membre ale acestuia. O nouă ordine internațională trebuia să ia locul politicii echilibrului de putere, considerată responsabilă pentru dezastrul din 1914. Care erau principiile fundamentale pentru această nouă ordine? Cum

Caricatură americană care prezenta pericolul pentru Germania dacă nu erau acceptate cele 14 puncte ale președintelui Wilson: mareșalul francez Foch adaugă punctul 15, cel al sabiei

avea să fie tradusă în această nouă ordine relația problematică dintre statele mici și cele mari? Mai mult, o organizație internațională puternică nu trebuia să depindă de state, dar ar fi permis acestea apariția unei entități care să le știrbească suveranitatea?

Situația devenea și mai complicată când soluționarea problemei germane părea să impună recurgerea la instrumente tradiționale, specifice balanței de putere. Care avea să fie viitorul Germaniei? Pu-

tea fi dat ceasul înapoi înainte de 1870? Cum putea fi slăbită Germania, asigurând în același timp integrarea sa, la un moment dat, în noul sistem? Putea funcționa Liga ca o alianță anti-germană? Învingătorii ofereau răspunsuri distincte și uneori contradictorii.

În timp ce chestiunea germană avea nevoie de soluții, în Centrul și Estul Europei principiul autodeterminării rezolva unele probleme, dar crea altele. Din Macedonia și până la Baltica, hărțile și statisticile ofereau date incerte și exemple de agende naționale contradictorii. Oameni politici, geografi, economiști, experți militari au încercat în lunile următoare să traseze granițe într-o atmosferă tensionată, marcată de cereri și contraccereri, de mișcări revoluționare, războaie nedecarate pe teren, dispute între Marile Puteri sau între Marile Puteri și multitudinea de actori locali. Mult discutatul principiu al autodeterminării nu putea reprezenta singurul „ghid” și, în plus, conceptul în sine era caracterizat mai degrabă prin ambiguitate.

Formula autodeterminării, element central al *Evangeliei wilsoniene*, a devenit rapid parte a limbajului comun, oferind legitimitate și respectabilitate obiectivelor teritoriale sau de altă natură ale diferiților actori statali sau non-statali din regiune. În același timp, conceptul nu întrunea consensul nici măcar la nivelul Administrației americane. Secretarul de Stat Lansing afirma la finele lui decembrie 1918 că „expresia este încărcată cu dinamită. Va crea speanțe care nu vor putea

A doua aniversare a Revoluției din octombrie. Lev Troțki (salutând) și Vladimir Ilici Lenin se află în mijlocul imaginii

și binele comun al umanității vor ieși învingătoare“. Deși a fost întâmpinată și cu scepticism, retorica wilsoniană a jucat rolul principal în transformarea Marelui Război într-un soi de cruciadă dusă pentru construirea unei noi lumi, mai bune. Discursul wilsonian a generat entuziasm aproape mai peste tot, deși ar fi corect să spunem că Wilson, așa cum era el văzut de francezi sau români, nu semăna deloc cu președintele american, așa cum era perceput de germani sau maghiari. Principiile wilsoniene rămăseseră chiar și la finalul războiului suficient de vagi, încât să permită interpretări divergente și să hrănească așteptări pe măsură.

Dincolo de retorică, Wilson a luat decizia de a crea un organism menit să pregătească viitoarea pace, *The Inquiry*. Într-un moment în care Departamentul de Stat american avea dimensiunile unui Minister de Externe al unei țări mici din Europa, Wilson a adunat aproape 150 de membri ai lumii academice capabili să-i ofere o viziune „științifică“ asupra viitoarei păci. Cazul american nu era unic.

În toate marile state ale Antantei existau eforturi coordonate de reflecție asupra păcii, însă aceste pregătiri s-au dovedit în cele din urmă puțin importante. Poate cel mai grăitor exemplu este cel al Ligii Națiunilor. Deși era proiectul său favorit, președintele Woodrow Wilson nu avea în ianuarie 1919 decât câteva idei neclare despre cum avea să arate viitoarea garanță a păcii internaționale. Chiar dacă gândirea sa ar fi fost mai bine cristalizată, Wilson trebuia să se confrunte cu viziunile diferite ale celorlalți, în special cu cea a Marii Britanii și cu așteptările Congresului american.

În consecință, deciziile luate pe parcursul Conferinței nu puteau fi decât finalul unui proces politic ce implica o multitudine de actori cu interese diferite și de multe ori divergente. În plus, continua fricțiune dintre aceștia se desfășura într-un context internațional incert, imperfect înțeles și în perpetuă schimbare, în care exista o disproporție considerabilă între obiectivele urmărite și resursele aflate la dispoziție pentru a le atinge. Indecizia și lipsa de claritate

au fost adeseori rezultatul acestei diversități de interese, dar și al ciocnirii diferitelor forțe dezlănțuite de război.

Aceiași decidenți s-au văzut confrunțați și cu un al doilea set de constrângeri, reprezentat de data aceasta de cerințele politicii interne, unde războiul a descătușat așteptări și a acutizat conflicte. Politica de partid, ținută în bună măsură sub control pentru a păstra consensul intern până la finalul conflictului, revenise în prim-plan, ceea ce însemna că, cel puțin în chestiunile pentru care propriul electorat manifesta preocupare, participanții trebuia să păstreze un ochi îndreptat și spre opinia publică. Cum puteau fi împăcate speranțele francezilor epuizați de victorie și ale germanilor exasperați de înfrângere? Care era formula păcii care ar fi putut satisface pe francezii care erau convinși că plătiseră prețul suprem pentru a câștiga războiul și pe germanii convinși că plătiseră același preț pentru a nu-l pierde? Nu exista o formulă care să obțină consens măcar printre învingători, cu atât mai puțin una care să-i determine pe învinși să se împace cu noul lor statut. Stabilizarea postbelică a vieții politice și a societății franceze presupunea atingerea unor obiective diametral opuse celor pe care le-ar fi presupus atingerea acelorași obiective în Germania.

Agende naționale contradictorii

Conferința de la Paris este remarcabilă și din alte puncte de vedere. Unul este vizibila contradicție dintre respingerea declarativă a diplomației secrete și practicarea la scară largă a acesteia, inclusiv din

Delegația femeilor din S.U.A. în drum spre Congresul pentru Pacea Veșnică de la Haga, 1915

DESTINUL UNUI PREOT BASARABEAN FILE DINTR-UN CAIET DE AMINTIRI

ȘTEFAN PETRESCU

Alexei Mârza,
pe când era seminarist,
și satul Beștemac, în 1937

Povestea noastră începe la Beștemac, în anii de dinaintea celui de Al Doilea Război Mondial. Beștemac este un sat situat la 32 km de capitala raionului, Leova, de pe malul drept al Prutului, și la 85 km de capitala Republicii Moldova, Chișinău. Se află într-o vale înconjurată de cinci dealuri, de unde vine și denumirea în turcă a satului. Satul are astăzi circa 900 de locuitori,

dintre care 97% sunt români. În 1904, sub administrația Rusiei imperiale, în Dicționarul geografic al Basarabiei, Zamfir Arbore ne arată că satul număra 214 case și 1.123 de suflete. Recensământul populației din 1930, primul de după Marele Război, a înregistrat 1.448 de locuitori, dintre care 1.431 români, un rus și 16 evrei. Din punct de vedere administrativ satul făcea parte din plasa Cantemir, județul Cahul.

În vara anului 1930 paroh al Bisericii „Sfântul Dumitru” din Beștemac a fost numit preotul Alexei Mârza, străbunicul meu, tatăl bunicului Nicolae. Părintele Alexei avea atunci 44 de ani.

Pentru acest sat, la fel ca pentru toate satele și orașele basarabene, Al Doilea Război Mondial a fost o experiență cumplită, care a frânt destinele a mii și mii de oameni, constrânși să-și părăsească în grabă ținuturile lor strămoșești. Ori de câte ori mergeam la bunicul, eu și surorile mele

ne întorceam acasă fascinați de numeroasele povești ale copilăriei și adolescenței lui. Ne vorbea despre oameni și locuri pe care nu le-am fi putut descoperi în manualele de istorie și geografie ale epocii comuniste.

Doi cumnați

Basarabia a fost casa lui, țărâmul copilăriei fericite. Povestirile au prins viață într-un caiet de amintiri pe care îl răsfoiesc periodic cu

Pagină din caiet

un sentiment de aducere aminte. Caietul de amintiri conține 671 de pagini format

fi satisfăcute niciodată". Chiar și președintele Wilson se vedea nevoit să recunoască că, „împins până la consecințele sale ultime, principiul ar însemna subminarea guvernelor existente de o manieră greu de închipuit”. Șocul contactului principiilor cu realitatea era sugerat, foarte diplomatic, de premierul Orlando în fața legislativului italian tot în decembrie 1918: „Ce-
ca ce vrem să spunem este că aceste principii, față de care am manifestat și manifestăm cel mai profund respect, nu pot decât să fie temperate și reajustate în momentul aplicării, în funcție de anumite necesități, anumite cerințe complexe ale vieții reale, cerințe care nu pot și nu trebuie să fie ignorate”.

Un rezultat imperfect

În timpul războiului, inevitabilele contradicții fuseseră gestionabile, conceptul de autodeterminare jucând un rol mobilizator și legitimator pentru Antantă și subversiv pentru Puterile Centrale. Transpunerea pe teren era o cu totul altă poveste. Fiecare dintre teritoriile ce făceau obiectul unor aspirații naționale divergente puneau probleme speciale și găsirea echilibrului corect între drepturile populațiilor locale, drepturile istorice, aspectele economice sau strategice era un coșmar, multe dintre aceste teritorii fiind regiuni de graniță. Cu alte cuvinte, chiar în puținele

locuri unde o delimitare pur etnică ar fi fost posibilă, distribuția etniilor risca să nu fie unicul factor de introdus în calcul. Pe de altă parte, cum se putea arbitra între agendele teritoriale aflate în conflict în zone cu o repartizare a etniilor extrem de complicată?

Era clar de la bun început că aveau să existe cazuri de

Stabilizarea noii configurații teritoriale nu putea fi durabilă fără o stabilizare economică. În acest ultim deciderat se intersectau nevoia de a gestiona consecințele economice ale Primului Război Mondial, dar și dorința de a obține reparații din partea Germaniei. Reconstrucția economiei europene și globale reprezenta singura modalitate

de a contracara criza socială care favoriza ceealtă mare amenințare la adresa noii ordini internaționale, oricum ar fi arătat aceasta: bolșevismul. La fel de important, disputele legate de chestiunile europene erau adeseori interconectate cu conflicte ce se desfășurau în Orientul Mijlociu sau în Asia de Est.

În spațiul pe care îl avem la dispoziție nu putem decât întrezări cât de complicată era misiunea celor reuniți la Paris. Animați

de interese divergente, nevoiți să facă față unci mari varietăți de presiuni, ei au încercat să construiască o nouă ordine și rezultatul a fost unul imperfect. Sursele acestei imperfecțiuni reprezintă ele însele o istorie fascinantă, una care merge în profunzimile istoriei relațiilor internaționale. În aceste condiții, accentul ar trebui să cadă în bună măsură pe problemele pe termen lung ale sistemului internațional și pe consecințele Marelui Război, probleme pe care e îndoielnic că tratatele le-ar fi putut rezolva. ■

Cei patru mari, împreună cu semnăturile lor olografe în partea de jos a imaginii. De la stânga la dreapta: Vittorio Orlando, David Lloyd George, Georges Clemenceau și Woodrow Wilson

încălcare a principiului din rațiuni geografice, economice, militare sau politice. Ceea ce nu a fost înțeles în schimb era impactul negativ pe care aceste ajustări îl aveau asupra legitimității principiului. Poți crea un stat etnic omogen, dar care nu are șanse de viabilitate, sau sacrifici principiul etnic pentru a-i conferi exact această viabilitate? Era sustenabilă politic soluția unci Germanii care ieșea din război mai puternică prin alipirea Austriei, în condițiile în care principiul autodeterminării făcea în 1919 probabilă o asemenea dezvoltare?

răzmerițe țărănești, pe fondul dezertărilor masive din armata rusă. Trupele rusești, care luptaseră pe frontul din Moldova și din Galiția cu forțele Puterilor Centrale, se aflau în plin proces de disoluție după abdicarea țarului și după preluarea puterii de către bolșevici. Soldații dezertori încurajau revoltele țăranilor, care erau oricum nemulțumiți de relația lor cu latifundiarii Basarabici. Aceste mișcări au fost mai intense în Soroca și Cahul. Datele istorice arată că aproximativ două treimi dintre marile proprietăți au fost devastate, iar zece mari proprietari funciari au căzut victime

în mâinile răsculaților. Mulți boieri au scăpat cu viață, adăpostindu-se la orașe.

Este și cazul boierului din Ialpușeni, Adamov, care s-a refugiat în casa unui boier vecin din Gura Galbenă, sat aflat în drum spre Chișinău. Bunicul scrie că în timpul unei nopți geroase de iarnă în jur de 15 – 20 de soldați, împreună cu o parte dintre sățeni, au deșertat nenumărate butoaie de vin, au sacrificat multe vite și au întecat focul cu volumele din biblioteca boierului. Soldații au vrut să atace și casa preotului, de care nu-i despărțea decât un gard, dar nu au obținut cooperarea sățenilor. Preotul era plecat cu treburi la Chișinău. Sățenii au informat-o din vreme pe preoteasă despre intențiile soldaților, acceptând să adăpos-

De la stânga la dreapta: Ana Gancerenco-Mârza, Fiodor Ursachi, Iulia Gancerenco-Ursachi, Alexei Mârza, în 1910, La Chișinău

tească în gospodăriile lor mica avere a casei parohiale. Servitoarea Ioana urma să rămână în casa parohială, pentru a negocia cu răufăcătorii. Preoteasa a găsit adăpost în casa lui moș Eftimie Pășcă-

Ialpușeni, 1922: preotul Alexei Mârza; pe cal Boris, fiul cel mare, verișoarele Raisa și Vera Ursachi

neanu, vecinul și omul de încredere al boierului și al preotului. Sățenii s-au înarmat cu furci și topoare, pentru a ține piept soldaților, iar unul de-al lor stătea zi-noapte de veghe în clopotnița bisericii pentru a vesti la timp pericolul.

După 13 ianuarie 1918, ordinea a fost restabilită în Republica Democratică Moldovenească în urma intervenției armatei române, chemată în ajutor de autoritățile noului stat proclamat la sfârșitul anului 1917 (*Magazin istoric*, nr. 1 – 3/2018). Nu după mult timp, în martie 1918, Sfatul Țării a decis unirea cu România. Moșierii, inclusiv boierul Adamov din

Ialpușeni, au revenit la moșiile lor.

Din conacul boierului puține lucruri au putut fi salvate. Printre acestea, bunicul își amintește de un tablou în ulci reprezentând execuția reginei Scoției, Maria Stuart. Acest tablou, probabil copia unei opere celebre, fusese pus la adăpost în casa unui țăran. După restabilirea ordinii în sat, țăranul i-a înapoiat boierului tabloul, dar acesta, nedorind să-și amintească de drama acelor zile, nu l-a mai primit la conac, așa că l-a dăruit preotului. Tabloul s-a aflat vreme de două decenii în casa preotului din Ialpușeni și mai apoi a celui din Beștemac. Bunicul, copil fiind, ori de câte ori intra în biroul părintelui său, era impresionat de măreția tabloului, care zugrăvea

A5 și numeroase fotografii. Textul a fost scris vreme de mai mulți ani. Pe ultima pagină citim: „27 februarie 1989, când împlinit-am, cu ajutorul Bunului Dumnezeu, vârsta de 68 de ani. Slavă Ție și mulțumire pentru toate cele Bune și Rele, date în viața aceasta! Robul tău, Nicolae“.

Textul a fost revăzut și adnotat în anul 2003.

Amintirile bunicului nu sunt doar o scriere parenetică, plină de sfaturi și învățăminte pentru nepoți, ci sunt în primul rând mărturia vie a unui om obișnuit, care re trăiește cu nostalgie anii fericiți și lipsiți de griji din casa părintească.

Istoria îi ignoră deseori pe oamenii mărunți și nu pătrunde în spațiul lor intim, nu le trece niciodată pragul casei. Și totuși, fără întâlnirea istoricului cu acești oameni, viața lor de zi cu zi ar rămâne pentru totdeauna necunoscută generațiilor viitoare. Mărturia lor tăcută este cu atât mai importantă cu cât ei nu au acces în sferele înalte de influență și de putere, unde sunt luate marile decizii.

Preotul Alexei Mârza se trăgea dintr-un neam de răzeși de prin părțile Orheiului. Tatăl lui, Dimitrie Mârza, fusese diacon. Tatăl prezviterului Ana, soția lui Alexei, mama bunicului meu, provenea la rândul ei dintr-o familie de preoți. Știu sigur că atât tatăl cât și bunicul ei fuseseră preoți prin părțile Orheiului. Fratele ei, Gheorghe, a fost absolvent al

Nicolae în biroul tatălui; în spate se vede rama tabloului reprezentând execuția reginei Scoției, Maria Stuart

Seminarului Teologic din Chișinău, iar după Marele Război a fost prins pe teritoriul sovietic, de pe malul stâng al Nistrului.

Ana Gancerenco – pe numele de fată –, absolventă a Școlii eparhiale de fete din Chișinău, a lucrat ca pedagogă în această instituție până la căsătoria ei cu tânărul absolvent al Seminarului Teologic, Alexei Mârza. În 1910, Alexei Mârza și bunul său prieten și coleg de seminar, Teodor Ursachi, s-au căsătorit cu două surori, Ana și Iulia Gancerenco. O fotografie din 1910 imortalizează această legătură de familie, care a consolidat poziția celor doi tineri în sânul bisericii din Basarabia. Teodor Ursachi, numit de rude și prieteni Fiodor, a ajuns protodiacon al Arhiepiscopiei Chișinăului, ridicată la rang de mitropolie în 1928. Cumnatul acestuia, Alexei, a primit parohie într-o comunitate rurală, nu departe de Chișinău.

Este vorba de Biserica „Sf. Nicolae“ din satul Ialpușeni, situat la 30 de km de Cimișlia, astăzi capitala raionului, și la

72 de km de Chișinău. Satul este traversat de un afluent al râului Ialpuș, iar casele sunt înșiruite de-a lungul văii dintre două dealuri. Astăzi satul numără în jur de 1.000 de locuitori, în majoritate români (98%). În 1904, aici trăiau 938 de locuitori în 193 de case, înconjurată de vii și grădini cu pomi. În perioada interbelică, comuna Ialpușeni făcea parte

din județul Tighina, plasa Cimișlia. Recensământul din 1930 consemnează 1.485 de locuitori, dintre care 1.092 de români, 15 ruși, 360 de bulgari, un polonez, opt evrei și patru țigani.

Tabloul salvat

În acele vremuri, sub administrația rusească, preoții, neprimind salariu, trăiau exclusiv din veniturile bisericii. Fiecare parohie sătească stăpâna terenuri agricole între 60 și 100 de hectare. Biserica și casa parohială se aflau la marginea satului, în apropierea conacului lui Nicolai Adamov, marele proprietar al acelor locuri. Pentru a-și întreține tânără familie, parohul se ocupa și cu contabilitatea cooperativei sătești. Străbunicul obișnuia să facă calcule rapide în gând, folosindu-se de limba rusă, pe care o învățase la seminar.

Preotul Alexei Mârza s-a bucurat de prietenia boierului Nicolai Adamov. În toamna anului 1917, în cuprinsul întregii gubernii au izbucnit

Exclusivitate

Elisabeta de Habsburg s-a născut în 1436, la Viena. Era fiica regelui Germaniei și al Ungariei, Albert (Albrecht) II de Habsburg și a Elisabetei de Luxembourg, fiica lui Sigismund de Luxembourg (predecesorul lui Albert pe tronul Ungariei și împăratul Sfântului Imperiu Romano-German). La 10 februarie 1454 s-a căsătorit cu regele Poloniei, Cazimir al IV-lea, din dinastia Jagiellon, și a devenit una dintre cele mai influente persoane din Polonia vremii. Băieții ei au ocupat tronuri ale unor țări importante: Alexandru a fost ducele Lituaniei; Vladislav a urcat pe tronul Ungariei; Ioan Albert (Johannes Olbracht) a devenit regele Poloniei. Cel din urmă a domnit între 1492 – 1501 și a apelat mereu la mama lui pentru sfaturi și ajutor ca să rezolve diverse probleme.

Regele Cazimir al IV-lea și Elisabeta de Habsburg

ELISABETA DE HABSURG ȘI RELĂȚIILE MOLDO-POLONE ÎN SECOLUL AL XVI-LEA

Dr. KATARZYNA NIEMCZYK
(Universitatea Silesia, Katowice, Polonia)

Una dintre cele mai dificile era chestiunea moștenirii lui Sigismund, un alt băiat al Elisabetei. După moartea lui Cazimir al IV-lea, Sigismund nu a primit niciun teritoriu pe care să îl stăpânească. Tot ce avea erau banii primiți de la fratele lui, Ioan Albert. Această situație îi rănea mândria lui Sigismund, așa că a cerut un teritoriu care să fie al lui. Ioan Albert, care considera că a fost lăsat singur să rezolve această problemă, îi purta pică fratelui său, Alexandru, care nu voia să îl ajute. Prin urmare, regele Poloniei a cerut ajutorul mamei sale, Elisabeta de Habsburg. Aceasta a decis să meargă la Vilnius, împreună cu fiul ei cel mai tânăr, Frederic, pentru a-l convinge pe Alexandru să îi dea un teritoriu lui Sigismund. Dar ducele Lituaniei a refuzat. Sigismund a fost

atât de supărat de răspunsul primit, încât a trimis soli către fratele său în mod repetat. Enervat, ducele Lituaniei i-a trimis o scrisoare mamei sale în aprilie 1496 în care se plângea de insistențele lui Sigismund și îi explica că nu a putut să îi ofere vreun teritoriu între granițele Ducatului Lituanian. A încercat să îi ofere părți din Voievodatul Kievului, dar din cauza refuzului lui Ivan al III-lea al Rusiei a abandonat proiectul.

● monetă de schimb

Elisabeta a avut un rol important în relațiile dintre Moldova condusă de Bogdan al III-lea și Polonia lui Alexandru Jagiellon (1501 – 1506). Bogdan al III-lea a urcat pe tron în anul

în culori vii soarta crudă a reginei.

Șaliapin al Basarabiei

Preotul a avut doi băieți, Boris, născut în 1913, și Nicolae, în 1921. Tatăl obișnuia să le citească multe cărți, mai ales în serile lungi de iarnă. Printre

*Nicolae Mârza
(primul din dreapta),
autorul însemnărilor,
împreună cu colegi de liceu,
pe strada Alexandru cel Bun
(Chișinău, 1939)*

lecturile copilăriei erau: *Amintiri din copilărie*, *Harap Alb* și alte povești ale lui Ion Creangă, romanul moralizator *Lordul cel mititel* al lui Frances Hodgson Burnett (1886), tradus în limba română în 1904, cu ediții și în 1913, 1918 și 1921, povestirile *Rosa de Tanenburg* (1923) și *Geneveva de Brabant* (1845) ale lui Christoph von Schmid, care, de asemenea, s-au bucurat de ediții în limba română la scurt timp de la prima publicare.

Preotul era abonat la revistele *Universul copiilor* și *Dimineața copiilor*, publicate de cele două mari cotidiene ale timpului, *Universul* și *Dimineața*. Bunicul scrie despre ilustrațiile din paginile revistelor: „Aceste desene executate într-o splendidă manieră artistică și realistă au

format mult imaginația copilăriei mele“. Alexei avea preocupări științifice. Pe la 1930, el a scris o monografie sociologică privind viața spirituală a sătenilor, în care descria obiceiurile și tradițiile din partea locului. Serile citea familiei cu glas tare pagini din acest manuscris, despre soarta căruia nu mai știm absolut nimic.

Cei doi băieți ai preotului au fost trimiși la școală, fiul cel mare la Seminar, iar cel mic la Liceul „Bogdan Petriceicu Hașdeu“ din Chișinău. Întreținerea lor la liceu – taxa de școlarizare și internatul – apăsa greu pe umerii preotului. Totuși, băiatului nu-i lipsea nimic, ba chiar primea și bani de buzunar, circa 20 de lei pe săptămână, pentru micile plăceri de duminică. Ori de câte ori primea învoire de la internat, băiatul se plimba ore în șir în Grădina publică, viziona filme la cinema, plătind 12 – 15 lei bilețul, iar cu restul de 5 lei își cumpăra o prăjitură la Cochetăria Zamfirescu ori la Hess.

Dar cum să mai aibă poftă băiatul să savureze prăjitura, când mama îi scria că banii dați pe această mică plăcere echivalau cu valoarea unui sac de porumb de 60 – 70 kg, pe care părintele său se căznea să-l vândă, pentru a mai face rost de bani? Aflat într-o luptă permanentă cu cheltuielile familiei, preotul lua descori bani cu împrumut de la Gheorghe Geantă, perceptorul satului.

Erau duminici când bunicul era invitat la mătușa Iulia, sora mamei. Soțul ei, Teodor Ursachi, protodiacon al Catedralei, era vestit pentru timbrul său vocal. Se spune că în vara anului 1914, împăratul Nicolae al II-lea al Rusiei, în trecere prin Chișinău, asistând la serviciul religios de la Catedrală, a fost profund impresionat de cântărea tânărului diacon, așa că la plecare i-a oferit ceasul său de aur. În 1922, cu ocazia încoronării de la Alba Iulia, unde a fost prezent în delegația condusă de Guric Grosu, regina Maria i-ar fi spus: „Dumneata prin vocea pe care o ai ești Șaliapin al Basarabiei!“.

În 1944, familia Ursachi s-a refugiat, asemenea multor altor basarabeni, în Vechiul Regat. După război, în 1950, Pavel Statov, fost preot la Cetatea Albă, numit de Patriarhia Moscovei paroh al bisericii rusești din București, i-a oferit lui Ursachi postul de diacon. Din însemnările bunicului aflăm că diaconul a murit în 1963. Vocea sa extraordinară a fost înregistrată pe bandă de magnetofon în 1960.

(Va urma)

Tablou de Constantin Lecca înfățișând momentul împăcării dintre Bogdan al III-lea și domnul Țării Românești, Radu cel Mare

un conflict sau cel puțin la o deteriorare a relațiilor dintre Polonia și Imperiul Otoman, pentru că Moldova era în sfera de influență a Istanbulului. Și acesta nu era singurul motiv de îngrijorare pentru regele Alexandru. Cea mai mare problemă era atitudinea total potrivnică a reginei Elisabeta de Habsburg, mama Elisabetei de Jagiellon și a regelui. Ea a ridicat

obiecții puternice împotriva acestui proiect de mariaj, deoarece în opinia sa Bogdan al III-lea era un soț nepotrivit pentru fata ei. În momentul respectiv Moldova era o țară cu un prestigiu prea mic și căsătoria fiicei ei cu conducătorul acestei țări nu îi îndeplinea ambi-

țiile pe care le avea pentru fata ei. Tânăra prințesă Elisabeta nu era nici ea încântată de preconizatul mariaj. Conform cronicii scrise de Bernard Wapowski, ar fi spus că preferă să intre la mănăstire decât să se căsătorească cu „un barbar chior”, așa cum îl caracteriza pe Bogdan. Această atitudine nu era cea sperată de domnitorul Moldovei, așa că a încercat să o influențeze direct pe Elisabeta de Habsburg, să sprijine căsătoria. Pentru a-și atinge scopul, s-a hotărât să îi ceară ajutorul lui Stanislaus de Chodecz, omul de încredere al reginei Elisa-

beta. Bogdan spera ca prin el să câștige influența reginei-mamă.

Și fără mireasă, și fără Pocuția

Pornind de la acest gând l-a invitat pe Stanislaus de Chodecz la Suceava, unde trebuia să se desfășoare negocierile. Nu știm foarte bine cum a decurs întâlnirea, dar negocierile trebuie să fi fost încununate de succes, deoarece într-un timp relativ scurt s-a ajuns la un acord între cele două părți: Bogdan al III-lea ceda Pocuția în schimbul mâinii surorii regelui Poloniei. Domnitorul Moldovei și-a îndeplinit partea sa, cedând Pocuția. El aștepta acum ca și partea polonă să își țină învoiala. Din păcate, după moartea regelui polon Alexandru (1506), un mare susținător al mariajului surorii lui cu Bogdan, situația s-a complicat. Nobilii care

erau împotriva acestui proiect și-au întărit poziția și, în final, înțelegerea a fost anulată.

Polonia nu a returnat Pocuția Moldovei.

Bogdan al III-lea s-a simțit, pe drept, înșelat. El a decis să ia Pocuția înapoi prin forță, în septembrie 1506. Tentativa nu a avut succes.

Persoana socotită responsabilă de Bogdan al III-lea pentru această situație era Stanis-

laus de Chodecz. El era omul în care își pusese toată încrederea și pe care contase pentru a-i câștiga influența reginei Elisabeta. În anul 1509, în timpul campaniei purtate în Polonia, Bogdan al III-lea s-a războinat pe Stanislaus. I-a devastat orașul Rohatyn, i-a răpit mama Barbara și doi frați, Petru și Rafael, și a furat clopotul bisericii. Clopotul a fost dus la Suceava drept trofeu, iar Barbara și Petru au murit în captivitate la Suceava.

Traducere din limba engleză de
Alexandru PIȚIGOI

Vedere aeriană a cetății de scaun Suceava unde au murit în captivitate mama și un frate ai lui Stanislaus de Chodecz

1504, fiind fiul și succesorul lui Ștefan cel Mare. Poziția lui era mult mai slabă decât a tatălui său. Principalul lui obiectiv era să își întărească domnia împotriva adversarilor pe care îi avea în interiorul Moldovei, dar și a celor externi (mai ales Imperiul Otoman). Pentru a-și atinge obiectivul avea nevoie de o alianță puternică, ceea ce nu era ușor de realizat. Aliatul cel mai potrivit, Polonia, întâmpina dificultăți în apărarea granițelor din sud-estul regatului, iar armata avea nevoie de o reformă. În plus, regele Poloniei voia să se folosească de noua situație din Moldova în interes propriu, încercând să slăbească poziția lui Bogdan.

Din acest motiv, diplomatul polonez Bernard Golawinski a fost trimis la Istanbul cu plângeri privind comportamentul lui Bogdan față de negustorii polonezi și otomani de pe teritoriul Moldovei. El trebuia să afle care era atitudinea otomanilor, în eventualitatea unui atac polonez în Pocuția, aflată atunci în stăpânirea lui Bogdan al III-lea. În plus, la întoarcerea de la Istanbul, Golawinski a trecut prin Țara Românească și l-a încurajat pe domnitorul Radu cel Mare (1495 – 1598) să se opună lui Bogdan. Pocuția a reprezentat un motiv de dispută între Polonia și Moldova. Oferită zălog pentru un împrumut acordat de Petru al II-lea Mușat, împreună cu frațele său Roman, regelui Vladislav

Regele Alexandru în Seim

al II-lea al Poloniei (1386 – 1434) ca a trecut alternativ în posesia Moldovei și Poloniei. Ștefan cel Mare a fost cel care a readus Pocuția sub administrație moldoveană, în contextul luptelor moldo-polone de la sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea.

Conștientizând pericolul, domnul Moldovei se temea de o posibilă alianță între Polonia, Țara Românească și Imperiul Otoman, îndreptată împotriva lui. Pentru a preveni realizarea ei a decis să se folosească de Pocuția, drept monedă de schimb. A trimis un sol la Seimul polonez, ce s-a reunit în 1505 la Radom, cu propunerea de a ceda Pocuția Poloniei, în schimbul aranjării unei căsătorii a lui Bogdan cu sora regelui polonez, Elisabeta Jagiellon. Domnul moldovean spera că prin această căsătorie avea să-și facă un aliat din Polonia, își va întări poziția în interiorul țării și îi va crește prestigiul în plan internațional. Cel mai important pentru el și Moldova era ca prin această uniune maritală să împiedice realizarea unei alianțe polono-otomane.

Pentru regele polonez propunerea era foarte avantajoasă, deoarece în felul acesta putea anexa Pocuția fără război. În plus, armata era mult slăbită în momentul respectiv. Totuși, erau și mulți oponenți față de această idee. O parte a nobilimii se temea că o alianță între Polonia și Moldova putea duce la

De la dreapta la stânga: Ștefan cel Mare, Bogdan al III-lea și Petru Rareș, în fresca votivă de la Dobrovăț

Cu ursul prin București

Coșar la lustragiu

ALBUM ISTORIC

Am grupat în acest album câteva imagini din România interbelică.

Atelier de cizmărie

Taraf de lăutari

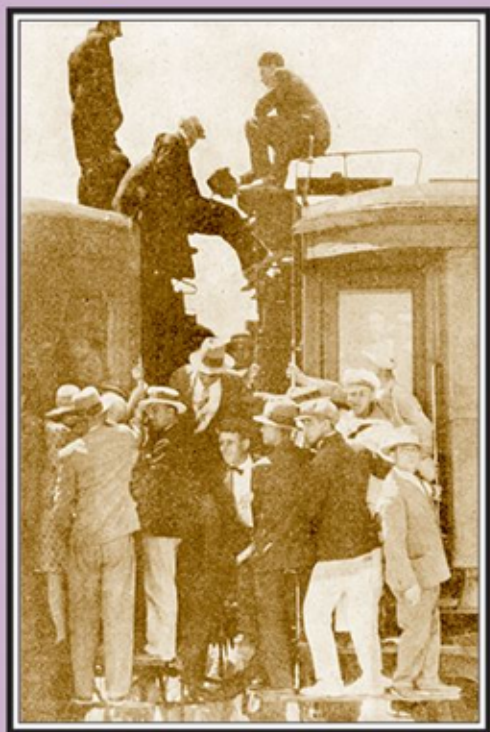
Grup de excursioniști din Buzău la Sarmizegetusa, în 1928

De Sfântul Dumitru și de Sfântul Gheorghe se reînnoiau chiriile

*Bursa manualelor
pe cheiul Dâmboviței*

*„Tren de.... plăcere“,
așa se intitula legenda acestei
fotografii din presa vremii*

munților, la Sarmizegetusa, în Transilvania. În chip similar, într-un context polemic ulterior (1967), convingerile sale despre spațiul nord-dunărean ca arie de etnogeneză a românilor le va reitiera într-un studiu al cărui titlu vorbește de la sine – *Cu privire la „teritoriul-nucleu” de formare a poporului român* –, în care susținea răspicat teza conform căreia „formarea poporului român a avut loc în spațiul de la nord de fluviu, având ca teritoriu-nucleu ținuturile de deal și munte ale Daciei”.

Nu mai puțin interesante sunt considerațiile cu relief geopolitic ale lui Dimitrie Onciul privitoare la triada factorilor ce și-au pus amprenta asupra statalității românești: *așezarea geografică, mediul*

**Transilvania,
sâmbure de țară,
nu piesă de margine**

etnic (vecinii poporului român) și *calitatea rasei* (în-sușirile poporului român). Primul factor îl considera predestinat a favoriza unirea Principatelor Române în jurul fortăreței naturale reprezentate de platoul transilvan, cel de al doilea a fi întârziat mult acest proces, iar cel de-al treilea a fi diminuat impactul negativ al celui de al doilea. „Istoria Principatelor Române ne dă o strălucită mărturie că națiunea română, mai mult decât popoarele vecine ce n-au știut să-și mențină individualitatea lor de stat, este o națiune eminentamente politică. Din această calitate a rasei, sprijinită de așezarea geografică și de interesele divergente ale mediului etnic, a rezultat necesitatea de existență,

Friedrich Ratzel

rațiunea de a fi a statului român”.

Tot dintr-o perspectivă geopolitică a abordat chestiunea influenței mediului geografic asupra statalității românești și istoricul transilvănean Ioan Lupaș. În viziunea sa, situarea geografică specifică a teritoriului de formare și locuire a poporului român, dimpreună cu bogăția acestuia au fost principalele elemente favorizante ale deselor năvăliri și războaie care i-au frământat existența. Împrejurarea explică de ce „așezarea și orânduirea statornică a Principatelor Române se înfățișează ca un

Ioan Lupaș

fenomen așa de întârziat în dezvoltarea neamului nostru”.

La rândul său, Nicolae Al. Rădulescu, în articolul *Hotarul românesc dunărean* (1941), considera că Dunărea a îndeplinit nu doar rolurile de arteră de navigație și hotar între Europa balcanică și cea centro-orientală, ci și pe cel de „polarizare politică a statului românesc”. Într-o manieră similară, Simion Mehedinți a subliniat funcția istorică a Dunării de catalizator al

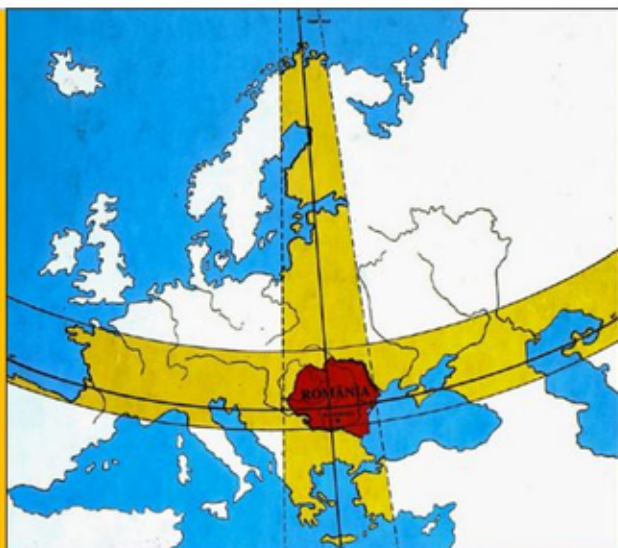
**Marea liberă și munții
sunt condiții vitale
pentru existența
românilor**

întregirii teritoriale a statului român în cursul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX.

Demne de reținut sunt și ipotezele avansate de Gheorghe I. Brătianu în *Chestiunea Mării Negre*, conform cărora întreg destinul istoriei românilor și, cu precădere, evoluția statalității sale au fost marcate inexorabil de munte și mare. „Din puncte diferite au pornit întemeietorii statului nostru, descălecătorii, și se pare că și-au atins obiectivul atunci când și-au putut întinde stăpânirea de la munte la mare, până la «Marea cea Mare».” Însăși una dintre cele mai mari provincii istorice românești, Moldova, a apărut în Evul Mediu din nevoia de a organiza „drumul către mare”. „Drumul către mare a cerut aici o ordine de stat și aceasta a înfăptuit-o poporul român”. Concluzia sa, cu relief geopolitic și geostrategic, s-a impus firesc: „marea liberă și munții în mâinile noastre sunt pentru noi nu numai spațiul vital, dar condi-

După ce în primele două părți (Magazin istoric, nr. 3, 4/ 2019) autorul a analizat modul cum a fost prezentat rolul Carpaților, al Mării Negre și al Dunării, respectiv cel de santinelă a civilizației occidentale jucat de români, în această ultimă parte ne prezintă cum au fost interpretați factorii statalității naționale.

Cel care a imprimat linia directoare reflecției geopolitice asupra factorilor ce și-au pus amprenta asupra statalității românești a fost Ion Conea. Pentru geograful și geopoliticianul român, noțiunea de granițe naturale avea mai mult un înțeles etnic decât unul geografic, întrucât „un stat trebuie să se întindă în spațiu atât cât se întinde neamul sau poporul a cărui expresie politică el este”. În deplin acord cu Vintilă Mihailescu, care remarca „suprapunerea spațiului etnic peste spațiul carpatic românesc”, precum și cu Sabin Manuilă, care observa că „linia de frontieră a României [...] a urmat, în general, limita posibilă de demarcațiune etnică între elementul românesc și elementele etnice limitrofe”, Conea considera că statalitatea românească era caracterizată de „corespondență geo-etnică”, întrucât, cel puțin în cazul României Mari, „hotarul politic nu face altceva decât să acopere aria etnică a poporului românesc”.

ROLUL FRONTIERELOR NATURALE ȘI FACTORII STATALITĂȚII NAȚIONALE ÎN VIZIUNEA ȘCOLII ROMÂNEȘTI DE GEOPOLITICĂ

ADRIAN POP

În prelungirea concepțiilor geopolitice ale lui Friedrich Ratzel, care considera că entitățile statale se clădesc pornind de la un nucleu originar – *Mittelpunkte* –, și Rudolf Kjellén, care sublinia că „orice stat își are

ținutul lui sâmbure” – *Kernland* –, Conea arăta că Transilvania reprezintă un „sâmbure geopolitic destinat să rodească și să contureze jur-împrejur de sine o formație de stat”. Fiind „sortită de la începutul lumii să fie sâmbure

de țară, cum vedem că e în România Mare, și nu piesă de margine, secundară, cum a fost – și ar fi! – într-o Ungarie Mare”, nu este deloc întâmplător faptul că locul originar al statalității și etnogenezei românești a fost în apropierea

Raum (spațiu), istoricul a propus o „altă noțiune, care este și foarte naturală și înverderată istoric“, o noțiune „care nu supără pe nimeni și permite oricărui popor care este într-adevăr înzestrat și deci n-are nevoie de o invazie călcând peste mine și peste cadavre să-și afirme drepturile în viața omenirii“ – *vitalitatea*. În formularea lui Iorga, *teoria vitalității popoarelor* postulează că există și altfel de cuceriri decât cele realizate cu forța armelor, „cuceririle acestea care folosesc omenirii înseși și care nu lasă pe urma lor nici bălți de sânge, nici catedrale ruinate, nici popu-

**Teoria
„permanențelor
istoriei“
formulată
de Nicolae Iorga
anticipează pe cea
a „duratei lungi“
a lui Fernand Braudel**

lații nenorocite, nici amenințări care durează din an în an și otrăvesc viața însăși a omenirii“ – cele pașnice, de sorginte cultural-spirituală, realizate prin prezență lingvistică, religioasă și culturală. Din acest punct de vedere, „noi toți cucerim fără să vrem și noi toți suntem cucerii fără să ne dăm seama: aceasta se petrece necontenit“.

Una dintre cele mai pertinente ilustrări ale acestei teorii o considera a fi însăși evoluția istorică a poporului român. „Noi nu am căutat să ne întindem nici în locuri unde ne chema existența poporului nostru și chiar în acelea unde viața poporu-

lui nostru, supus la un regim neprielnic de prigonire, era amenințată [...] Fără a lua arma în mână, fără a face să fluture steagurile în vânt, fără să ne impunem unor oameni care nu ne voiau pe pământul lor, am fost în stare să întindem vitalitatea noastră ca să influențăm viața popoarelor vecine cu noi [...] Noi am

putut să exercităm o influență culturală [...] pe trei căi: prin limba noastră, prin concepția noastră despre religie și [...] prin sarcina de mijlocitori ai culturii apusene. Bună sau rea, [...] cultura aceasta apuseană a pătruns în aceste locuri de veche cultură patriarhală și de cultură orientală prin noi și în această calitate am exercitat a treia influență culturală [...] Așa încât – conchidea Iorga –, fără o singură amenințare, fără o singură pătrundere pe un alt teritoriu decât teritoriul nostru, prin limba noastră, prin legea noastră și prin legăturile noastre cu Apusul, noi am cucerit, generație de generație, mii și mii de oameni, care au fost ai noștri prin spiritul nostru care a intrat în ei“. Prin viziunea sa originală, *teoria vitalității popoarelor* poate fi interpretată și ca o alternativă benignă la conceptul de *subminare geopolitică* sau *străpungere prietenoasă* enunțat de Karl Haushofer, figura centrală a geopoliticii germane.

Și istoricul Constantin C. Giurescu considera că mediul geografic are un impact geopolitic deosebit, precizând însă că însemnătatea sa scade pe măsura evoluției istorice. Asupra istoriei naționale,

Karl Haushofer, figura centrală a geopoliticii germane, alături de o figură centrală a regimului lui Hitler, Rudolf Hess

înfrăurirea pământului s-ar fi făcut simțită prin intermediul *asezării, înfățișării și bogăției sale*. Dacă *asezarea* la hotarul răsăritean al Europei ar fi conferit poporului român rolul de apărător al civilizației europene, *înfățișarea* pământului românesc s-ar fi repercutat ambivalent asupra evoluției poporului român. Pe de o parte, aspectul său unitar a făcut ca și poporul care l-a locuit să fie unitar. Pe de altă parte, forma și direcția Carpaților ca element „polarizator al românilor [...] au contribuit în chip esențial la despărțirea noastră politică. Un stat s-a format de-a lungul Carpaților Meridionali: Muntenia; un altul de-a lungul celor Orientali: Moldova; în sfârșit, a treia organizație politică s-a încheat înăuntrul arcului carpatic: Ardealul. Caracteristic e faptul că hotarul dintre Muntenia și Moldova a fost statornicit atunci când cele două state și-au atins limitele naturale, tocmai la curbura Carpaților, adică în punctul unde direcția munților se modifică“. Nu în ultimul rând, bogăției pământului românesc C.C. Giurescu îi atribuia rolul de chează economic al continuității

țiuni vitale, sau mai bine zis înseși elementele existenței noastre”.

În același spirit al determinismului geografic de nuanță moderată, Nicolae Iorga vorbea de „o acțiune organică, exercitată asupra aceluiasi fond și prin efectul acelorași influențe, dincolo de secole și milenii”. Mai mult decât atât, marele istoric român considera că între direcțiile tradiționale de comerț și statalitatea românească medievală există o legătură strânsă. „Statele noastre, două pentru că erau două direcțiile de comerț, n-ar fi existat fără această fericită fatalitate geografică”. După decantări succesive, concepția lui Iorga despre factorii constanți ai istoriei – *pământul, rasa, ideea* – a atins maturitatea în comunicarea pe care savantul a făcut-o în plenul Congresului internațional de istorie de la Zürich (1938). Rezumând influența celui dintâi factor, Iorga arăta: „Felul de viață al fiecărui neam va trebui să corespundă aproape în întregime cu hotărârile supreme ale pământului [...] Fiindcă pământul suveran, cu vecinătățile și cu orizontul lui, își va impune voia”. Pe

seama pământului trebuie pusă însăși modelarea direcțiilor politice „care se succedă, sub nume naționale foarte diferite”, din veac în veac. În acest sens, Iorga puna în evidență „o continuă coborâre a popoarelor din Nord [...] către apele albastre ale Mării Egee”.

În mod similar, în istoria românilor, Iorga vedea o certă legătură de continuitate între regalitatea lui Decebal și cea a lui Ferdinand. Dintr-o atare perspectivă, alcătuirile statale întemeciate succesiv de huni, avari, carolingieni și maghiari, la Dunărea de mijloc

... trecând prin
Unirea lui Mihai Viteazul...

și pe Tisa, ori cele ale căror baze au fost puse de Mihai Viteazul și Ferdinand în spațiul carpato-danubiano-pontic nu le considera decât tot atâtea avatari succesivi ai statalității originale, de sorginte dacică. Urmărind prin secole această „necesitate” a asocierii teritoriale care ar domina, în opinia sa, istoria românilor, Iorga constata o succesivă permutare a centrului statal polarizator pe o imaginară linie NV-SV, din pusta maghiară în Transilvania și de aici, mai departe, în câmpia valahă. „Din stepă, centrul a trecut în

... până la Regalitatea
lui Ferdinand

Ardeal și din Ardeal s-a fixat în câmpia munteană. Astfel, în epoca noastră, România tratatelor care cărmuiesc Europa nu e altceva decât reîntruparea, prin voința Carpaților și a Dunării, a monarhiei imperiale a dacilor”.

Plasată în contextul european căreia îi aparține, teoria lui Iorga despre „permanențele istoriei” se învederează a fi anticipat, pe una dintre dimensiunile sale de bază, conceptul „duratei lungi” propus de Fernand Braudel. Dincolo de soluțiile formal-conceptuale diferite, în fond, și la istoricul român, și la cel francez, esența teoretizării o constituie cadența procesului istoric. Din păcate însă, valențele explicative ale teoriei lui Iorga nu au fost valorificate suficient în istoriografia română, singura tentativă mai notabilă de aplicare a sa explicită – dar numai la istoria Transilvaniei – datorându-se istoricului ardelean Ioan Moga.

Nicolae Iorga este și autorul unei replici teoretice directe la expansionismul promovat de școala geopolitică germană. În locul noțiunii de

Pentru Nicolae Iorga
există o continuitate între
regalitatea lui Decebal...

JAPONIA ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

ION SCUMPIERU

Victoriile Japoniei în războaiele cu China (1894 – 1895) și cu Rusia (1904 – 1905) i-au asigurat statutul de putere politică și militară regională în Extremul Orient. Acesta a fost recunoscut implicit și întărit prin sistemul de documente internaționale încheiate de Japonia, cum ar fi: Tratatul de Alianță cu Marea Britanie din 1902 – piatra unghiulară a politicii externe nipone –, reînnoit și adaptat la noile condiții în 1905 și, respectiv, 1911, precum și acordurile cu Rusia, Franța și S.U.A., semnate la începutul secolului XX.

Ilustrație înfățișând un atac al trupelor japoneze în timpul campaniei din China, din noiembrie 1914

Izbucnirea războiului în Europa, în iulie 1914, a fost privită la Tokyo ca un eveniment în care erau implicate doar puterile europene, acestea urmând să-și rezolve singure problemele. Japonia spera că acest război se va limita la Europa și a decis să rămână neutră.

Germania nu răspunde ultimatumului

La rândul ei, Marea Britanie a ezitat inițial să apeleze la sprijinul Japoniei, pentru a nu irita S.U.A., Australia, Noua Zeelandă, Indiile Olandeze, care se temeau de un eventual atac din partea Japoniei și de extinderea zonei sale de influență.

Totuși, presată de evoluțiile militare de pe fronturile din Europa, la 7 august 1914 Marea Britanie era nevoită să solicite Japoniei ca, în baza Tratatului de Alianță dintre ele, să urmărească și să distrugă navele de luptă precum și pe cele comerciale înarmate ale Germaniei care atacau navele comerciale britanice din Extremul Orient.

În urma dezbaterilor aprinse din Japonia referitoare la cererea celui mai important aliat al său, Marea Britanie, au avut câștig de cauză forțele care au susținut intrarea în război, deși situația nu se potrivea întocmai cu clauzele Alianței, care se refereau la interesele celor două țări din China și Coreea. Liderii japonezi au înțeles că era o șansă istorică pentru Japonia ca să

își consolideze și extindă drepturile obținute deja în Extremul Orient. Conducătorii japonezi aveau în vedere nu numai să vâneze navele germane, ci și să ocupe posesiunile Germaniei din China și, respectiv, din Micronezia. Această dorință a Japoniei era alimentată și de nemulțumirea ei, încă vic, față de Germania care, alături de Rusia și Franța, sprijinise anterior decizia de a se restitui Chinei Peninsula Liaodong, ocupată în urma războiului chino-japonez. Aceste pretenții față de Germania au fost transmise Marii Britanii, care, deși avea temeri cu privire la perspectiva extinderii excesive a drepturilor Japoniei în alte zone din China și Pacific, a fost obligată să le accepte.

Dualitatea poziției noastre geopolitice poate fi uneori sesizată și în artă: după ce în prima parte a domniei Vasile Lupu a înălțat Biserica Trei Ierarhi, o reflectare a aspirației sale spre tradiția bizantină, cu evidente influențe orientale în ornamentarea exterioară, spre sfârșitul domniei, când privirile sale se îndreptau spre Polonia, domnul a zidit Golia, cu o ornamentație ce amintește de barocul polonez.

poporului român în vatra Daciei Traiane.

La rândul său, istoricul Petre P. Panaitescu este autorul unei teorii a factorilor determinanți (geografici, rasiali și cultural-spirituali) ai destinului poporului român. Aceștia ar fi, potrivit lui Panaitescu: *așezarea și structura teritoriului, rasa, cultura ortodoxă, ideea latină, satul românesc și limba română*. În vreme ce factorii geografici constituie elementele statice ce dau seama de destinul istoric al unui popor, cei rasiali și cultural-spirituali explică dinamismul acestuia din urmă. În creionarea teoriei sale, autorul pornea de la distincția dintre așezarea – raportarea unei țări la factorii externi (vecini, drumuri comerciale, mari curente de civilizație) – și structura unei țări – configurația sa internă (relieful și impactul său asupra vieții politice și capacității de apărare, bogățiile, căile interioare de acces). Dacă așezarea poporului român nu „în calea”, ci „în fața răutăților”, altfel spus, „la marginea civilizației

europene și creștine, dar de partea cealaltă a baricadei”, ar fi conferit poporului român un „destin de santineclă”, situarea, în plan cultural, „între Apus și Răsărit, între Apusul raționalist și abstractizant și Răsăritul iubitor de valori plastice, de culori și forme, între Apusul neliniștit și agitat și Răsăritul trăind în taina datinei luminoase și statice”, ar fi conferit româ-

Românii, intermediari între cultura Apusului și cea a Răsăritului

nilor un destin de „intermediari de cultură”.

In ceea ce privește structura pământului românesc, Panaitescu relua teza caracterului său unitar, care „cere o unitate politică” pe măsură. Din această perspectivă, existența Principatelor Române ca state deosebite era pusă pe seama „forme în unghi a pământului românesc,

rămas liber după ocuparea podișului transilvan de către unguri”. Tot aici Panaitescu menționa bogățiile subsoilului, în special petrolul, creator de „destin de muncă industrială”. În ideea latină, ca „idee forță a culturii noastre”, Panaitescu vedea „o infuzie de încredere” și o îndatorire de destin pentru poporul român. Iar aceasta în sensul creării unei duble conștiințe de tip *noblesse oblige*: aceea de urmaș al Romei, pe de-o parte, și aceea de a fi „de altă esență” decât maghiarii, slavii și ceilalți ortodocși înconjurători, pe de altă parte. Aceasta e și rațiunea pentru care – credea Panaitescu – „poporul român nu mai putea gravita în orbita panslavismului și a pravoslaviei rusești și balcanice”. Cu toate acestea, istoricul de coloratură politică legionară deplângea excesele latiniste și, mai ales, urmările acestora – „rupea noastră politică și culturală de Sud-Estul Europei”.

(Continuare în p. 41)

Marinari japonezi pe o plajă din Malta, comandantul lor, contra-amiralul Sato Kozo, și distrugătorul „Sakaki”

1 și nr. 2 au atacat și ocupat insulele Kosrac, Ponape, Palau, Angaur, Truck, Saipan și Yap – colonii germane din Micronezia, situate la Nord de Ecuator. În urma luptelor, japonezii au pierdut 1.700 de soldați și crucișătorul „Taka-chiho”.

În același timp, guvernul nipon urmărea extinderea dominației sale în China. În acest sens, la 18 ianuarie 1915, a transmis guvernului chinez o listă conținând „21 de cereri”, prin care urmărea să-și consolideze drepturile în Manciuria, să numească pe lângă guvernul de la Beijing consilieri politici, militari și financiari. Cu toată opoziția autorităților și a opiniei publice chineze, documentul a fost acceptat, cu mici modificări. S.U.A. au intervenit pentru a-și apăra interesele și a tempera extinderea drepturilor japoneze în China. Astfel, în baza „Înțelegerii Lansing – Ishii” (după numele secretarului de Stat american, respectiv al trimisului special ja-

ponez în S.U.A.), din 2 noiembrie 1917, deși Japoniei i se recunoșteau „drepturi speciale” în China, totuși guvernele american și nipon se angajau să nu atenteze la integritatea teritorială a Chinei; să respecte principiul „porților deschise” și pe cel al „oportunităților egale de comerț”, pentru toate țările.

Excelenți, dar prea puțini

Concomitent cu cererea adresată Aliatilor de a li se recunoaște japonezilor dreptul de a emigra în California, Hawaii și alte zone din Pacific, de a practica propriile meserii și de a deține proprietăți pe plan local, navele japoneze din Flota I au participat la izgonirea vaselor de război germane din Pacific; au asigurat paza apelor din jurul insulelor Hawaii, în perioada octombrie 1917 – februarie 1919, în absența celor americane, trimise în Europa. În același timp, navele militare japoneze au

asigurat escorta vaselor britanice care transportau trupe și materiale de război din Asia și Pacific în Europa; au asigurat securitatea în Oceanul Indian și la Capul Bunei Speranțe cu navele staționate la Singapore. De asemenea, i-au transportat la destinație pe muncitorii chinezi solicitați de Franța. Japonia nu numai că a restituit Rusiei trei crucișătoare capturate în războiul ruso-japonez, dar a efectuat și o serie de transporturi pentru Rusia în apele Sahalinului.

O altă formă a contribuției originale a Japoniei la război o reprezintă construirea în șantierelor sale navale, în regim de urgență, a 12 distrugătoare pentru Franța, a șase nave comerciale pentru Marea Britanie, precum și a unor nave de transport pentru S.U.A. Uzinele de armament japoneze au furnizat arme și muniții pentru Marea Britanie și Rusia. În plus, Japonia a acordat și credite pentru a facilita realizarea comenzilor respective.

Cererile primite de Japonia din partea Franței, Belgicii și chiar a Marii Britanii de a trimite trupe terestre care să lupte pe fronturile din Europa au fost însă refuzate cu hotărâre de autoritățile de la Tokyo.

Contribuția Japoniei la desfășurarea Primului Război Mondial a fost încununată cu participarea navelor sale la luptele din Marea Mediterană,

Nava britanică „Transylvania”

Cererile respective au fost acceptate, ulterior, și de S.U.A. și de celelalte puteri aliate, cu interese în Extremul Orient. Merită subliniat că și Rusia s-a bucurat de intrarea Japoniei în război de partea Antantei, având astfel liniște în Extremul Orient și putând să-și disloce pe frontul european mare parte dintre trupele sale din acea regiune.

În consecință, la 15 august 1914, Japonia a transmis Germaniei un ultimatum pentru a-și retrage fără întârziere vasele de război și alte nave înarmate din apele japoneze și chineze; a preda autorităților japoneze, până la 15 septembrie 1914, fără condiții și despăgubiri, întregul teritoriu Jiaochou din Peninsula Shandong, în vederea unei eventuale restituirii a acestui teritoriu către China. Germania nu a răspuns ultimatumului și, în consecință, Japonia s-a considerat în stare de război cu aceasta, începând din 23 august 1914. La 25 august a declarat război și Austro-Ungariei, alăturându-se astfel Puterilor Aliate. Intrarea în război a Japoniei a accentuat caracterul mondial al acestuia.

La 2 noiembrie 1917, la Washington, se încheia „Înțelegerea Lansing – Ishii“

Acord cu americanii

Pentru a-și reconfirma statutul de aliat și drepturile ce-i vor reveni după război, Japonia a aderat la deciziile Conferinței de la Londra, din 4 septembrie 1914. A luat parte ulterior și la Conferința de la Paris, care a discutat probleme economice specifice din perioada războiului și, respectiv, cea postbelică.

Prima acțiune care a marcat intrarea Japoniei în război a fost atacul forțelor sale navale și terestre asupra posesiunii germane din China, la 27 august 1914. La acțiune s-a alăturat, pe parcurs, și un detașament de 1.360 soldați britanici. În fața unei asemenea forțe, guvernatorul și cei 4.650 de ofițeri și soldați germani au capitulat rapid, la

începutul lunii noiembrie. În cursul luptelor, forțele nipone au înregistrat 414 morți și 1.441 de răniți. Japonia avea satisfacția că era deja în posesia acestui teritoriu, înainte de intrarea în război a Chinei, care s-a produs la 14 august 1916, pentru a putea revendica, ulterior, returnarea zonei respective.

Deși inițial Marea Britanie limitase, strict, aria de angajare a Japoniei – „acțiunea nu se va extinde în Pacific dincolo de Marea Chinei, cu excepția cazurilor când va fi necesar să protejeze liniile de transport japoneze în Pacific, nu însă dincolo de apele asiatice din vestul Mării Chinei și nici la vreun teritoriu străin, cu excepția celui de ocupație germană de pe continent, din Asia de Răsărit“ –, în urma pierderilor înregistrate de flota Alianței în Oceanele Pacific și Indian, dar mai ales în Marea Mediterană, a solicitat insistent ca flota niponă să acorde ajutor Alianțelor și în acele zone.

Japonia nu a fost de acord cu cererea Marii Britanii, nedorind să disloce o parte a flotei sale în alte zone geografice, mai ales în Europa, argumentând că are nevoie de flotă pentru propria apărare și că cererea nu este acoperită de Tratatul de Alianță bilateral, iar costurile detașării ar fi prea mari. Totuși, treptat, a început să dea curs repetatelor solicitări venite din partea principalului său aliat, Marea Britanie, și să-și extindă aria de acțiune.

Mai întâi, în octombrie 1914, Escadrele japoneze nr.

Crucișătorul „Takachiho“

ARHITECTUL PREFERAT AL PAPIILOR

Piața San Pietro din Roma și autorul capodoperei

FLORENTINA DOLGHIN

Bernini, Bernini, Bernini... Orice călător care ajunge în capitala Italiei este imposibil să nu fi fost izbit de frecvența acestui nume de sculptor, întâlnit ca autor de busturi din diverse ville și palate, statui de marmură, fântâni, biserici, capele, porticuri, morminte, altare, pardoseli, scări, ce fac din Roma o perlă a arhitecturii. Monumentul din Piața Navona îi aparține aceluiași artist baroc și, tot lui, „baldachinul” de bronz, cele patru coloane, de la Bazilica San Pietro sau decorarea cu statui a podului Sant Angelo. Și nu numai Roma păstrează memoria celor 60 de ani de genială modelare în piatră ai lui Gian Lorenzo Bernini (1598 – 1680), ci și Veneția, Modena, Paris, Londra, Madrid. Există în aceste orașe numeroase alte opere create de el.

Mulți suverani pontifi l-au încurajat și sprijinit, i-au prețuit talentul și s-au înclinat în fața harului lui Bernini. Urban al VIII-lea, papă între anii 1623 și 1644, el însuși om de litere, scria despre sculpto-

rul și arhitectul născut la Napoli: „Om excepțional, artist sublim, născut prin grația lui Dumnezeu și pentru ca gloria Romei să ilumineze secolul”. Iar un mecena francez, fin colecționar, Fréart de Chan-

telou, care l-a însoțit în 1665 în timpul sejurului în Franța, adăuga: „Talentul său este printre cele mai strălucite create vreodată de natură, pentru că, deși fără studii, Bernini posedă aproape toate virtuțile

la cererea tot mai insistentă a Marii Britanii. În perioada aprilie 1917 – iunie 1918, Escadra specială nr. 2, cu baza în Malta, compusă din crucișătorul „Akashi” și un număr de 16 distrugătoare, condusă de contra-amiralul Sato Kozo, a asigurat misiunile de însoțire și pază a navelor militare și civile ale țărilor aliate, pe principalele rute din Marea Mediterană. Navele japoneze au executat și misiuni de urmărire și anihilare a submarinelor germane și austro-ungare. În plus, în intervalul septembrie – octombrie 1917, un număr de 1.800 de marinari japonezi au fost transferați, la cererea Marii Britanii, pentru a lupta pe două distrugătoare și două traulere puse la dispoziție de aceasta. În intervalul menționat, navele de război japoneze s-au angajat într-un număr de 348 misiuni de însoțire a 788 de nave aliate

Comandantul șef al Flotei britanice din Mediterana, G.C. Dickens

și în 34 de operațiuni de luptă și salvare. În cursul acestora, au fost salvați 3.300 de pasageri de pe nava engleză „Transylvania”, scufundată în mai 1917 de un submarin german. Escadra japoneză a pierdut distrugătorul „Sakaki”, scufundat de un submarin german lângă insula Corfu, precum și un număr de 78 marinari. Seriozitatea și conștiin-

țiozitatea forțelor navale japoneze l-au determinat pe G.C. Dickens, comandantul șef al Flotei britanice din Marea Mediterană, să sublinieze într-un raport adresat Amiralității: „În timp ce italienii sunt ineficienți, francezii nesiguri, grecii în afară de orice discuție și americanii prea departe, japonezii sunt excelenți, dar puțini ca număr”.

Văzând eficiența distrugătoarelor japoneze, Franța și Italia au solicitat, la rândul lor, Japoniei să le trimită nave similare. Cererile respective n-au mai fost onorate. La încheierea misiunii în Marea Mediterană, marcată de participarea la Parada Victoriei de la Londra, din 1919, Escadra specială japoneză a adus în țară, în iulie același an, și un număr de șapte submarine germane, ca pradă de război.

(Va urma)

ROLUL FRONTIERELOR NATURALE ȘI FACTORII STATALITĂȚII NAȚIONALE ÎN VIZIUNEA ȘCOLII ROMÂNEȘTI DE GEOPOLITICĂ

(Urmare din p. 37)

În mereu reînnoita dezbateri privitoare la identitatea spațiului românesc, Panaitescu venea cu un punct de vedere care poate fi discutat și contestat, dar căruia nu i se poate nega originalitatea. „Nu trebuia să devenim un popor nebalcanic, ci să fim, dacă această expresie e îngăduită, un popor *suprabalcanic* [subl.ns.]”. Mai mult decât atât, în lumina conceptului de destin național și a factorilor mențiți a-l susține, Panaitescu se credea îndreptățit să concluzioneze că *românii sunt chemați a do-*

mina spațiul sud-est european!

Fără îndoială, concepția lui Panaitescu despre factorii „destinului românesc” se revendică din arsenalul ideologic de extremă dreaptă a vremii. De altminteri, Panaitescu însuși nu făcea un secret din aceasta atunci când numea conceptul de destin național, simptomatic discursului acestei ideologii, „religia de forță a vremurilor noastre”. Cu toate acestea, lăsând deoparte ideile extremiste presărate ici-colo, îndeosebi cele referitoare la rasă, unele dintre argumentele sale, mai ales cele privitoare la ideea latină la români sau așezarea acestora

în spațiu, își păstrează nealterată relevanța.

Retrospectiv, considerațiile exponenților școlii interbelice românești de geopolitică asupra semnificațiilor geopolitice și geostrategice ale frontierelor naturale, rolul acestora în modelarea destinului istoric al poporului român și factorii ce i-au marcat statalitatea învederează un cert filon național-patriotic, derivat din contextul geopolitic și geostrategic complicat al epocii în care au fost formulate. Însă, în egală măsură, prin caracterul lor anticipator, ele nu fac decât să confirme vechiul adagiul conform căruia fiecare stat face politica propriei sale geografii. ■

tacole, cortegii de măști, este scenograf lor. Talent polyvalent, face decoruri de teatru, scrie piese pe care le pune singur în scenă. „Totmai a terminat reprezentarea unei piese – scrie despre el, admirativ-ironic, un călător englez –, în care el a pictat decorurile, a sculptat statuile, a compus muzica, a scris comedia, a construit teatrul.“

Portretul Constanzei Bonarelli

Papa este cel care insistă ca Bernini care nu pare prea atras de subiect, la 41 de ani ai săi să se însoare. Din „interes“. Ca să rămână în Roma cineva din sângele unui artist atât de iscusit, dar mai ales pentru ca acest artist, având pe cineva care să-i poarte de grijă, să se poată dedica timp cât mai îndelungat artei. Dintre partidele care i se oferă Gian Lorenzo o alege, în mai 1639, pe Caterina di Paolo Tezio – despre care se spune că este cea mai frumoasă femeie din Roma –, alături de care va trăi 33 de ani și care îi va da 11 copii (cinci fete și șase băieți). Un băiat va deveni sculptor, iar altul, viitor istoric al Bisericii catolice, va scrie și o monografie despre tatăl lui. Caterina, deși cu 19 ani mai tânără decât Gian Lorenzo, va fi prima care va părăsi scena lumii noastre, în 1673, lăsându-l pe soț să-și petreacă singur ultimii șapte ani de viață.

Dar Gian Lorenzo n-a fost nici pe departe ușă de biserică înainte de a deveni un exemplar tată de familie. A întreținut o relație cu o anume Constanza, din familia Piccolomini, soția unui asistent al său, sculptorul Matteo Bonarelli. Când s-au cunoscut, burlacul Bernini avea 38 de ani, ca 22,

fiind măritată de la 18. Se spune că portretul în marmură pe care i l-a făcut artistul acesteia tinere este cel mai frumos dintre toate lucrate de el. În clipa când Gian Lorenzo află că doamna trăiește o aventură și cu fratele lui, Luigi, își iese din minți, îl amenință cu sabia pe acesta, iar mama lor, donna Angelica Bernini, îi scrie o scrisoare disperată, de ajutor, cardinalului

Francesco Barberini. Conflictul se stinge, în aprilie 1639, Constanza (1614–1664) se întoarce spășită la soț, administrându-i cu talent bogata colecție de tablouri.

Ac de jocul zavistiei

Cum era de așteptat, acest tip de om naște invidii. Mai ales comenzile papale irită lumea artiștilor. La moartea lui Urban al VIII-lea, în 1644, toți adversarii lui Bernini scot capul. Sculptorul intră în dizgrație. Mai ales că noul suveran pontif, Inocențiu al X-lea (1644 – 1655),

din familia Pamfili, este un dușman al Barberinilor. Bernini își pierde poziția privilegiată. În plus, reputația lui suferă o pată, în urma unui nefecit accident: dintr-o eroare de calcul, apar fisuri la una dintre clopotnițele bazilicii San Pietro. Se ia decizia ca ambele să fie distruse. Ignorat de Inocențiu al X-lea, artistul primește alte

comenzi, de pildă capela cardinalului Federigo Cornaro din biserica Santa Maria della Vittoria, unde execută grupul statuar *Extazul sfintei Tereza* (1645). Dar în tot acest timp, cu vâna lui satirică, Gian Lorenzo face caricaturi ale personajelor vremii. Îi place să ridiculizeze. De pildă, îl prezintă pe Papă, Inocențiu al X-lea care are reputație de ipohondru și petrece uneori săptămâni întregi închis în cameră, unde își primește și vizitatorii, dându-și binecuvântarea din vârful patului.

Dizgrația nu durează mult. Bernini reușește să câștige aprecierea Papei printr-o strategie ingenioasă. Inocențiu al X-lea vrea să reamănajeze Piața Navona, unde se află palatul lui și unde vrea să ridice o mare fântână. Cei mai buni arhitecți italieni sunt invitați să participe la un concurs cu proiectele lor. Nu și Bernini. El nu există pentru Curtea papală. Un nobil, prieten al artistului, îl convinge să conceapă un proiect, să facă o machetă, pe care o plasează într-o sală a palatului familiei Pamfili, pe unde în mod obișnuit Papa trece după cină. Într-o seară, însoțit de fratele lui, cardinal,

și de cumnata lui, Inocențiu al X-lea observă macheta. La vederea unei creații atât de majestuoase, schiță a unui monument imens, Papa se oprește aproape în extaz. Îl admiră, îl laudă mai bine de o jumătate de oră și exclamă: „Va trebui să ne hotărâm să-l folosim pe Bernini, în ciuda tuturor dușmanilor lui. Nu se poate altfel după ce-i vezi proiectele“. Proiectul lui Bernini este fântâna celor patru râuri (Nilul, adică Africa, Dunărea – Europa – Gangele – Asia, Rio della Plata –

Inocențiu al X-lea

Apolo și Dafnis

Răpirea Proserpinei

pe care științele le conferă omului“.

33 de ani lângă Caterina

Gian Lorenzo știa să citească și să scrie, dar nu cunoștea limba latină. A ignorat prejudecățile academice și și-a lăsat ideile să zburde, să se exprime liber, într-o manieră absolut originală. „Bernini a avut un spirit atât de puternic – scrie biograful său, Filippo Baldinucci, în *Viața cavalerului Gian Lorenzo Bernini*, apărută la Florența, la doi ani după moartea artistului –, încât a reușit să facă piatra atât de ascultătoare față de mână, ca și cum ar fi fost aluat sau ceară“. Toate marile comenzi ale papalității au fost concentrate în mâinile lui.

Cert este că meserie a învățat de la părintele lui, Pietro Bernini, și el sculptor vestit din Toscana, instalat la Roma, după ce la Napoli se născuse, la 7 decembrie 1598, Gian Lorenzo. De fapt, tatăl l-a instruit să deseneze, să picteze și să sculpeze luând ca modele

opere antice. La opt ani, spre mirarea tuturor, băiatul a făurit din marmură un mic cap de băiat.

Gian Lorenzo a intrat destul de repede sub protecția bogatului cardinal Scipione Borghese, nepot și secretar al Papei Paul al V-lea (1605 – 1621), și „și-a făcut mâna“ la decorarea grădinilor Villei Borghese, unde a realizat primele sale sculpturi importante, ca *Răpirea Proserpinei* și *Apolo și Dafnis*. Virtuozitatea

tehnică și extraordinara expresivitate a acestor piese îi vor aduce o reputație imediată, care va dura tot atâtă cât îndelunga sa carieră. La nici 18 ani Gian Lorenzo Bernini este o vedetă. Lumea vine să îi vadă lucrările, când se plimbă prin oraș este arătat cu degetul, ca o minune. Artistul glumește chiar, spune că are impresia că trece un elefant.

Bernini va urca însă în prim-planul scenei artistice odată cu debutul pontificatului cardinalului Maffeo Barberini, sub numele de Urban al VIII-lea. Acesta vrea să-i egaleze pe marii papi mecenai ai Renașterii și vede în Gian Lorenzo un nou Michelangelo, un „om universal“, în stare să ducă arta la perfecțiune. El îi încredințează decorarea Bazilicii San Pietro, unde va executa baldachinul și monumentalul mormânt al lui Urban al VIII-lea. În 1629 își asumă chiar direcția lucrărilor de arhitectură din bazilică, sarcină care îl va însoți până în ultimele clipe de viață.

Bernini face parte din Curtea Papei, este numit cavaler, are acces la apartamentele private ale înaltului pontif, organizează momente de divertisment, focuri de artificii, spec-

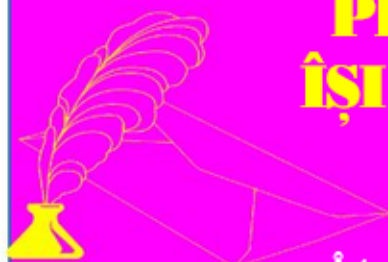
Papa Urban al VIII-lea

Baldachinul din Bazilica San Pietro

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Într-un fond „Varia“ dintr-o bibliotecă bucureșteană am găsit cele șapte scrisori publicate mai jos. Ele reconstituie, într-o formă expresivă, tabloul vieții cotidiene în societatea românească de la mijlocul secolului al XIX-lea.

Inițiativa englezului Effingham Grant (Magazin istoric, nr. 10/2008), statornicit la noi, capitalist plin de idei, de a face cunoscută istoria românilor în străinătate prin traducerea în limba franceză a unor documente reprezentative a fost și este un deziderat permanent. Iar atragerea Bisericii, instituție de temelie a României, s-a înscris firesc în acest proces. Mitropolitul Andrei Șaguna e recunoscător lui Barbu Bellu, ministru al Credinței în 1858, pentru susținerea materială a episcopiei de Sibiu. Sistemul donațiilor prindea corp în acea vreme și avea să se amplifice, în continuare, vreme de 100 de ani. Din același an, o jalbă privind pagubele unui particular generate de ocupația militară din vremea războiului Crimeii readuce în discuție încetineala și contradicțiile în buna funcționare a justiției noastre. Moartea violentă, în iunie 1862, a prim-ministrului Barbu Catargiu prilejuiește o cheltuială de înmormântare ce ni s-a părut semnificativă, știut fiind că românii sunt totdeauna sensibili la cele trei evenimente majore ale vieții: căsătoria, nașterea (urmată de botez), moartea (urmată de îngropare). În fine, toleranța religioasă își găsește expresia în absolvirea de blestem a unui creștin aflat în articulo mortis (în pragul morții), pentru căsătoria cu o evreică. E un gest salutar de a le crea celor patru urmași ai cuplului o situație onorabilă în societate.

Subscripție publică pentru editarea în limba franceză a unor documente privitoare la istoria românilor

[nedatată]

Subscrișii, luând cunoștință de circulara domnului Grant pentru publicarea documentelor trebuincioase la istoria românilor, încuviințând o ascendența publicație ca folositoare țării și vrând să se asocieze prin toate silințele, deschid o subscripție pentru a grăbi lucrarea, încât să se săvârșească cât mai curând. Bani subscripției se vor aduna de subscăliții și depuși la d. Hristache Polihroniadi banherul, ca casier. Acești bani se vor întrebuința pentru adunarea volumelor și a științelor trebuincioase, pen-

Effingham Grant

tru plata traducțiilor și plata lucrării. Casierul va răspunde sumele sub primirea de un înscris iscălit de către d. Grant, despre lucrarea primită sau cumpărătoare făcută și în fiecare lună casierul va înfățișa socotcală subînsemnaților pentru ca și aceștia să o poată supune la cunoștința subscriitorilor.

În urmarea însărcinării de mai sus, d. Grant se îndato-

rează a aduna materialele trebuincioase și să executeze lucrarea încunoștințată prin această circulară în cel mai scurt soroc.

[Urmează câteva zeci de iscălituri și suma avansată de fiecare, de la 100 la 10 galbeni]

Inițiatorii subscripției de mai sus către Mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei

[nedatată]

Prea Sfinte Părinte,

Din vechime sfinții părinți mitropoliți ai poporului român au fost întotdeauna în fruntea tuturor întreprinderilor naționale de folos obștesc. Subînsemnații membri

Fântâna celor patru fluvii

America), inaugurată după trei ani de muncă, în 1651. „Bernini, mi-ai lungit viața cu zece ani“, sunt cuvintele înaltului pontif, când vede spectacolul apei tâsnind din toate părțile.

Ludovic al XIV-lea îl prețuiește, dar...

Odată cu pontificatul lui Alexandru al VII-lea (1655 – 1667), Bernini are un nou protector. Mare amator de arhitectură, Papa îl întâlnește de mai multe ori pe artist, pentru a pune la cale alte frumuseți ale Romei. „Ne-am plimbat prin palat, tot făcând proiecte“, scrie în jurnal Gian Lorenzo. Construcțiile sunt frumoase, impresionante, dar suscită critici prin costurile lor. În 1670 municipalitatea protestează „contra cavalerului Bernini, care îi pune pe înalții pontifi la cheltuieli inutile în timpuri atât de grele“. Vor urma reamenajări în Piața Bazilicii San Pietro, ceea ce va schimba radical imaginea Vaticanului până în zilele noastre.

1665 este anul când Colbert îl invită la Paris pentru construcția noii aripi a Luvrului. Bernini vrea ceva plin de

noblețe și are mai multe întâlniri cu Ludovic al XIV-lea. „Sire, am văzut palatele împăraților, papilor și principilor suverani ce se găseau în drumul meu de la Roma la Paris, dar pentru un rege al Franței, un rege al zilelor noastre, trebuie construit ceva mai măreț și mai impunător decât toate acestea.“ Monarhul francez îl vrea pe arhitect definitiv în Franța. Îl primește cu mare pompă, îl găzduiește la palat, într-un luxos apartament decorat cu tapiserii. Bernini execută, la cerere, bustul suveranului și își permite, în timpul ședințelor, sugestii de coafură făcute modelului, cu fruntea degajată, așa încât curând Curtea Franței va adopta o nouă pieptănătură, „alla Bernina“.

Arhitecții francezi îl socotesc însă un intrus și așa îl și tratează, încercând să-l discrediteze în fața suveranului. După o altercație cu un confrate în prezența întregii Curți (Bernini era un pătimaș, o fire numai foc), el se întoarce la Roma și de acolo trimite trei proiecte de reamenajare a Luvrului, toate trei respinse. Va fi ales, bineînțeles, cel al unui francez, arhitectul Claude Perrault, care considera că italianul era un arhitect mediocru, care nu se remarcă decât prin decorațiuni și dispozițiile scenografice.

Fiul lui, Domenico, unul dintre cei 11 copii, ne relatează mai detaliat furia artistului când a fost contestat la Paris. Să revenim. Lui Perrault, care i-a criticat în zeflemea un punct al proiectului pentru Luvru, i-a spus verde în față că nu e demn nici să-i curețe tălpile pantofilor. L-a amenințat că se va plânge suveranului pentru modul cum a fost tratat, el, căruia Papa personal îi arăta considerație și respect. A ame-

nințat că pleacă din Paris, a cerut să i se prezinte scuze, apoi s-a calmat, dar a părăsit capitala Franței după șase luni de muncă. Adevărul este cel remarcat de Papa Urban al VIII-lea: „Bernini este făcut pentru Roma și Roma pentru Bernini“. Adesea acest Papă, cu un cortegiu de 16 cardinali după el, mergea acasă la sculptor, pe Via della Mercede 11, să-și desfete ochii cu operele lui și să-l vadă lucrând.

Spre sfârșitul vieții, Bernini va fi împroșcat cu noroi de un scandal care îl are în centru pe un frate al lui, acuzat de violarea unui copil de cor. Dar el,

Ludovic al XIV-lea

artistul Bernini, continuă să muncească. Se urcă și coboară de pe schele, în vârstă fiind. Termină mormântul Papei Alexandru al VII-lea la 80 de ani și, tot atunci, sculptează în marmură un mare bust al reginei Cristina a Suediei, o îndrăgită protectoare a lui, care îl vizitase de mai multe ori în atelier. Când va muri, în 1680, la 82 de ani fără nouă zile, i se vor organiza la Bazilica Santa Maria Maggiore grandioase funeralii, demne de un prinț, pentru că era deja considerat omul care făcuse ca „gloria Romei să ilumineze secolul“. ■

Andrei Șaguna

cerut a mi se libera 800 de galbeni ce mi s-a hotărât de către Comisia Cvartiruirilor din anul 1856, atât pentru reparația caselor mele ocupate de oștiri cât și pentru sfeterisirea a o mulțime de obiecte ce aveam într-însele, Cancelaria onor. acestui Minister recomandând-o la onor. Comisie atașată pe lângă onor. Minister de Control, am văzut cu mirare că dumnealor membrii acelei Comisii, prin rezoluția pusă asupra-i, zic de vreme ce aceasta nu se vede trecută prin cercetarea și constatarea Comisiei mixte ce au fost, zic, întocmită pe acel timp, dumnealor nu pot încuviința asemenea cerere de despăgubire, mai ales, zic dumnealor, că această despăgubire este respinsă și prin hotărârea acestui Minister.

Apoi fiindcă dumnealor, membrii acestei onor. Comisii de acum, prin refuzarea dreptului meu de despăgubire n-au nici un motiv legal:

1. Că eu la 1856 reclamând la locul competent pentru dărăpănarea caselor și sfeterisirea a o mulțime de obiecte dintr-însele, Comisia Cvartiruirilor a mers în complet la

fața locului de au cercetat și prin jurnalul său mi-au acordat numai o parte din ocazionalele pagube și după care apoi prin raportul său cu nr. 3.520 din același an 1856, iscălit iarăși de completul întreg, a supus aceasta onor. Minister și i-au cerut a-mi slobosi suma de – galbeni 800, prin stingerea pretențiilor.

2. Că onor. Minister, prin ordinul său cu nr. 7.732 de la oct. 1856, ca răspuns la cel de sus raport al Comisiei, nu coprinde alt decât numai că „în reparația acestor case cunoaște destule sume răspunse mai dinainte“, iar nu cum zic dumnealor membrii de acum că această cercetare și constatarea sumei de despăgubire nefiind trecută prin lucrările acelei zise Comisii, nu poate avea nicio valoare.

Și chiar la aceea ce zicea onor. Minister că a slobosit mai mulți bani este o nepătrundere de pricină, căci nu era cererea de a se da acești bani Comisiei, ci mic, proprietarei, care nu are nicio înclinare cu sumele răspunse Comisiei pentru reparații, pe câtă vreme acele sume nu s-au răspuns pe seamă-mi. Pe câtă vreme s-a dovedit că casile s-a lăsat în dărăpănare și pe câtă vreme despăgubirea de 800 de galbeni nu mi s-a acordat numai pentru reparații, ci și pentru sfeterisirea obiectelor dintr-însele.

3. Că dacă numai acca Comisie mixtă a avut cădere a cerceta și a constata despăgubirea unor asemenea stricăciuni și sfeterisirea de obiecte, a cui poate fi greșala că reclamațiile mele date în această privință nu s-au îndreptat în a ei cercetare? Ci a dat-o în aceea a Comisiei

Barbu Bellu

Cvartiruirilor? Și, cum aceasta din urmă, dacă n-a avut competență, a săvârșit o asemenea lucrare, raportând încă și onor. Minister, cum arăt mai sus, și care nu îi face nicio observație de neкомпетенță, ci sub alt cuvânt îi refuză lucrarea sa?

4. Că în urma refuzării onor. Minister, este rezoluția prințului caimacam pusă la petiția mea din 16 august 1858, prin care zice că „dreptățile mele fiind odată constatate, urmează să și fiu îndestulată, fiind rămasă îndestul amânate“. Protestez în contra lucrării onor. Comisii de acum și alerg la iubirea de dreptate ce vă caracterizează, domnule ministru, plecând rugându-vă a lua în de aproape considerație necontestatul meu drept și binevoiați a ordona să mi se facă îndestulare.

Decontul făcut de B. Constandinescu unui nenumit, al cheltuielilor la înmormântarea prim-ministrului Barbu Catargiu

14 iunie 1862

Listă de cheltuielile urmate la satul Maia, la îngroparea răposatului Catargiu

ai comitetului ce s-a întocmit în Capitală pentru publicarea în limba franceză a tuturor documentelor atingătoare de Istoria patriei noastre, plini de încredere în antimeritele [sic!] generoase ce vă caracterizează, venim cu respect a vă ruga să binevoiți ca român să încurajați această întreprindere contribuind cu aceea ce veți chibzui spre înlesnirea unei asemenea publicații, destinată a da rezultatele cele mai folositoare pentru țară. Totdeodată vă alăturăm cu onoare, pe lângă aceasta, Prospectul ce s-a tipărit spre a lua o mai temeinică cunoștință despre scopul acestei întreprinderi, precum și o listă de subscripție.

[Cu repetarea semnăturilor de mai sus]

Mitropolitul Andrei Șaguna către logofătul Credinței din Țara Românească, Barbu Bellu

Sibiu, 18 martie 1858

Mărite domnule logofăt al Credinței, baron austriac, cavalier de mai multe ordine și cel mai scump al nostru cititor!

Zilele sfinte, precum sânt cele ale Săptămânii Patimilor Mântuitorului nostru Iisus Christos, fac în tot creștinul impresiuni mari, al căror efect cu atâtă crește mai mult cu cât simțirile lui sunt mai înfocate pentru credința ce o are către unul adevărat Dumnezeu, cel ce este închinat în Sfânta Treime după învățătura Sfintei Evanghelii a lui Christos.

Icoana adevărului acestuia creștinesc s-au îndurat Dumnezeu a o arăta în zilele noastre prin asemenea fapte creștinești și filantropice,

Mitropolitul Nifon

precum sânt ale Mărici Tale cu dăruirea acelor una sută galbini împărătești pe seama bisericii episcopicești de la Sibiu.

Nu mă pot nici încumeta de a-ți aduce mulțumită prin această hârtie; pentru că dăruirea aceasta măreață este mai presus decât cuvintele și celui mai iscusit ritor. Și numai atâtă zic că Măria Ta ai petrecut postul Sfintelor Păresimi în cel mai adevărat chip al învățăturii bisericii lui Christos, carea într-un sinopsis o vei afla în cartea Triodului, luni în săptămână dintâi a Postului mare în stihira cea dintâi din stihoavna la vecernie. De aceea au vrut duhul cel dumnezeesc al Mântuitorului ca prin dăruirea aceasta a Mărici Tale pe seama bisericii noastre să-ți răsplătească Mărici Tale credința cea înfocată către el prin o biserică sobornicească, la a cărei înființare dăruirea Mărici Tale va străluci ca piatra cea mai scumpă.

Și așa cu, ca arhieru împreună cu clirosul și poporul meu eparhial, vedem, cinstim și prea-mărim revărsarea darului lui Dumnezeu asupra Mărici Tale prin milostenia cu care te-ai îndurat către noi.

Din aceste rânduri, binevoiește, Mărite Doamne, Mare Logofăt și Ctitor al bisericii și al episcopiei noastre, a te convinge că nu vom lipsi niciodată a ne ruga către Atotputernicul Dumnezeu ca să te țină pe Măria Ta la mulți și mulți ani în sănătate deplină, pentru de a revărsa milele asupra bisericilor sărace prin scumpa-vă persoană și în viitor.

Așa este, Măria Ta ai binevoit a îndulci sufletul prin milostenie de una sută galbini, însă bine ai voit a îndulci și viața mea trupească cu trimiterea a șase borcanele cu dulceață, pentru care mulțumindu-ți, urez ca așa dulci să fie zilele vieții Mărici Tale și cu atâtă dulceață să treci Sfintele Paști, acum și de alte ori, până la cele mai adânci bătrânețe.

Așteptându-te cu brațele deschise de Sfintele Paști la noi și dorind anume a te saluta ca pre un oaspe al meu prea prețuit, rămân cu deosebită cinstire,

Al Mărici Tale, de tot binele voitor, Andrei baron de Șaguna

După sfatul Mărici Tale mă voi adresa cu o rugare către Excelența Sa Înaltul Preasfințit Mitropolit Nifon pentru binecuvântare și îngăduială de a se putea face la creștinii din Mitropolie cereri de milostenie pe seama bisericii episcopicești de aici.

Zoe Guekoff, născută Dru-gănescu, către ministrul Tre-bilor din Lăuntru

[post 16 august 1858]

Domnule ministru,

Petiția ce subiscălită a avut onoarea a vă da, prin care am

Campania anului 1919

La începutul lunii martie 1919, confruntarea cu trupele regimului bolșevic instaurat la Budapesta devenise iminentă. Așa cum am văzut în prima parte a acestui articol (Magazin istoric, nr. 4/2019), Guvernul român a primit acordul Conferinței de Pace de la Paris pentru a impune cu forța armelor deciziile luate în privința delimitării graniței cu Ungaria.

Operațiuni Militare Între Carpații Occidentali și Tisa

ION GIURCĂ

Planul de acțiune al armatei române a fost elaborat de Statul Major al Comandamentului Trupelor din Transilvania. La 22 martie/4 aprilie a fost trimis pentru aprobare Marelui Cartier General.

Misiunea trupelor din subordinea Comandamentului Trupelor din Transilvania, la comanda căruia, în ziua de 30 martie/12 aprilie 1919, a fost numit generalul Gheorghe Mărdărescu, având ca șef de stat major pe generalul Ștefan Panaitescu, era: „respingerea bandelor de bolșevici și a trupelor regulate ungurești peste Munții Apuseni și ocuparea Crișanei și Maramureșului”, având ca prime obiective de cucerit localitățile Hust, Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Beiuș, Sebiș.

Trupele din subordinea generalului Gh. Mărdărescu au fost constituite în Grupul de „Nord” (Detașamentul Mixt „General Olteanu”, Divizia 2 Cavalerie, Diviziile 6 și 7 Infanterie și Divizia 16 Infan-

terie ardeleană), dislocat în Poarta Someșului, și Grupul de „Sud” (Diviziile 1 și 2 Vânători), dislocat în Munții Apuseni, cu cele două mari unități

Generalul Ștefan Panaitescu

dispuse eșalonat în adâncime. În rezerva Comandamentului Trupelor din Transilvania a fost destinată Divizia 18 Infanterie ardeleană dislocată între Alba Iulia și Cluj, în măsură să intervină pe una – două direcții, acolo unde situația o impunea. Fiecărei divizii din Eșalonul I i s-a stabilit baza de plecare la ofensivă, direcția de înaintare și obiectivul final de cucerit, comandanții de grupuri având libertatea de a decide asupra planificării acțiunilor unităților din subordine. Din modul cum a fost constituit dispozitivul ofensiv rezultă că efortul principal al acțiunilor trebuia să se concentreze în Poarta Someșului, unde terenul favoriza operațiile ofensive, flancul stâng fiind asigurat de Grupul de „Sud”.

Galbeni	lei	parale	
	432		la opt dorobanți de Ilfov
14	448		dați la 14 dorobanți de plasă
8	256		idem la 4 de Poliție
6	192		la zece oameni care a făcut groapa
10	320		la doi potropopi
10	380		la doi diaconi
25	800		la arhiercu
	648		la 12 preoți de țeară
12	384		la 12 diaconi de țeară
1	32		la trei băieți la clopote
	162		la 3 dascăli veniți cu arhiercul
5	160		preotului ce a condus pe mort
	54		dascălului preotului cu mortu ce a venit din Capitală
21	10		la 9 pomenete de împărțit
1	32		transportu meu la cai când m-am dus am fost cu cai de poște
	216		la opt vătășci de țară
	10	5	la surugii de poște

Suma de lei patru mii patru sute optzeci și șapte, par.[ale] cincisprezece ce le-am primit subscrisul de la d. Costache Șerbănescu.

B. Constandinescu,
Comisia colorii Galbenă

*Alexandru Filipescu către
Mitropolitul Nifon*

20 octombrie 1867

Prea Sfinte Părinte,

Mustat de cuget și recunoscându-mi greșala ce am făcut de a mă căsători în contra canoanelor bisericești, alerg la Prea Sfinția Voastră și caut îndurare, nu pentru că voiesc pe viitor a trăi împreună cu aceea ce religiunea mă oprea d-a avea de soție, ci aflându-mă pe patul morții și văzând patru nenorociți copii lăsați în lume fără nume, vă rog, Prea Sfinte, să binevoiți, în considerațiunea acestor ființe nevinovate, să ridicați urgia Prea Sfinții Voastre d-asupra lor și să

recunoașteți, iertându-mă, căsătoria aceasta.

Alessandru Filipescu

*Mitropolitul Nifon către
Alexandru Filipescu*

21 octombrie 1867

Nifon, cu mila lui Dumnezeu Arhiep. și Mitropolit al Ungro-Vlahiei și Primat al României

Barbu Catargiu

Luând în băgare de seamă muștrarea de cuget și expresiile de căință în care d. petiționar vine în ultimele zile ale vieții sale, fiind pe patul morții, după cum arată, a sollicita grația bisericii, cerând iertare greșalelor sale,

Având în vedere că biserica noastră ortodoxă, la asemenea cazuri, nu respinge pe fiii săi, când se pun pe drumul pocăinței,

Având în vedere cuvintele Mântuitorului nostru Iisus Christos care au zis că „pe cel ce vine la mine nu-l voi scoate pe el afară”,

Având în vedere latitudinea ce se dă arhiercilor de canonul 317, pagina 306, din legea bisericească a lega și a dezlega păcatele oamenilor,

Noi, în puterea acestor argumente, ca părinte sufletească al cuvântătoarei turme ce ne este încredințată, ridicăm d-asupra d. petiționar urgia bisericii pentru ușurarea și împăcarea conștiinței sale.

Nifon, Mitropolitu Ungro-Vlahiei ■

Ciucea, fiind oprite până în dimineața zilei pe toate direcțiile. Conform planului Comandamentului Trupelor din Transilvania și misiunilor primite, în dimineața zilei de 16 aprilie cele trei divizii din Eșalonul I ale Grupului de „Nord” au trecut la ofensivă, Diviziile 6 și 7 Infanterie având locul și rolul principal, lupte mai grele desfășurate în prima zi fiind cele din zona localității Hodos și a Cotei 344, care au fost cucerite. Lupte grele s-au desfășurat pentru localitatea Ciucea, care constituia cheia apărării Văii Crișului Repede, cucerită în ziua de 17 aprilie. În același timp, Divizia 2 Vânători a acționat cu succes pe văile Crișurilor Alb și Negru, rezultatul luptelor fiind consemnat în comunicatul Marelui Cartier General din 17 aprilie: „Forțele române au preluat inițiativa și au înaintat până pe aliniamentul Hodod, Herec Clean Vânători, vest Belatrus, Dealul Danieli. Din rândurile proprii s-au înregistrat doi ofițeri și 19 soldați morți, opt ofițeri și 96 soldați

răniți, un ofițer și zece soldați dispăruți.”

Considerând că operațiile ofensive din primele zile s-au desfășurat în ritm scăzut, generalul C. Prezan a transmis generalului Ștefan Pănaiteșcu, prin locotenent-colonelul Ion Antonescu, unele indicații privind planificarea acțiunilor viitoare, cerând aplicarea principiului concentrării efortului pe direcțiile unde terenul este favorabil și fixarea inamicului acolo unde este bine organizat pentru apărare.

În zilele care au urmat, luptele intense au avut ca rezultat respingerea inamicului și ieșirea pe pantele vestice ale zonei deluroase și muntoase, deschizându-se posibilitatea acțiunii rapide către orașele din zona de câmpie. Până la 20 aprilie orașele Satu Mare, Carci, Oradea și Salonta au fost ocupate prin luptă sau după retragerea trupelor maghiare și a celor din divizia de secui.

Situația militară era favorabilă continuării ofensivei spre vest, astfel că în acea zi

Marele Cartier General a emis Ordinul nr. 457, care a prevăzut: „Operația trebuie continuată cu maximum de energie, până la completa distrugere a forțelor cu care inamicul operează la

Monument ridicat de bolșevici la Budapesta

est de Tisa.” La rândul său, generalul Gheorghe Mărdărescu a emis în seara zilei de 21 aprilie Ordinul de operație nr. 10 prin care Grupurilor de „Nord” și „Sud” li s-a stabilit misiunea de a „arunca inamicul peste Tisa”. Ca urmare a planificării judicioase a operațiilor militare, acționându-se în teren favorabil ofensivei, aceasta s-a desfășurat cu succes, caracteristica principală fiind luptele grele în unele zone, în special în fâșia de ofensivă a Detașamentului „General Olteanu” (Nagylálló) și a Grupului de „Sud” (Kaba, Püspökladány, Békés, Békésszaba).

Apropierea trupelor române de Tisa i-a determinat pe comandanții de divizii să solicite precizări în legătură cu acțiunile ulterioare, în special referitoare la podurile peste cursul de apă. Răspunsul Marelui Cartier General a fost clar: „După cum rezultă din Ordinul nr. 457, nu avem intenția de a continua

Generalii Prezan și Mărdărescu, alături de ofițeri din Comandamentul Trupelor din Transilvania

Generalul Moșoiu îi prezintă raportul regelui Ferdinand, la sosirea în gara Careii Mari; primul din dreapta, cu cască, generalul Mărdărescu

Probabilitatea declanșării unei confruntări militare cu Ungaria a devenit o realitate în condițiile în care instalarea noului guvern la Budapesta a fost urmată de măsuri pentru ridicarea capacității de luptă a armatei. La 11/24 martie Consiliul de Război proclama: „Republica Ungară a Sfaturilor va răspândi prin armată supremația proletariatului pe întregul teritoriu al țării”, iar a doua zi se declara război tuturor statelor vecine, precizându-se și concepția acțiunilor viitoare – menținerea fronturilor actuale și retragerea treptată în caz de atac al inamicului cu forțe superioare.

În acel context, abia la 16/29 martie 1919 comandamentul francez adresa Marelui Cartier General român întrebarea dacă trupele din Transilvania erau în măsură să execute o ofensivă în Ungaria împreună cu unități franceze. Răspunsul a fost prompt, clar și ferm: „Toate trupele din Transilvania sunt în măsură a executa o mișcare înainte. Armata română așteaptă cu nerăbdare ordinul de atac.

Mișcarea înainte poate începe oricând și suntem siguri că se va executa cu succes, oricare ar fi actualmente puterea și voința de rezistență a inamicului. Interesele operative ale ambelor fronturi române impun ca mișcarea să se execute

imediat, pentru a termina complet și definitiv cu ungurii.”

Hotărându-se o acțiune pe direcția Budapesta prin cooperarea armatelor cehoslovace, române, sârbe și franceze, la 27 martie/9 aprilie a avut loc la Belgrad o conferință de coordonare la care din partea României a participat locotenent-colonelul Ion Antonescu, șeful Biroului Operații din Marele Cartier General.

A doua zi, la București a avut loc o ședință a Guver-

nului, prezidată de regele Ferdinand I, în cadrul căreia s-a hotărât trecerea imediat la ofensivă pentru ocuparea militară a liniei hotărâte de Consiliul Suprem Aliat (format din reprezentanții celor cinci mari puteri: S.U.A., Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia), decizia fiind transmisă în capitalele europene și Comandamentului Armatei franceze, care erau înștiințate că trecerea la acțiune va avea loc în ziua de 16 aprilie 1919.

În baza deciziei Guvernului de la București din 28 martie/10 aprilie 1919, în aceeași zi generalul C. Prezan a semnat Ordinul de operații secret nr. 231, care a doua zi a fost înmănat direct generalului Gh. Mărdărescu, numit la comanda tuturor trupelor române din Transilvania. Acesta a plecat la Sibiu, unde în seara zilei de 30 martie/12 aprilie a luat comanda structurii care funcționa acolo. Ordinele de operații transmise trupelor din subordine au păstrat în linii generale prevederile anterioare, mai ales că elementul de continuitate în cadrul comandamentului era șeful de stat major, cel care coordona nemijlocit planificarea și organizarea operațiilor militare în toată complexitatea lor.

Pregătite pentru a trece la ofensivă în dimineața zilei de 16 aprilie, trupele noastre au fost surprinse de atacul celor ungare, care în noaptea de 15/16 aprilie, după o scurtă pregătire de artilerie, au trecut la atac în lungul văilor Someș și Crișul Repede, în zona localităților Cicârlău și

Un ziar din Detroit anunță că bolșevicii jefuiesc populația din Budapesta

Continuăm în acest număr prezentarea poziției diplomației britanice cu privire la viitorul Dobrogei și al Cadrilaterului la Conferința de Pace de la Paris, începută în nr. 4/2019.

PROBLEMA DOBROGEI ȘI A CADRILATERULUI LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS ÎN DOCUMENTE BRITANICE

ALEXANDRU PIȚIGOI

Britanicii voiau să își retragă trupele din Dobrogea, din cauza izbucnirii revoluției din Egipt. Acolo trupele britanice se confruntau cu revolte puternice la care participau deopotrivă egipteni și sudanezi, într-o puternică mișcare de masă. Insurgenții doreau să își câștige independența față de protectoratul britanic. Leeper nu era de acord cu retragerea și dorea amânarea, deoarece intrarea trupelor române în regiune trebuia să fie însoțită de o perioadă de tranziție, în care să fie prezente și trupe aliate, pentru a preveni eventualele abuzuri împotriva populației civile bulgare. Trebuie să spunem că la nivelul inferior din Foreign Office domnea o nedumerire adâncă legată de acest subiect, deoarece unii dintre funcționari nu înțelegeau de ce nu se preda zona mai rapid guvernului român. Eyre Crowe, subsecretar permanent la Foreign Office între 1920 și 1925, era cel care insista pentru o amânare.

Arthur Balfour, conducătorul diplomației britanice, nu era nici el de acord cu retragerea imediată din Dobrogea, deoarece trupele britanice nu puteau să fie înlocuite de trupe franceze, puternic angajate în perioada respectivă în acțiuni în zona Odesei. Iar dacă se permitea intrarea trupelor române exista riscul unor puternice frământări în Bulgaria. Leeper reitiera punctul său de vedere, conform căruia orice introducere a armatei române trebuia făcută înainte de eventuala retragere, pentru a oferi o perioadă de tranziție.

Diplomația britanică sustine poziția franceză

Mergând mai departe, guvernul britanic a luat decizia să mute trupele din Divizia 26 în Egipt. În viziunea britanicilor, trupele românești erau cele care trebuia să preia punctele controlate de soldații britanici, cu excepția celor din Cadrilater. Aici se propunea implementarea unei zone neutre, în care să nu intre niciun soldat, român sau bulgar. Dacă cele două părți nu

ajungeau la un acord, ele trebuia forțate să accepte aranjamentul prin intermediul unor constrângeri de natură economică, făcute împreună cu celelalte guverne aliate. Referitor la cazul particular al României, prinsă între două fronturi bolșevice, în Ungaria și Basarabia, era extrem de imprudent să adopte o atitudine ofensivă la adresa Bulgariei. Franchet d'Esperey a reacționat rapid la această dezvoltare a evenimentelor și a cerut oprirea retragerii până la noi ordine, dar britanicii nu voiau să accepte și, la 12

ofensiva la vest de Tisa. Trebuie însă să punem pe unguri în imposibilitatea de a reacționa și de a da mâna cu bolșevicii ruși. În acest scop este neapărat necesar să se distrugă mai curând toate podurile prevăzute în Ordinul nr. 457 și legătura Ungariei cu Galizia.”

In ultimele zile ale lunii aprilie, ofensiva trupelor române s-a desfășurat într-un ritm ridicat la flancul drept și centrul dispozitivului, fiind ocupate localitățile Csop, Munkacs și Tokay, în timp ce la flancul stâng Grupul de „Sud” a dus lupte grele în zona localităților Kisújszállás, Mezőtur, Túrkeve, Szentes, Mindzent ș.a. Ca urmare a acțiunilor desfășurate, în ziua de 1 mai 1919 întreg malul de

est al Tisei era ocupat de trupele armatei române, forțele ungare fiind nevoite să se retragă la vest de cursul de apă. Deși existau condiții favorabile pentru cucerirea unor capete de pod la vest de râu, așa cum cer teoria și practica militară în privința operațiilor militare la un curs de apă, conducerea militară română a decis ca trupele noastre să nu depășească aliniamentul râului Tisa. Situația armatei ungare impunea, după unele aprecieri, continuarea ofensivei spre Budapesta, ocuparea capitalei Ungariei și înălțurarea conducerii bolșevice, dorită și de o parte însemnată a populației maghiare. Decizia Marelui Cartier General a fost transmisă imediat generalului Gh. Mărdărescu: „După respingerea forțelor ungare peste Tisa și atingerea acestui ultim

obiectiv, misiunea trupelor din Transilvania este: să se mențină pe frontul ocupat (Tisa), să se asigure ordinea, viața și avutul locuitorilor din regiunile eliberate. În acest scop, se destina, deocamdată, pentru apărarea Transilvaniei, numai Diviziile 1 și 2 Vânători, Diviziile 16 și 18 ardelenice și Divizia 2 Cavalerie.”

Oprirea ofensivei arma-

tei române pe Tisa a fost urmarea unei decizii politice, după discuția pe care Ion I.C. Brătianu a avut-o la 30 aprilie cu Stephen Pichon, ministrul de Externe al Franței, care, în numele Consiliului Suprem Aliat, i-a cerut ca trupele noastre să nu depășească acest curs de apă. Decizia Consiliului Suprem Aliat era și rezultatul intervenției delegației maghiare aflate la Conferința de Pace, dar și al indeciziei marilor puteri în privința soluționării cazului Ungaria, al doilea stat din Europa cu o conducere bolșevică, care constituia, alături de Rusia și Ucraina, un factor de instabilitate pe continent.

Operațiile armatei române dintre 15 – 30 aprilie 1919 au confirmat capacitatea comandamentelor române de la toate eșaloanele de a planifica acțiuni la nivel strategic și tactic, arta comandanților de unități și subunități de a pune în aplicare ordinele primite în acord cu situația din zona de acțiune, eroismul și dăruirea ofițerilor și trupe pentru îndeplinirea misiunilor, cu toate lipsurile determinate de puținătatea resurselor în privința echipării, dotării, hrănirii și asigurării sanitare. Așadar, la începutul lunii mai 1919, cea mai mare parte a teritoriului unit cu Vechiul Regat în 1918 se afla sub control militar românesc, excepție făcând Banatul, unde se găseau trupele sârbe și franceze, în condițiile în care la Paris nu se ajunsese la o soluție definitivă în privința viitoarei frontiere româno-sârbe. ■

Stephen Pichon,
ministrul de Externe al Franței

întâlnirii era de a comunica părții române noua dezvoltare a situației din Dobrogea și rezultatul negocierilor franco-britanice. Rattigan a sosit la Pherekyde imediat după ministrul francez, contele de Saint-Aulaire. Oficialul român l-a primit foarte nervos și a acuzat Marea Britanie de partizanat pro-bulgar. Diplomatul britanic interpreta tensiunea și nervozitatea ca fiind venite dintr-un singur loc: Saint-Aulaire. În opinia lui Rattigan, ministrul francez a prezentat noile schimbări din Dobrogea drept opera Foreign Officeului; Franța, chiar dacă a încercat să se opună, nu a putut face nimic împotriva deciziei britanice. După cum am arătat anterior, situația a stat exact invers, dar partea franceză a dus un joc abil, reușind să facă din aliatul său de peste Canalul Mânecii personajul negativ în relația cu România.

Rattigan considera foarte importantă colaborarea cu diplomații francezi de la București, dar devenea din ce în ce mai greu pentru diplomații și militarii englezi de aici să mențină o legătură pozitivă, în timp ce francezii „întrețineau o atmosferă de tensiune la adresa în special a britanicilor și uncori a americanilor, pentru a-și câștiga influența pe lângă guvernul român”, conchidea el.

Într-o notă pe baza acestui raport îngrijorător sosit de la București, Leeper consemna că în chestiunea granițelor Dobrogei se întâmpla același lucru ca și în cazul frontierei din Transilvania și Banat.

Mihail Pherekyde

Partea franceză avea rolul proeminent în trasarea liniilor care despărțeau România de vecinii săi. Marea Britanie oferea sprijinul său punctului de vedere francez, chiar dacă de multe ori era în dezacord cu acesta, iar ulterior Pichon comunica românilor că cei de la Foreign Office au insistat pentru noile granițe, Franța a făcut tot posibilul, dar Anglia nu a vrut. Se menționa o discuție cu Alexandru Vaida-Voevod, despre care nu știm foarte multe, dar care confirma această teorie. Se spera ca aceste șicane să nu afecteze foarte tare dezvoltarea rela-

Louis Mallet

țiilor anglo-române. Diplomația britanică a căzut într-o capcană a celor de la Quai d'Orsay – cum chiar britanicii au remarcat –, iar în momentul când a realizat asta, era prea târziu.

Discuțiile dintre francezi și britanici privind o nouă organizare militară în Dobrogea și pătrunderea unor trupe românești în zonă s-au scurs în presa franceză și au ajuns la Berna, la profesorul Volkov, care s-a reactivat și a trimis un nou memorandum către David Lloyd George, în

Edward Grey

care repeta cererile anterioare și cerea din nou ca o delegație a bulgarilor din Dobrogea să fie audiată la Conferința de Pace. Mihail Păclianu, ministrul român la Berna, semnala la rândul lui că „patru bulgari dobrogenezi, actualmente stabiliți în Elveția, protestează în contra alipirii Dobrogei la țara noastră și cer ca populația Dobrogei să fie din nou consultată pentru a dovedi încă o dată voința ei nestrămutată de a se alipi Bulgariei”.

Arthur Balfour (stânga)
și Winston Churchill

aprilie 1919, au început retragerea prin portul Varna. Opinia britanică era fermă: dacă nu se stabilea o zonă neutră, atunci Cadrilaterul trebuia ocupat de trupe franceze, eventual de cele epuizate de luptele din Odessa. În Dobrogea Centrală și de Nord se puteau aduce trupe române.

Nemulțumit de dezvoltarea situației din teren, Stephen Pichon, ministrul de Externe francez, a intervenit trimițând o telegramă către Foreign Office, în care se menționa că „ideea unei zone neutre nu era viabilă, deoarece nu oferea suficiente garanții împotriva unor revolte locale”. Guvernul francez a dat ordin mai multor unități să ocupe poziții în Cadrilater, pentru a-i înlocui pe soldații britanici. Pichon nu avea nicio obiecție cu privire la revenirea unor trupe românești în Dobrogea de Nord, dar într-un număr limitat. Oficialul francez cerea susținerea diplomației britanice pe lângă guvernul român, pentru ca acesta să accepte aceste decizii. Alexander Wigram Leeper nu înțelegea

atitudinea lui Pichon, mai ales cu privire la accesul limitat al trupelor române în Dobrogea de Nord, care „*de jure* era teritoriu românesc”, și opina că Foreign Officeul nu trebuia „să susțină acest demers pe lângă conducerea de la București”.

În ciuda opoziției lui Leeper, conducerea diplomației britanice a luat decizia de a sprijini hotărârile franceze cu privire la Dobrogea. George Barclay a fost instruit să își sprijine colegul francez, contele de Saint-Aulaire, în discuțiile de la București.

Opinia din Foreign Office privind legitimitatea restabilirii administrației românești nu era susținută doar de Leeper. Louis Mallet, atașat pe lângă delegația britanică la Conferința de Pace, nota pe marginea discuțiilor de jurisprudență cu privire la această regiune disputată de români și bulgari că ea „nu intra sub incidența tratatului din august 1916, ci sub cea a tratatului de la București din 1913, dintre România și Bulgaria, document recunoscut la mo-

mentul respectiv de Edward Grey [conducătorul diplomației britanice, *n.a.*] [...] toată discuția despre dreptul de posesie asupra Cadrilaterului la Conferința de Pace era caducă”. Mallet a fost primul funcționar din Foreign Office care a arătat că în tratatul semnat de România cu Antanta, în 1916, nu era menționată în niciun fel chestiunea Cadrilaterului sau a Dobrogei, care era teritoriu românesc la momentul respectiv.

Francezii întrețineau o atmosferă de tensiune

Reprezentanții britanici la București trebuia să susțină punctul de vedere francez în chestiunea Cadrilaterului. Frank Rattigan, secretar I al Legației britanice de la București, care îndeplinea și o parte dintre sarcinile lui George Barclay, s-a dus să îl întâlnească pe Mihail Pherekyde, ministru fără portofoliu în guvernul român și apropiat al lui Ion I.C. Brătianu. Rolul

În timpul Revoluției din Egipt, 1919

făcute regatului bulgar. Din punctul de vedere al guvernului pe care îl conducea, Teodorov era în favoarea unui dialog direct între cele două părți. Diplomația britanică nu credea că la momentul respectiv România o să facă vreo concesie Bulgariei, decât dacă voia să obțină un sprijin împotriva Iugoslaviei.

Românii nu vor ceda Cadrilaterul

Chestionat pe tema discuției care privea soluționarea diferendelor româno-bulgare printr-un acord bilateral, semnalată de reprezentantul militar britanic la Sofia, Ion I.C. Brătianu a răspuns că „dacă aceea discuție a avut loc, nu a avut nici autorizația, nici aprobarea sa”.

Franchet d'Esperey a informat Foreign Office-ul că o delegație a musulmanilor din Dobrogea, ce a însumat 300 de oameni, a intervenit pe lângă comandantul militar al Constanței. Aceștia au cerut ca întreaga Dobrogea să rămână unită cu România. Pentru britanici a fost foarte important că o comunitate atât de mare precum cea a musulmanilor din regiune cerea revenirea Dobrogei la Regatul Român.

La sfârșitul lui octombrie 1919, Consiliul Suprem Aliat a luat câteva hotărâri privind viitorul Dobrogei. Se recomanda să fie recunoscute de Conferința de Pace granițele stabilite prin tratatul de la București din 1913, dar cu două precizări: era de dorit ca

România să cedeze voluntar sudul Dobrogei către Bulgaria, iar a doua – trebuia așteptat răspunsul românesc la această propunere și apoi să fie ascultate observațiile bulgare.

Georges Clemenceau a fost cel care a introdus precizarea potrivit căreia românii trebuia să cedeze voluntar Cadrilaterul. Frank Rattigan considera că niciun guvern român nu va accepta să facă acest sacrificiu, indiferent de componența lui. Dacă se va insista pe această temă se credea și mai multă tensiune între România și cei care conduceau lucrările Conferinței de Pace, în condițiile în care deja la București

Aleksandar Malinov

erau foarte multe resentimente la adresa lor.

Dobrogea, inclusiv Cadrilaterul, a reintrat în componența regatului român după Conferința de Pace de la Paris. Chiar dacă anglo-francezii au dorit ca România să renunțe voluntar la zona Dobrogei de Sud, era previzibil că acest lucru nu se va întâmpla, așa cum preconiza însărcinatul cu afaceri britanic în capitala României. În negocierile pentru Dobrogea guvernul român s-a prevalat doar de

Teodor Teodorov

dreptul său juridic asupra acestui teritoriu, ceea ce putea să îl coste scump. Analizând documentele britanice, putem concluziona că a fost o mică minune revenirea Cadrilaterului la România. În decizia finală a contat foarte mult că Bulgaria era un stat inamic înfrânt și Aliații au vrut să ia, probabil, o măsură coercitivă mai dură față de ea.

Referitor la spectrul general al negocierilor, nu putem să nu remarcăm notele lui Loeper referitoare la jocul diplomatic francez. Cu o abilitate desăvârșită, cei de la Quai d'Orsay au reușit să îi manipuleze și pe români, și pe britanici. Cu un joc șiret, partea franceză a pus în scenă la București o imagine inversată la 180° a discuțiilor cu englezii: ei voiau să dea, dar britanicii se opuneau, ei erau vinovați pentru tot răul de la Conferința de Pace. Cu această strategie, pe termen scurt, Franța a reușit să câștige simpatia României, dar nu putem să estimăm exact cât a afectat relațiile bilaterale franco-britanice jocul diplomației de la Paris. ■

Înlocuiți de italieni, și nu de francezi

Refugiații bulgari din Silistra, Turtucaia, Dobrici și Balcic, aflați la Sofia, au trimis celor prezenți la Paris un memorandum care reclama abuzurile românilor și cerea ca trupelor române să nu le fie permis accesul în Dobrogea. Ei solicitau crearea unui organism administrativ autonom, sub controlul franco-britanic, care să permită întoarcerea refugiaților bulgari, deportați de români. Un text cu conținut asemănător a fost emis și de *Asociația Studenților Dobrogeni* de la Universitatea din Sofia. Diplomația britanică nu a răspuns acestor cereri și considera că guvernele de la București și Sofia trebuia să rezolve situația acestor refugiați, prin negocieri bilaterale directe.

Harry Lamb, consul britanic la Salonic înainte de Primul Război Mondial, nota într-o telegramă către lordul Curzon că documentele prezentate de diferitele asociații bulgare „făceau parte din propaganda obișnuită din partea bulgarilor în chestiunea Dobrogei de Sud, chiar dacă el credea că România nu avea niciun drept asupra Cadrilaterului”.

Până la urmă, trupele britanice au fost înlocuite în Cadrilater de trupe italiene aflate sub comanda generalului Franchet d'Esperer, și nu franceze, așa cum se înțeleseseră inițial guvernul francez cu cel britanic. Funcționarii de la Foreign Office nu

Frank Rattigan

considerau ideea aducerii de trupe italiene în Dobrogea de Sud drept oportună. Din informațiile primite de la Rattigan, românii, când vor simți că „granița din Dobrogea nu era cea considerată potrivită de ei, o să intre în negocieri directe cu bulgarii, pentru a lăsa pe cei de la Paris simpli

spectatori în această chestiune”.

Într-o audiență la regele Ferdinand, Rattigan a abordat și problema sudului Dobrogei. L-a sfătuit pe monarhul român să renunțe la Cadrilater, ca un gest de bunăvoință arătat Bulgariei, care o va aduce alături de România în viitor. Ferdinand a răspuns că va lua în considerare acest sacrificiu teritorial, dar exista pericolul ca „bulgarii, în momentul în care vor primi sudul Dobrogei, să ceară ulterior și restul regiunii, aranjament cu care nu o să fie de acord vreodată”. Arthur Balfour a răspuns la acest raport și a precizat că era într-un tot de acord cu inițiativa însărcinatului cu afaceri britanic pe lângă regele României, în problema Cadrilaterului.

Prim-ministrul român Ion I.C. Brătianu era conștient de necesitatea unei acțiuni prudente în Cadrilater, pentru a nu tensiona relațiile cu Bulgaria. G.W. Baird, reprezentantul militar britanic la Sofia, a trimis un mesaj la Londra, prin care anunța că oficiali români au contactat partea bulgară pentru a ajunge la o înțelegere privind Dobrogea. Teodor Teodorov, prim-ministrul Bulgariei, era cel care l-a informat că un ofițer român prezent la Varna l-a abordat pe Aleksandar Malinov, fostul prim-ministru, în acest scop. Teodorov nu credea într-o înțelegere cu partea română, deoarece niciun om politic român nu și-ar risca prestigiul militar, în dauna unor concesiuni teritoriale

Contele de Saint-Aulaire
(stânga; sursa: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b530625371.item>)

mai putea plăti datoriile. Drept urmare, cămătarii se pregăteau să le confiscă pământurile. Țăranii s-au revoltat și au hotărât să meargă la Suceava, să dea foc la bănci. Printre ei, se aflau câțiva dintre cei readuși la casele lor de Victor Cădere, inclusiv Toader Hrib. Victor era la vremea respectivă secretar de Stat la Ministerul de Interne și a fost delegat să rezolve problema. Cu simțul măsurii și cu talentul diplomatic care îi erau proprii, el a reușit să facă pace, cerând în mod ferm cămătarilor să reducă masiv datoriile și dobânzile, ba chiar să le anuleze, iar țăranilor le-a permis – în frunte cu Toader Hrib – să facă o defilare patriotică la Suceava, în costume naționale și cu drapele. Totul s-a terminat cu bine și această acțiune a avut chiar și ecouri internaționale.

Dar după Al Doilea Război Mondial au venit comuniștii... Știm cu toții ce s-a întâmplat! Victor, fost ambasador în Portugalia și întors în 1945 de la Lisabona, fusese numit profesor la Universitatea din Cluj. Când a pornit valul de prigoană contra foștilor înalți demnitari, a fost dat afară, arestat și condamnat. La proces, odioasele unelte ale terorii roșii n-au găsit nimic mai bun de făcut decât să transforme evenimentele din anii '20 relateate mai sus în cap de acuzare, acuzându-l de „înăbușirea unei revolte populare“, de parcă am fi fost în 1907! Mai mult, au adus ca martori

Victor Cădere, în centrul imaginii, în rândul doi

o parte dintre țăranii de atunci, printre care pe Toader Hrib! La proces, aceștia au început să-și facă cruce și să ceară Biblia pentru a jura că vor spune adevărul. Au mărturisit în gura mare în instanță că la instrucție au fost bătuți și amenințați pentru a li se cere să mintă și să-l acuze pe Victor Cădere. Bieții oameni nu știau ce vremuri trăiesc și rezultatul a fost că au ajuns și ei la pușcărie.

Toader Hrib mi-a repetat la sfârșitul întâlnirii noastre de neuitat ceea ce a spus tribunalului în anii '50: „Victor Cădere este un erou al neamului!“

Bunul Dumnezeu să binecuvânteze România și să-i odihnească în pace pe amândoi, alături de toți cei căzuți pentru credință, libertate și dreptate! ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 iunie 2019, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– În ce an i-a dat Gheorghe Brancovici
proprietățile din Baia Mare în ipotecă lui Iancu de Hunedoara?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din martie 2019 este:

1447

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Dumitru Manolescu**, din localitatea **Țepeș-Vodă**, comuna **Movila-Miresei**, județul **Brăila**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2019.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15 – 702, Of. P. 15, sect. 1, București

Marti, 19 martie, la Institutul Diplomatic Român s-a lansat volumul Victor Cădere. O epopee românească în Siberia, editat de domnul Vadim Guzun.

Cu acel prilej, domnul Horațiu Dragomirescu a citit textul care urmează, trimis special pentru eveniment de nepotul lui Victor Cădere. Prin intermediul domnului Dragomirescu am obținut acordul autorului pentru a-l prezenta și cititorilor noștri.

VICTOR CĂDERE UN EROU AL NEAMULUI

DIMITRIE CĂDERE
(Paris)

Prin anii '60, în peregrinări pe la mănăstirile din Bucovina, mai ales la cele pictate în exterior – adevărate comori, izvoare de credință și de frumusețe –, am poposit și la Biserica „Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul“, construită în anul 1502 de hatmanul Luca Arbore, în satul care îi poartă numele.

La câțiva pași, am descoperit ceva neașteptat: un muzeu etnografic sătesc, alcătuit prin grija unui țaran autodidact, Toader Hrib, în propria locuință. Povestea muzeului este amplu prezentată pe internet și cei doritori o pot consulta ușor.

Gazda m-a primit cu bucurie, mi-a prezentat încăperile și exponatele, iar mai apoi ne-am întins puțin la vorbă. M-a întrebat cine sunt și de unde vin. Când a auzit că port numele de Cădere a tresărit, fața i s-a luminat și m-a întrebat dacă sunt rudă cu Victor. I-am răspuns afirmativ, Victor fiind fratele cel mic al bunicului meu Dimitrie și – de fapt – adevăratul meu bunic, cel biologic trecând la Domnul înainte de a veni cu pe lume.

Toader Hrib și casa care îi adăpostește muzeul

Discuția a continuat îndelung, cu amintiri și emoție, Toader Hrib povestindu-mi cum l-a cunoscut pe Victor Cădere, cu ocazia întoarcerii din Siberia după Primul Război Mondial. Toader era la vremea aceea, prin vicisitudinile istoriei, prizonier de război austro-ungar la ruși. Lansarea de carte de astăzi este legată de acest eveniment, deci nu voi insista.

Ulterior, am aflat, direct de la „bădia Victor“, cât și din familie, alte două episoade legate de Toader Hrib și Victor Cădere.

Pe la mijlocul anilor '20, țărani bucovineni, în proprietăți prin reforma regelui Ferdinand (care a fost cea mai autentică și generoasă reformă agrară înfăptuită vreodată în România), neavând bani pentru utilajul agricol necesar, s-au îndatorat peste măsură la cămătari veroși din Succava și au ajuns în situația de a nu-și

Abia ulterior, aniversarea acestei zile a devenit prilejul unei atenții particulare mai întâi și mai ales la Curțile princiare și la nivelul înaltei societăți. În 1680, doamna de Sévigné ne lasă una dintre primele mărturii, când menționează buchetul de flori pe care l-a oferit unui bătrân abate cu ocazia împlinirii vârstei de 74 de ani!

Secolele următoare, mai ales după experiența Revoluției franceze, cunosc extinderea practicii și în alte medii sociale, îndeosebi în rândul elitelor intelectuale și burgheze. În 1802, Goethe primește de ziua nașterii sale un tort cu 53 de lumânări, primul semn al unei festivități care a traversat timpul până în zilele noastre.

Cam din aceeași vreme datează și o altă mărturie demnă de istoria unei aniversări, descoperită în paginile unei gazete franceze digitalizate în „Gallica”, *Journal du département de la Haute-Vienne*, din 24 februarie 1802: „A dori o frumoasă petrecere – citim aici într-o traducere aproximativă – este unul dintre aceste vechi obiceiuri, poate prea mult uitat în secolul nostru, prin care ziua de sărbătoare a nașterii, a căsătoriei etc. ne readuce

Prima aniversare, tablou de pictorul englez Frederick Daniel Hardy, realizat în 1867

la un fel de bunătate de care ne-am îndepărtat cu brutalitate“ (<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k97454071/f248.image.r=%22f%C3%AAte%20de%20naissance%22?rk=85837;2>).

Istoria tradiționalului „La Mulți Ani!” utilizate pentru sărbătorirea unei zile de naștere, aparent o curiozitate de detaliu, devine astfel revelatoare pentru înțelegerea și, din această perspectivă, a locului pe care l-a căutat individul în istoria mai generală a maselor, nevoia sa crescândă de a-și afirma personalitatea în raport cu devenirea colectivă căreia îi aparține. ■

Acastă capodoperă aflată la National Gallery din Londra este atribuită atelierului pictorului flamand Rogier van der Weyden (1400 – 1464) și înfățișează un bărbat, probabil un sfânt, care citește un text legal. Tabloul a fost cumpărat în 1971. Un specialist în istoria artei, Christopher Wright, afirmă că ar fi, de fapt, un fals din secolul al XX-lea, realizat de un cunoscut falsificator, Eric Hebborn. Dat în vileag în 1978, Hebborn a falsificat nenumărate tablouri, mai ales sub semnăturile lui Rubens și van Dyck. Falsurile au fost atât de numeroase – se consideră că încă multe sunt expuse ca autentice în galerii și colecții particulare de artă –, încât nu s-au formulat acuzații la adresa lui. Dar în 1996 Hebborn a fost descoperit mort, cu capul spart, pe o stradă din Roma.

Atunci când Wright și-a publicat concluziile, conducerea de la National Gallery i-a suspendat conferințele pe care le ținea în muzeu la prânz și i-a scos din librăria muzeului toate exemplarele cărții. „Îi înțeleg, a spus Wright. Nu este ușor să ieși în public și să spui că ai cumpărat un fals de secol XX pe post de capodoperă din secolul al XV-lea.”

LA MULȚI ANI DE ZIUĂ TA! O ALTĂ ISTORIE

ȘTEFAN LEMNY

Moment festiv în existența individuală, aniversările nu aparțin doar acestora și cercului intimității ei familiale sau amicale. Ele au devenit ocazii pentru a replasa sărbătoritul în rețeaua sa de sociabilitate, exprimând particularitățile poziției sale, atât în cazul personalităților de prim rang, cât și al persoanelor obișnuite. Prin această legătură, aniversările au și ele o istorie. O istorie descoperită foarte recent și pe care câteva documente din „Gallica” o ilustrează admirabil.

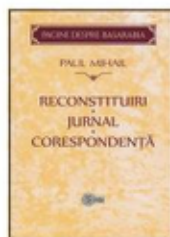
Celebrarea zilei de naștere a Marelui Mogul, în culegerea de gravuri La galerie agréable du monde, 1729 (<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b105097553/f24.item>)

Una dintre ideile ce se desprind din această istorie este că aniversările la care ne-am obișnuit să asistăm n-au fost dintodeauna o componentă a existenței individuale și colective. Eseul lui Jean-Claude Schmitt o arată bine chiar prin titlul său: *L'Invention de l'anniversaire* (Invenția aniversării), Editions Arkhé, 2017. Cu precizarea că este vorba de o invenție între ghilimele. Plasată, cel puțin în lumea europeană, între secolele XIV și XVI, ea este de fapt o redescoperire a unor practici cunoscute încă din Antichitate, pe care creștinismul a vrut să le suprimă, considerându-le păgâne. Într-adevăr, în viziunea creștină, moartea – trecerea în viața eternă – apărea mai importantă decât nașterea, fructul unui păcat trupesc, pe care botezul era menit să-l îndrepte, punând existența nou-născutului în armonie cu puritatea credinței. Așa se explică interesul eventual pentru notarea zilei de botez și ignorarea anului nașterii, de natură să complice

cercetările istoricilor, după cum s-a văzut în cazul regelui Ludovic cel Sfânt – despre care se știe cu precizie momentul botezului, ziua Sfântului Marc, 25 aprilie, dar nu și anul: 1214 pentru unii, 1215 pentru alții –, sau al principeului Dimitrie Cantemir, care menționează doar ziua Sfântului Dimitrie, 26 octombrie, lăsând să planeze dubii asupra anului nașterii: 1673 sau 1674?

Afirmarea treptată a interesului pentru notarea precisă și cunoașterea datei de naștere este un prim pas în evoluția mentalităților la sfârșitul epocii medievale și la începutul modernității, pas ce a pregătit trecerea la etapa următoare: preocuparea de a consemna momentul aniversar sau chiar de a-l sărbători. În secolul al XIII-lea, Marco Polo își arată uimirea în fața obiceiurilor observate în China de a oferi cadouri împăratului de ziua nașterii sale, semn că ele nu erau încă cunoscute în lumea europeană.

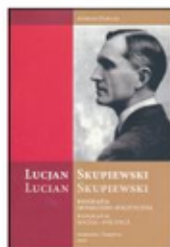
PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Paul Mihail – RECONSTITUIRI. JURNAL. CO-RESPONDENȚĂ** (ediție îngrijită de Zamfira Mihail și Mihai Papuc; prefață de acad. Ștefan Ștefănescu)
Editura Știința, Chișinău, 2018, 410 pp.

● **Dumitru Preda – SUB SEMNUL MARI UNIRI. CAMPANIILE ARMATEI ROMÂNE PENTRU ÎNTREGIREA ȚĂRII 1916 – 1920** (sub egida Academiei Române; cu un Argument de academician Victor Voicu)
Editura Academiei Române/
Editura Militară, București, 2018, 379 pp.

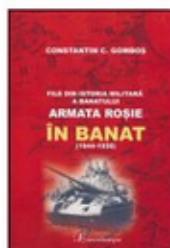
● **Andrzej Dubicki – LUCIAN SKUPIEŃSKI. BIOGRAFIA SPOŁECZNO-POLITYCZANA/LUCIAN SKUPIEŃSKI. BIOGRAFIA SOCIAL-POLITICĂ**
Fundacja Warsaw Institute,
Warszawa/Varșovia, 2018, 109 pp.

● **Florian Tănăsescu – ADEVĂRURI NEȘTIUTE DESPRE O ALTFEL DE ISTORIE**
Editura Artemis, București, 2018, 350 pp.

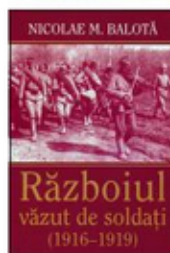
● **Manole Neagoe – MARI BĂTĂLIILE DIN ISTORIA LUMII** (ediție îngrijită, note și indice general de Alexandrina Ioniță)
Casa Editorială Demiurg,
Iași, 2018, vol. I, 337 pp.

● **CONSTANTIN C. GOMBOȘ – FILE DIN ISTORIA MILITARĂ A BANATULUI. ARMATA ROȘIE ÎN BANAT (1944 – 1958)**
Editura Eurostampa, Timișoara, 2018, 228 pp.

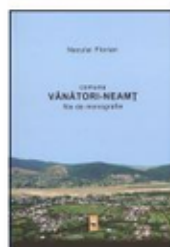
● **Ștefan S. Gorovei – MĂNĂSTIREA DRAGOMIRNA. AMINTIRILE UNUI LOC DE MEMORII** (ediție îngrijită de obștea Mănăstirii Dragomirna)
Editura Mitropolit Iacov Putneanul, 2017, 130 pp.

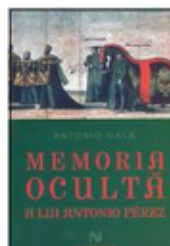
● **Nicolae M. Balotă – RĂZBOIUL VĂZUT DE SOLDAȚI (1916 – 1919)**
Editura Tiparg, 446 pp.

● **Greg Mitchell – TUNELURILE DE SUB ZIDUL BERLINULUI** (traducere din limba engleză Graal Soft SRL)
Editura RAO, București, 2018, 463 pp.

● **Neculai Florian – COMUNA VÂNĂTORI-NEAMȚ. FIȘA DE MONOGRAFIE**
Editura C.M. Imago, Vânători-Neamț, 2016, 446 pp.

● **Antonio Gala – MEMORIA OCULTĂ A LUI ANTONIO PÉREZ** (traducere din limba spaniolă de Ileana Scipione)
Editura Nemira, București, 2010, 716 pp.

● **REVISTA TEOLOGICĂ** (publicație oficială a Mitropoliei Ardealului)
Editura Andreiana, Sibiu, Serie Nouă, Anul XXVIII (100), iulie-septembrie 2018, 295 pp.

SCRIITOAREA CASTELANĂ

Castelul din Grignan, sat din sud-estul Franței, departamentul Drôme, unde a locuit o vreme marchiza de Sevigné (*Magazin istoric*, nr. 8/2001), născută Marie de Rabutin-Chantal – nobilă burgundă mutată în Provence după căsătoria fiicei ei – ascunde încă surprize. Recent, arheologii care lucrau la punerea în valoare a cabinetului folosit de celebra scriitoare, autoare a unei dense corespondențe, și care credeau că au găsit o scară în spirală, s-au trezit în fața unui sistem sofisticat de latrine, conexas la o rețea de canalizare a apei de ploaie.

Vreme de 25 de ani marchiza de Sevigné (1626 – 1696) a trimis fiicei ei Françoise, căsătorită cu contele de Grignan, câte două – trei scrisori pe săptămână. Fără vreo intenție literară, mama doar povestea evenimente, descria oameni și detalii de viață cotidiană, comenta felurite subiecte. Poveștile și bârfele din cele 1.700 de scrisori, trimise nu numai familiei, relatate pe un ton firesc, direct, autentic și spontan, au creat o frescă vie a aristocrației franceze a secolului al XVII-lea.

De câte ori își vizita fiica, la Grignan, doamna de Sevigné era găzduită în magnificul castel, unde îi erau rezervate o cameră și un cabinet de scris, la etajul al doilea al aripii sudice a clădirii. Exact unde au descoperit arheologii o zidărie ciudată, în fundul unui dulap de perete înalt de 1,80 m și lat de 0,75 m. Era acolo un scaun de 50 cm înălțime, tăiat din două blocuri de piatră de calcar suprapuse, străpunse de un orificiu tubular, racordat la un altul, legat de o linie de evacuare. Totul conexas la canalizarea cu apă de ploaie.

Institutul național de cercetări arheologice preventive din Franța, ai cărui cercetători au făcut aceste descoperiri, afirmă că este excepțional să găsești un cabinet din veacul al XVII-lea într-un stadiu atât de bun de conservare. În ce privește cabinetul doamnei de Sevigné, el a fost amenajat odată cu construcția propriu-zisă a castelului, între anii 1686 și 1689, perioadă când se foloseau încă oala de noapte și scaunele găurite.

Arhitecții epocii începuseră însă să fie preocupați de amenajarea spațiilor intime și, în mediile aristocrate, se instalau deja latrine – numite „scaune de comodități” sub Ludovic al XV-lea (1715 –

1774) –, de obicei într-o încăpere din imediata vecinătate a dormitorului. Marchiza de Sevigné, o precursoră, se pare, a acestui domeniu intim, s-a stins în acest castel, la 17 aprilie 1696.

Vară de vară, în luna iulie, satul Grignan, unde s-a ridicat și o superbă statuie a scriitoarei, organizează un festival al corespondenței, în omagiul artei epistolare, atât de în suferință în zilele noastre. ■

Castelul din Grignan,
marchiza de Sevigné (stânga)
și Françoise, fiica ei

Cenzorii erau foarte vigilenți și cu diverse aspecte ale istoriei medievale românești, mari domnitori fiind direct vizați.

MAGAZIN ISTORIC CENZURAT

PETRE OTU

Partea a doua a articolului (Magazin istoric, nr. 4/2019) prezintă alte cazuri în care textele publicate în anul 1968 în revistă au fost supuse controlului și „corecturilor” regimului.

În numărul 6/1968 a fost publicat articolul *Ștefan cel Mare*, avându-l ca autor pe cunoscutul istoric P.P. Poniștescu. Și aici a existat un pasaj care, după opinia lectorului de la cenzură, putea să genereze unele complicații externe. „Ștefan-vodă el însuși – scria Poniștescu – era prea natural ca să aibă maniere diplomatice. Când un sol polon veni în fața scaunului domnesc și arătă pe temei de argumente istorice, hrisoave și tratate, că Pocuția e țara craiului leșesc și se cuvine să i-o dea înapoi, domnul Moldovei, în loc de a înfățișa pe larg drepturile sale, răspuns scurt și brutal: «Această țară este a mea și nu o dau decât odată cu capul!». Redacția a reformulat pasajul.

La „Poșta redacției” (nr. 7/1968) un corespondent din București propunea ca inscripția de pe monumentul din orașul Vulcan, care amintea de trecerea trupelor lui Iancu de Hunedoara prin pasul Vâlcan – rămasă de pe vremea stăpânirii austro-ungare – „să fie ori înlocuită

sau cel puțin să i se adauge și una în limba română”. La semnarea cenzurii, redacția a reținut doar varianta adăugării unei inscripții în limba română.

Și profesorul universitar Aurel Sacerdoțeanu a făcut obiectul unui control scrupulos. Numărul 12/1968 se des-

chidea cu articolul său *Descălecători de țară, dăttători de legi și datini*. Prezentând o cronologie a domnitorilor Moldovei între 1363 și 1456, autorul preciza că Petru Voievod a dat Cetatea Chilia ungurilor, iar Stanciu era părcălab la Cetatea Albă. Aceste precizări au fost eliminate,

FLORAR

6

1682. Regele Soare mută reședința Curții din centrul Parisului la marginea lui, la Versailles. Inițial o cabană de vânătoare construită de tatăl lui, Ludovic al XIII-lea, locul servește vechii idei a lui Ludovic de a părăsi Parisul, pe care îl considera nesigur. Conte de Saint-Simon, mult mai târziu, va spune că, probabil, principalul motiv al deciziei regale a fost că „aici trădătorii erau mai ușor de văzut”. Versailles este decorul perfect pentru treburile de stat, pentru vizitele demnitarilor străini. Suveranul este unica autoritate, palatul nu se mai confundă cu parizienii sau cu Parisul. În plus, această îndepărtare de nobilimea pariziană pare a ajuta la dezamorsarea micilor conflicte de interes. În general, o vizită la Versailles reprezintă un motiv de mândrie și bucurie, iar onoarea de a sta la masa regelui și apoi de a-l urma în drumurile sale prin infinitul parc al palatului (8.000 ha) șterge mai toate animozitățile.

10

1773. Parlamentul britanic promulgă un Act al Ceaiului. Se reduce astfel taxa asupra importului de ceai ce vine în Anglia, pentru a ușura Compania Indiilor de Est, care are depozitate pe Tamisa provizii de ceai pentru șapte ani și nu își poate permite să achite taxele de depozitare. Noul act permite ca ceaiul să fie livrat în America de Nord coloniilor cu toate taxele și să fie vândut direct negustorilor cu amănuntul, tăindu-i din schemă pe intermediarii coloniali. Dublă ofensă pentru coloniștii americani: sunt obligați să cumpere ceai la un preț mai mare decât englezii și oamenii de afaceri americani se simt discriminați. În decembrie ei urcă pe navele britanice din golful Boston și aruncă peste bord transporturi întregi de ceai.

11

1941. Doamna Dagmar Dassel (și ca ea multe altele), sedusă de național-socialism și mai ales de liderul lui, Adolf Hitler, Omul providențial, îi scrie acestuia: „Dragul meu Führer, Astăzi pot să-mi fac jurământul de credință și iubire absolută, ideile și sentimentele mele aparțin numai dumneavoastră, dragul meu Führer, bărbatul meu atât de iubit, cel mai nobil, cel mai măreț, cel mai minunat, unic și genial, trimis de Dumnezeu, numai dumneavoastră, dragul meu Führer, numai misiunii dumneavoastră și mântuirii voastre pașnice, numai dumneavoastră, fiu ales, miruit, încoronat și iubit de Dumnezeu, mesager ceresc al păcii, executor al voinței divine pe pământ, numai poporului și Reichului pangermanic și magnificei dumneavoastră armate de eroi, numai dumneavoastră, dragul meu Führer, primul soldat și șef suprem al acestei superbe armate, eroul cel mai strălucit, marele învingător de azi și de totdeauna [...], eu lucrez din toată inima, pentru dragostea dumneavoastră entuziastă și pentru cea a poporului nostru și a Reichului pangermanic.”

14

1264. La Lewes, în comitatul Sussex, are loc o mare confruntare de forțe din așa-numitul „al doilea război al baronilor”, în cadrul căruia Simon de Montfort (1200 – 1265), aflat la conducerea opoziției, înfruntă trupele regelui englez Henric al III-lea, ostil oricăror reforme și impunând baronilor taxe tot mai împovărătoare. Henric a făcut greșcila de a decide ca disputa dintre el și baroni să fie arbitrată de regele Franței, Ludovic al IX-lea. În ianuarie, la Amiens, acesta a hotărât că propunerile constituționale ale lui Henric sau „Proviziunile”, cum li se spunea, erau neîntemeiate și nelegale. Pe baza puterii acestei judecăți a unui rege de către alt rege, urmează sângeroasa bătălie, în care Henric este învins în mod rușinos și luat captiv de trupele lui Montfort, care își făcuse educația în Franța. Un an mai târziu, când Montfort este înfrânt și ucis, Edward, fiul regelui englez, își va răzbuna tatăl.

sera materialul 1918 în *Țara de Sus*, de V. Ciofu. „Înainte și în timpul Primului Război Mondial devenise o tradiție ca intelectuali din Țara de Sus, îmbrăcați în costume bucovinene, să meargă din sat în sat la orice întrunire de masă pentru a propaga idealul de unire care a animat poporul nostru”. Cenzura a considerat drept subversivă sugerarea ideii ca intelectuali să meargă din sat în sat în întruniri neautorizate. Consecința a fost parafrizarea pasajului.

Fotografii cu probleme

Nu numai textele erau supuse unei verificări atente, ci și iconografia, care nu o dată a generat probleme pentru editarea revistelor, inclusiv a *Magazinului istoric*. În nr. 10/1968 era plasată o fotografie de la Darnița, localitate lângă Kiev, de unde a pornit procesul de organizare a detașamentelor de voluntari români, a cărei explicație – *Curând voluntarii vor porni spre câmpurile de luptă (spre Iași)* – a fost considerată nepotrivită, fiind reformulată.

Nici explicația altui clișeu – *S.U.A., Independence Hall. Reprezentanții diferitelor națiuni consfințesc colaborarea la lupta de eliberare. La masă. Massaryk, în dreapta V. Stoica* – nu a mulțumit, Massaryk, liderul cehoslovac, considerat burghez, fiind eliminat.

Probleme au existat în același număr și cu faptul că pe copertele exterioare (I și IV) apăreau figuri și medalioane de sfinți după picturile lui Nicolae Grigorescu de la Mănăstirea Agapia. Redacția a ignorat semnarea, păstrând

Tiron Albani, unul dintre socialiștii care au participat la Marea Adunare de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918

forma inițială a copertelor. Însă cenzura a intervenit la forurile superioare, iar în cele din urmă medalioanele de

Sfântul Gheorghe pictat de Nicolae Grigorescu la Mănăstirea Agapia

sfinți după picturile lui Nicolae Grigorescu au apărut doar pe coperta III, interioară.

În numerele 11 și 12/1968 s-a publicat articolul *Misiunea agentului Merseer – un caz fără precedent în analele spionajului*, de Al. Gheorghiu. Articolul era însoțit de o schemă reprezentând oficinele de spionaj pentru care furniza informații spionul în cauză. Deasupra casetelor de text despre S.D., S.S. și Abwehr apăreau două steaguri cu zvastica fascistă. În dreptul C.I.C.I., organism de informații al britanicilor în Iran, steagul britanic, iar a O.S.S., drapelul de stat american. La cererea imperioasă a cenzurii, inițial steagurile au fost eliminate, ulterior dispărând și casetele.

Chemarea la raport

Deși se bucura de o largă audiență în rândul cercetătorilor și cuprindea în rândul ei istorici de valoare (Dumitru Almaș, Constantin Antip, Virgil Cândea, Hadrian Daicoviciu, Al.Gh. Savu, Titu Georgescu, Dinu C. Giurescu), redacția revistei a fost în anii de început ai publicației sub o permanentă presiune a factorului politic, cenzura fiind unul dintre cele mai importante instrumente. Periodic, redactorii trebuia să stea de vorbă cu lectorii Direcției Generale a Presei și Tipăriților, să dea explicații despre diverse articole, să pledeze pentru respectarea adevărului istoric, să convingă preopinienții și, evident, organele de partid despre justicea punctelor lor de vedere.

cele două cetăți aflându-se în acel moment sub controlul Uniunii Sovietice. Menționarea lor ar fi putut fi interpretată drept o expresie a politicii revizioniste a Bucureștilor.

Unirea din 1918 sub lupa cenzurii

În anul 1968 se împlinea o jumătate de secol de la unirea Transilvaniei cu România, eveniment căruia regimul i-a acordat o atenție specială. Revista *Magazin istoric* a inserat în numerele sale o serie de articole care aduceau în atenția cititorilor diverse aspecte ale procesului complex de pregătire și desfășurare a marelui act al Unirii. În pofida realei deschideri față de acest subiect, concretizată în apariția unor monografii, volume de documente, culegeri de studii, memorii etc., ce abordau într-o altă manieră momentul 1918, a refacerii unor monumente, înființării unor instituții muzeale etc., cenzura a vegheat la respectarea cutumelor impuse de regim.

În numărul 10/1968 s-a publicat sub titlul *Voluntarii unității* un grupaj de amintiri ale unor foști membri ai detașamentelor de voluntari români constituite cu prizonieri transilvăneni din armata austro-ungară, aflați în Rusia, Italia etc. În amintirile lui I. Butnaru despre Senatul militar român de la Viena se scria: „Potrivit indicațiilor Consiliului Național Român din Arad, Senatul a hotărât trimiterea unităților militare înarmate în Transilvania, cerând în acest scop consimțământul noilor autorități din Croația pentru trecerea trupelor peste teritoriul croat. Mi-

P.P. Panaitescu,
cenzurat când a scris
despre...

nisterul de Război și Consiliul Național Croat – consemna delegatul român la Zagreb, stegarul Cornel Raca – au primit cu amabilitate delegații și au dat în scris permisiunea trecerii”. Cenzura – n-a fost mulțumită cu acest pasaj, care a fost eliminat de redacție.

Alți trei voluntari, P. Ugliș Delapeceica și G. Dimitriu-Serea, vorbind despre ziarul editat de voluntarii români aflați în Italia, scriau: „Gazeta

... Ștefan cel Mare
și Pocuția

a publicat în permanență cereri de a se forma «Legiunea română», care cu arma în mână să ceară, să pretindă, să impună unirea cu patria mamă”. Și de această dată s-a cerut reformularea, întrucât unirea trebuia să fie doar expresia maselor populare, și nu și a armatei române.

Numărul 11/1968 conținea un consistent grupaj de amintiri intitulat *Am trăit măreția acelei zile (1 Decembrie 1918)*, la care au contribuit Tiron Albani, Tiberiu Brediceanu, Dominic Stanca, Dante Gherman, Laurențiu Oanea, Aurel Cosma, Aurel Popa, Vasile V. Barbu. Și aici lectorul cenzurii a semnalat câteva pasaje neconforme cu indicațiile venite de la organele centrale. Tiberiu Brediceanu scria: „Atunci am hotărât împreună cu Vasile Goldiș că Teatrul Național și Opera din Cluj vor trebui reorganizate pe baze noi. Și într-adevăr, am avut cinstea de a contribui la această realizare și, prin 1919, martie sau aprilie, pe acele scene s-au auzit vorbă și cântec în limba românească”. Întregul paragraf a fost reformulat, întrucât punea în discuție politica regimului de asigurare a conviețuirii cu minoritățile naționale.

Și în amintirile profesorului Aurel Popa a existat o frază a cărei amendare a fost cerută, întrucât se vorbea de lupta cu arma în mână pentru împlinirea Unirii. Iată pasajul cu pricina: „Înrolat în armata română, am luptat pe front, alături de întregul popor, până la realizarea visului nostru: unirea cu țara”.

În numărul 12/1968, la rubrica „Poșta redacției”, se in-

Imagine de la începutul secolului trecut a monetăriei și moneta cu chipul lui Mihai Viteazul

O SCURTĂ ISTORIE A MONETĂRIEI DIN BAIJA MARE

IOAN BOTIȘ

Văzută dinspre nord-vest sau dinspre nord, de peste râul Săsar, clădirea Muzeului de Istorie și Arheologie Maramureș, fosta monetărie din Baia Mare, îți dă impresia că ai în față o fortăreață. Privită de la vest și de la sud, impresia este aceeași, aici aflându-se și câte o poartă masivă ce străjuiește accesul în incintă.

Ansamblul arhitectural a fost construit într-o perioadă lungă (1734 – 1913). Un incendiu devastator produs în anul 1705, în partea de nord a orașului, a distrus și monetăria veche. Un timp ea a funcționat în clădiri inadecvate acestei meniri. Ca urmare, conducerea orașului a cerut ușurarea sarcinilor monetăriei, pentru o anumită perioadă, până la refacerea ei. În anii 1734 – 1739 a început construirea unei părți din actuala clădire, pentru care s-a cheltuit suma de 20.784 florini. În 1782, clădirea a fost extinsă, construindu-se încă o aripă.

Partea de clădire înălțată în anii 1734 – 1739 constituie nucleul principal al edificiului, care are un plan în formă de „U” deformat. Situat în partea de est a complexului arhitectural, acesta a fost construit în stil baroc. Extinderea realizată în anul 1782 a fost justificată și de funcționarea aici a Inspectoratului Direcției Miniere. Această aripă de nord are

un coridor la parter cu piloni puternici și 12 arcade. La etaj se află un coridor amplu acoperit cu o streșină largă, sprijinită, din timpul restaurării, de prin 1980 – 1981, de structuri metalice. Aici se află și un ceas solar.

Mai târziu, în 1913, aripa de nord s-a extins cu încă un tronson de clădire la vest, iar la sud, probabil tot atunci, s-a construit clădirea care

Numărul 2/1968 a generat un adevărat scandal (*Magazin istoric*, nr. 4/2007), întrucât trei materiale au apărut în exemplarul semnal fără a avea referințele cenzurii. Istoricul Al.Gh. Savu a fost obligat să dea explicații pentru această neglijență, iar secretariatul redacției a fost instruit special pentru ca asemenea erori să nu se mai producă.

Ulterior, L. Tarnovski, directorul adjunct al Serviciului ideologic al cenzurii, i-a convocat într-o ședință de analiză pe Constantin Antip, redactor-șef, și Nicolae Minei, redactor-șef adjunct, și le-a cerut în mod imperios respectarea cerințelor cenzurii: trimiterea materialului integral, în ultimă formă, inclusiv a iconografiei; comunicarea eventualelor modificări după acordarea „B.T.”-lui; trimiterea exemplarului semnal la timp etc.

Intervențiile insistente ale cenzurii au reprezentat, cel puțin pentru anul 1968, ce a făcut obiectul acestui articol,

Ernst Merse

una dintre cauzele dificultăților apariției revistei. Într-o situație a publicațiilor periodice apărute cu întârziere, pentru luna mai 1968, era înscrisă și revista *Magazin istoric*, alături de *Revista Română de Drept* (5/1968), *Probleme economice* (nr. 5/1968), *Revista de filosofie* (nr. 5/1968), *Revista de pedagogie* (nr. 5/1968). Cenzura menționa că nr. 5/1968 a primit bun de tipar în mai multe tranșe între 9 – 14 mai; exemplarul semnal a ieșit abia la 4 iunie 1968.

Și pentru luna iulie 1968 s-a înregistrat același fenomen, publicația primind bunul de tipar în 27 – 28 iulie, iar exemplarul semnal a sosit la cenzură la 2 august. În cele din urmă, așa cum am arătat, numărul a fost topit și a apărut unul dublu, 7 – 8/1968.

În peisajul publicistic românesc, situația revistei *Magazin istoric* nu este singulară în epocă. Absolut tot ce apărea scris (ziare, reviste lunare, bilunare, semestriale, anuale, monografii, culegeri de documente, albume, cronologii, romane, volume de poezie) sau se rostea pe post (am în vedere posturile de radio și televiziune), indiferent de profil, intra sub incidența cenzurii. Obsesia controlului total a reprezentat o caracteristică a regimului comunist din România. Dar, în genere, orice regim autoritar sau dictatorial din lume, indiferent de natura lui, manifestă aceeași tendință de subordonare și control absolut. ■

ÎN ARMATA GRECIEI ANTICE... (Criptografie; II, 5, 8, 3, 7, 5)

IR F R S P P P... R D F A E A L

Soluția rebusului **LA VÂNĂTOARE PRIN MITOLOGIE**, din nr. 4/2019

HIPPODAMIA – IASON – NIOBE – SELENA – LAR – BULL – ATLAS – AS – UET – UU – L – L – CXX – AN – MA – ACA – PASARET – URSI – RI – AD – RET – ACASTUS – TOLBA – HASU – MARTE – OSTAS

Soluția jocului **CEREMONIE LA PALAT**, din nr. 4/2019

ACUM ÎNĂLȚIMEA TA, IATĂ, REGINA APARE

(A – CU – M / IN – ALTI – M – E / A – TAIAT – ARE – G – IN – A / A – P – ARE)

Gh. BRAȘOVEANU

afacerea a fost profitabilă este demonstrat și prin aceea că luarea în arendă a monetăriei de către cetățenii orașului s-a repetat ani la rând.

Despoții sârbi, Iancu de Hunedoara și Matia Corvin

În 1411, monetăria din Baia Mare este amintită textual în scrisoarea regelui Sigismund adresată conventului din Lelesz, prin care monarhul făcea cunoscut faptul că cedează despotului sârb Ștefan Lazarevici, pe lângă altele, și orașul Baia Mare, cu toate veniturile aparținătoare, inclusiv baterea monetelor, cu toate veniturile acestora.

Între anii 1411 – 1445, timp în care orașul s-a aflat sub stăpânirea și în proprietatea despoților sârbi, alături de întreaga viață economică a orașului, și activitatea monetăriei a intrat într-o perioadă de regres, din cauză că noii stăpâni, căutând să exploateze la maximum toate rezervele și să profite cât mai mult posibil de venituri obținute facil, nu numai că nu au mai dat nicio subvenție pentru construcții și amenajări, dar au început să ducă în altă parte și dintre instalațiile existente.

Între 1427 – 1430, monetăria din Baia Mare a fost condusă de împuternicitul despoților sârbi. În anul 1427, la moartea lui Ștefan

Matia Corvin în viziunea pictorului italian
Andrea Mantegna (1431 – 1506)

Lazarevici, care a stăpânit o vreme monetăria băimăreană, orașele Baia Mare și Baia Sprie au devenit proprietatea lui Gheorghe Brancovici, nepotul lui Lazarevici, care a moștenit și mari latifundii din Ungaria. Din această imensă avere, părțile de proprietate Baia Mare și Baia Sprie reprezentau doar o cantitate infimă; în schimb veniturile minci și monetăriei au fost substanțiale.

În iulie 1444, Gheorghe Brancovici i-a dat proprietățile din Baia Mare în ipotecă lui Iancu de Hunedoara. La 16 ianuarie 1446, Iancu de Hunedoara (care a vizitat Baia Mare la începutul anului 1446) a emis un document prin care a reglementat mineritul în zonă. Tot cu această ocazie s-a hotărât și aducerea de specialiști la monetăria orașului (*Domus Monetariae* sau *Münz*), unde s-au bătut cei mai frumoși florini de aur, talcri de argint și alte tipuri de monete.

După moartea lui Iancu de Hunedoara, între Curtea regală și casa Huniazilor a început lupta, mai întâi ascunsă, apoi fățișă, pentru obținerea posesiunii asupra orașului Baia Mare. În anul 1458, când a devenit rege al Ungariei, Matia Corvin l-a făcut pe Szapolyai Imre comite al cămării băimărene și vistiernicul țării. Filoanele bogate de aur și argint din zonă au determinat și dezvoltarea impetuoasă a monetăriei, care a avut în subordine teritoriul cuprins între Tarna Mare și Turț, până la Cavnic.

Împăratul Rudolf al II-lea

**Despotul sârb
Ștefan Lazarević**

adăpostește în prezent birourile Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș. Tot în 1913 s-a realizat și un coridor, în consolă, la aripa de nord a clădirii nucleu, coridor care are o balustradă de fier forjat, deasupra căreia există o copertină. Atât coridorul cât și copertina sunt

sprijinite pe console, tot din fier forjat frumos ornamentate, ca și balustrada. Această parte a clădirii suferise în anul 1765 un puternic incendiu, fiind restaurată în anul 1913.

Clădirea monetăriei din Baia Mare, strada Monetăriei nr.1 – 3 (fostă Biczului) este inclusă pe „Lista națională a monumentelor istorice” din anul 1955, sub nr. 289, pe cea din anul 1991 sub nr. 25B045, iar pe lista din anul 2004 sub nr. MM-m-A-04477.

Primele monete bătute în monetăria din Baia Mare

Data fiind dezvoltarea continuă a producției meșteșugărești, creșterea producției agricole și sporirea necesităților de monedă, atât pentru ușurarea schimbului cât și pentru satisfacerea nevoilor de bani ale autorităților și în primul rând ale visteriei regale, din secolul al XIV-lea au început să fie organizate primele monetării de sine stătătoare și pe teritoriul Transilvaniei (Cluj, Sibiu, Baia Mare, Oradea și Lipova).

Existența din belșug a materiei prime, un cadru organizatoric mai larg și acordarea unor libertăți prin diplomele de privilegii din 1347, 1376, 1393 ș.a., precum și aducerea de specialiști străini, care, pe lângă populația băștină, au contribuit atât la dezvoltarea minierului, cât și la cea a orașului, au creat condiții favorabile stabilirii și funcționării în Baia Mare a unuia dintre cele mai vechi monetării din Transilvania.

Primele informații despre băterea monedelor ne parvin din timpul domniei lui Carol Robert de Anjou. Regele Ungariei a deschis noi exploatare în perimetrele miniere cunoscute, pentru asigurarea materiei prime necesare monetăriei. Însemnul de monetărie „M-M” apare pentru prima dată în anul 1338, desemnând, cu mare probabilitate, Mons Medius, adică orașul Baia Sprie. După anul 1347, monetăria s-a mutat în orașul Baia Mare.

Primul însemn de monetărie considerat de origine băimăreană este „R-I”, apărut pentru prima dată pe groșii bătuți între anii 1345 – 1357. Denarii purtând însemnele „R – P” erau, la fel, produsul monetăriei băimărene. Moneta emisă în 1359, conținând o stea cu șase raze, era și ea un produs băimărean. Litera „R” semnifică cuvântul Rivulus (de la *Rivulus Dominarum*, Râul Doamnelor), iar litera „P” era inițială numelui funcționarului responsabil al monetăriei.

Până în anul 1382, anul încoronării reginei Maria, fiica lui Ludovic cel Mare al Ungariei, monedele bătute la Baia Mare au purtat ca însemn o stea cu șase raze, probabil un însemn colectiv, semnificând faptul că arenda monetăriei a fost deținută de cetățenii orașului. În timpul domniei reginei Maria a apărut pentru prima dată pe un denar, drept însemn de monetărie, litera „N”, care a devenit însemnul monetăriei băimărene pentru câteva secole.

Pe cele mai multe emisii monetare băimărene se poate observa litera „N” gravată în caracterul literelor „călugărești” (gotic), alături de steaua mai sus pomenită. Aceste însemne ale orașului pot duce la presupunerea că, în Baia Mare, la vremea respectivă, trăiau deja cetățeni cu o stare materială înfloritoare, astfel încât aceștia au putut plăti arenda monetăriei, realizând și un câștig din aceasta. Faptul că

Monete bătute la Baia Mare

nici și în această calitate a bătut la monetăria băimăreană taleri deosebit de frumoși pentru Polonia.

Nivelul calitativ deosebit asigurat de monetăria băimăreană este atestat și de faptul că în anul 1552 monetăria din Sibiu a cerut și a primit gravori din Baia Mare. Nici dotarea monetăriei nu putea fi oricare, deoarece principele Francisc Rákóczi al II-lea a adus din Baia Mare unelte necesare pentru monetăria din Cluj. Începând cu domnia lui Gabriel Bethlen, pentru Principatul Transilvaniei s-au bătut monete numai în Baia Mare și Cașovia. Pentru principele Gheorghe Rákóczi al II-lea monetăria din Baia Mare a devenit monetăria principală, ceea ce este de înțeles cunoscând ambițiile sale de a deveni rege al Poloniei, or Baia Mare era mai aproape de Polonia decât celelalte monetării.

În ultima parte a secolului al XVI-lea, probabil din cauza nesiguranței politice, minele și monetăria din Baia Mare au ajuns pe mâna unor arendași. Astfel, între anii 1580 – 1619, cu mici întreruperi, monetăria băimăreană a ajuns „afacerea” familiei von Herberstein. Monetăria a fost pe mâna lui Felician von Herberstein (1580 – 1590), Raymond și Friedrich von Herberstein (1591 – 1597), Friedrich von Herberstein (1599 – 1601) și Felician von Herberstein junior (1614 – 1619).

În 1580, Felician von Herberstein a introdus în producție o mașină de bătut monete cu cilindri, prima din Ungaria. Demn de reținut este faptul că, în anul 1600, monetăria a bătut, din porunca lui Herberstein, o monetă cu chipul lui Mihai Viteazul, ca recompensă pentru anularea unor datorii ale arendașului.

acesteia au arendat monetăria până în anul 1640. Cu numele lui Gerhard Lisibona ne întâlnim în anii 1601 – 1608, 1612 – 1614 și, pentru ultima oară, în 1640. Mai știm că, în anul 1601, monetăria a trecut la folosirea preselei de bătut monete hidraulic. În 1620, principele Gabriel Bethlen a arendat conducerea orașului Baia Mare, pe timp de un an, exploatarea minei Dealul Crucii și a monetăriei, pentru suma de 2.000 de taleri.

Între timp au avut loc adevărate dispute între oraș și cei doi arendași amintiți anterior. Motivul lor a fost introducerea așa-numiților „bani minerești”, niște jetoane din bronz. Este cunoscut un document din 1612, în care magistratul orașului i-a dat în judecată pe arendași, deoarece „bat și pun în circulație bani proști”. Aceste jetoane au fost date minerilor de arendași și puteau fi cheltuite numai în magazinele arendașilor. Între 1627 – 1664 s-au bătut asemenea jetoane de bronz pentru orașul Baia Sprie.

După anul 1660, în Baia Mare nu s-au mai bătut monete pentru principii Transilvaniei. Excepția a constituit-o o scurtă perioadă (1704 – 1706), când s-au bătut monete pentru principele Francisc Rákóczi al II-lea. După aceea monetăria a ajuns definitiv în stăpânirea regilor Ungariei din casa de Habsburg pentru care a lucrat până în anul 1851. Între anii 1733 – 1739, în Baia Mare a fost construită clădirea principală a Direcțiunii minelor. Aceasta a fost extinsă în anul 1782. Monetăria, sub conducerea lui Gabriel Lippert, s-a mutat și ea în noua clădire.

După Maria Tereza, Iosif al II-lea a uniformizat însemnele monetăriei, acordându-le litere. Monetăriei din Baia Mare i-a

revenit litera G. Monetăria și-a semnat banii cu această literă până în anul 1851, an în care toate utilajele monetăriei au fost transportate la Körmöcbánya. După Primul Război Mondial, și această monetărie a fost mutată la Budapesta. Așa s-a sfârșit perioada de circa 500 de ani de batere a monetelor la Baia Mare. ■

Rivalități și sfârșitul a cinci sute de ani de batere a monetelor în Baia Mare

Rivala familiei Herberstein a fost familia lui Gerhard Lisibona. Cu mici întreruperi, membrii

Latura care adăpostește azi muzeul de istorie

Un raport despre activitatea monetăriei din anul 1453 aprecia la 6.000 de florini de aur beneficiile anuale ale Cămarii băimărene. În 1480, beneficiul ajungea la 20.000 de florini. În 1481, minele din Baia Mare au dat regelui Ungariei peste 600 kg de aur, aici realizându-se aproape jumătate din toată cantitatea de monete bătute în regat.

Matia Corvin a arendat pe timp de un an locuitorilor orașului Baia Mare, la 30 august 1468, dreptul de batere a monetelor în monetăria orașului, pentru suma de 30.000 de florini de aur. Un inventar din 1556 al Cămarii (reorganizată după 1553 și având meșteri specializați care erau salariați) ne arată că aceasta dispunea de o serie de ateliere și încăperi: casa de cementare, casa de bătut monete, topitoria de monete, casa de ardere, două topitorii, atelierul fierarului, un depozit pentru bani de argint, o încăpere pentru păstrarea scului necesar iluminatului și alte dependințe.

În timpul domniei regelui Matia Corvin a început baterea aceluși denar cu avers și revers stabil cu Madonna care va defini pentru secole înfățișarea, forma și greutatea acestui tip de monetă. Cele două ciocane minerești încrucișate, semnificând autonomia și rangul orașului, apar prima dată în anul 1470 pe groșii bătuți de regele Matia, mai apoi apărând și pe denari și oboluri, întotdeauna ca însemn colectiv pe monetele bătute de oraș. O singură dată, pe o emisie din perioada 1479 – 1485, apare imaginea a două săbii încrucișate, ca însemn colectiv ce probabil desemna, la fel ca și statuia-Roland de pe Turnul Ștefan, dreptul de paloș (*jux gladi*) al orașului. Cele două ciocane încrucișate, ca însemn colectiv, apar din nou abia în anii 1527 – 1528.

Rafinăria și monetăria băimăreană în secolul al XVI-lea

Mulțumită unui maestru rafinator de aur care a trăit în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, Debreczeni László, ni s-a păstrat descrierea rafinării băimărene, a locului unde se începea fluxul de batere a monetelor, meșterii care munceau aici fiind aduși din Germania, mai cu seamă din Silezia. În interiorul cetății se afla o casă mare cu trei geamuri. Imediat la intrare, aproape de ușă, exista o vatră dotată cu un burduf de suflat,

asemănătoare celor folosite de forjori, dar de mărime mai mică, încât să permită o supraveghe și o manipulare mai bună a aurului în timpul lucrului. În spatele acestei instalații, în apropierea ferestrei, se găsea un trunchi de copac scobit în formă de covată. În această covată se cernea praful de afinare, aici se umpleau creuzeții și aici se înlătura praful de pe aurul rafinat. Tot lângă geam se aflau rânduile unelte de îndreptat și cele folosite la îndepărtarea prafului de pe lingoul de aur. Lângă perete, într-un sac de in se găsea praful de cărămidă. Trecând mai încolo, în dreptul geamului din mijloc se afla o laiță lată, unde se odihneau cu schimbul calfele obosite. Pe pervazul acestui geam stăteau înșiruiți creuzeții de topire și alte unelte mai mici. În colțul camerei se afla un butoi mai mic cu capac în care se ținea sarea măcinată, necesară pregătirii prafului de afinare. Celelalte unelte se găseau lângă cuptorul de topire. Două cuptoare de topire au fost construite unul lângă altul, deasupra lor având un coș comun, care servea la evacuarea nu atât a fumului, cât a mirosului greu emanat de praful de afinare.

Începând cu anul 1551, monetăria din Baia Mare a lucrat pentru principii Transilvanici. Aici s-au bătut monete pentru Habsburgi: Rudolf al II-lea (1576 – 1608), Ferdinand al II-lea (1619 – 1637) și Ferdinand al III-lea (1637 – 1657). Principele transilvănean Ștefan Báthory a devenit în 1574 rege al Polo-

Împărăteasa Maria Tereza

dat, ei au schimbat pământul cu tărâmul apelor și au luat forma de pește. Dar, chiar și astăzi, vechiul spirit și vechile valori umane li se păstrează în acțiuni“.

Și nu era singurul care ridicase delfinul la cele mai înalte ranguri. Popoarele din vechime, în special grecii, îl considerau un adevărat „frate“, dar și un mesager în legătură directă cu zeii. Însuși Apollo, conform mitologiei elenice, s-ar fi transformat în delfin pentru a fonda faimosul sanctuar de la Delfi.

Originea le este povestită într-un episod din epopeea homerică. Dionisos, divinitatea vinului și a plăcerilor, s-ar fi urcat, într-o zi, la bordul unei ambarcațiuni pentru a ajunge în prea frumoasa insulă Naxos. Pentru a nu le atrage atenția marinarilor, luase înfățișarea unui tânăr obișnuit. Dar, în ciuda tuturor precauțiilor, în timpul călătoriei a surprins o aprinsă discuție: văzându-i alura și

Decorațiune pe un vas grecesc antic

chipul perfect, echipajul se gândise să îl vândă ca sclav în Asia, sperând că vor obține bani frumoși pe el. Mânios, și-a folosit puterile divine, transformându-le, pe dată, vâslele în amenințători șerpi, în timp ce un rug de viață plin de vigoare le sufoca bărcuța. Îngroziți, marinarii nu au găsit altă cale de scăpare decât să se arunce în apele învolburate. Și s-ar fi înecat cu siguranță dacă Poseidon, zeitatea mării, nu ar fi intervenit, hotărând să îi transforme în delfini, deschizându-le astfel și poarta spre regatul său. Dar le-a dat și o sarcină pe viață: aceea de a-i ajuta pe toți cei aflați în pericol în ape.

Pentru greci, mitul explică comportamentul inteligent și altruist, dar și statutul particu-

lar al delfinilor. Căci, a ucide un delfin echivala pentru omul Antichității cu a-și ucide semenul. Sau, în vorbele aceluiași Oppian: „Reprezintă o adevărată ofensă adusă divinităților să vânez delfinii. Iar cel care, din proprie voință, a fost cauza distrugerii delfinilor nu se mai poate apropia de zei pentru a le oferi ofrande sau pentru a le atinge altarele cu mâinile lui impure“.

Însuși Apollo, zeul ordinii, raționalității și luminii, a fost asociat de vechii greci cu inteligentul mamifer marin. Homer, în poemul dedicat divinității, povestește cum, pentru a bate țărnișele Eladei în căutarea locului perfect unde să-și ridice templul, Apollo se transforma adesea în delfin. După o întrecere de peregrinări fără succes, s-a decis să se urce la bordul unei ambarcațiuni cretane. Suflându-i în pânze, a condus-o spre Cnossos. „Străinilor, voi ce până acum ați locuit pe aceste meleaguri pline de verdeață, de astăzi veți deveni păzitorii altarelor mele, ce se vor ridica mândre în soare. Sunt fiul lui Zeus, gloriosul Apollo. Pentru că m-am arătat vouă sub înfățișarea unui delfin, numele acesta să fie unul venerat de voi.“

Iar miturile și povestirile având ca personaje principale delfinii nu sunt deloc puține. Dacă pentru Homer nu exista nicio urmă de îndoială, delfinul reprezentând „regele mărilor și stăpânul peștilor“, la rândul lor nici alți autori antici nu au rămas mai prejos, relatând, adesea, istorii în care

Dionisos îi aruncă pe pirați în mare

DELFINUL – O ISTORIE ÎN ȘAPTE PAȘI

Poveștile
animalelor

THEO STĂNESCU-STANCIU

Printre cele mai prietenoase și cunoscute creaturi ale mării, delfinul este în cele mai multe culturi un simbol al norocului și al prieteniei, fiind folosit astăzi în domenii din cele mai variate de la terapii speciale la misiuni militare (protejarea navelor sau detectarea minelor de suprafață sau de adâncime).

1. O descoperire uitată și câteva necunoscute. Delfinii constituie una dintre cele mai diversificate familii de mamifere marine, incluzând aproximativ 40 de specii, unele extrem de diferite, cum este cazul delfinului cu bot gros și cel al balenei ucigașe. Totuși, oamenii de știință au rămas destul de sceptici în ceea ce le privește evoluția, puținele fosile descoperite neajutând-i deloc în dezlegarea misterului, căci există o discrepanță între datarea celor mai vechi fosile de delfin (aproximativ 6 milioane de ani în urmă) și studiile moleculare (ce indicau o dată de naștere situată undeva între 9 și 12 milioane de ani înaintea).

Cu peste patru decenii în urmă, într-o zonă din apropierea micuței localități Mashike (insula Hokkaido, Japonia), au fost scoase la iveală câteva fragmente osoase craniene, atribuite în acea perioadă speciei *Stenella kabatensis*. În afara comunității științifice nipone, ele au fost mult timp ignorate. În 2014,

pe baza unor noi cercetări, paleontologul Mizuki Murakami a redenumit specia *Eodelphis kabatensis*, considerând-o o urmă a unui delfin primar, cea mai veche cunoscută din Miocen încoace. Ea a fost descoperită în sedimente depuse acum 8 – 13 milioane de ani, tocmai perioada indicată de studiile anterioare, iar prezența speciei în Oceanul Pacific ne-ar putea conduce cu gândul că tocmai acolo ar fi fost leagănul apariției delfinilor.

„Sentimentul de a descoperi o nouă specie este cu totul special, mai ales că, din 1800 încoace, numai trei noi specii au fost recunoscute oficial“, declară, în 2011, zoologul marin Kate Charlton-Robb, la finalul unui studiu dedicat lui *Tursiops australis*. Conform cercetătoarei australiene, delfinii care trăiau lângă Melbourne prezentau trăsături diferite de celelalte specii deja cunoscute. Până atunci, comunitatea științifică îi considera delfini cu nas turtit. Însă după compararea ADN-ului, a formei craniului și a câtorva

caracteristici definitorii, dr. Charlton-Robb i-a botezat *Tursiops australis* pe cei pe care aborigenii îi numeau „Burrunnans“. „Ceea ce îl face atât de special pe acest mamifer este că trăia chiar sub nasul nostru și noi îl credeam la fel cu delfinii cu nas turtit!“

Cam în aceeași perioadă, când vechiul *Stenella* era rebotezat *Eodelphis*, în 2014, în deșertul Pisco-Ica, ce se întinde de-a lungul sudului statului Peru, paleontologii au descoperit fosilele a trei delfini dintr-o familie de mamifere marine dispărute, *Squalodelphinidae*, înrudită cu delfinii de râu, specie pe cale de dispariție în sudul Asiei.

2. Un mamifer venerat de vechii greci... Pentru autorul unui dintre cele mai cunoscute poeme din Antichitate dedicate pescuitului, *Halleutika*, Oppian din Cilicia (sec. II), „nimic nu poate fi mai divin decât delfinul. Căci, cu mulți, mulți ani în urmă, delfinii au fost oameni, iar ei trăiau în orașe, alături de cei muritori. La un moment

rită ajutorului unor delfini, care l-au cules din apele mării și l-au transportat în siguranță la mal. În combinație cu imaginea delfinului, ancora a început să reprezinte în iconoclastica creștină sufletul sau însăși Biserica călăuzită de Hristos.

În mitologia hindusă, delfinii ce trăiesc în Gange sunt asociați divinității râului, Ganga, a doua soție a lui Shiva. Ei ar face legătura cu lumea celor dispăruți.

Dar nu întotdeauna și nu peste tot delfinul a fost venerat ca un spirit prietenos. Băștinașii din regiunile Amazonului și, în special, cei care se îndeletnicesc cu pescuitul, îl atacă și îl omoară, pe motiv că le mănâncă peștii, aducându-le ghinion. Și tot în acea zonă, unele populații cred că delfinii cu nas turtit se pot transforma în bărbați seducători, veniți pe pământ pentru a le fura femeile. Pentru a se feri, tinerelor li se recomandă să poarte amulete din... organele sexuale ale acestor mamifere.

Un proverb prezent la multe dintre popoarele oceanelor spune că delfinii care se joacă în apa limpede sau aproape de țărmuri prevestesc vânturi puternice.

4. Cu puteri terapeutice descoperite încă din Antichitate. Din cele mai vechi timpuri, cele mai eficace rețete pentru combaterea unor maladii sau înlăturarea unor probleme de sănătate s-au bazat pe elemente din natură.

Delfinul și ancora, reprezentare a Bisericii călăuzite de Hristos

Pentru Pliniu cel Tânăr (61 – 113), cea mai indicată soluție pentru înlăturarea petelor și urmelor inestetice rămase pe piele o reprezenta o poțiune realizată pe bază de cenușă provenită din arderea unui delfin.

La fel de apreciată din punct de vedere curativ în Antichitatea greco-romană era și grăsimea din ficatul de delfin. Ea era utilizată pentru tratarea febrei. Același Pliniu recomanda pentru lupta împotriva edemului – acca infiltrație cu lichid seros a țesuturilor subcutanate – în mod special untura de delfin, topită în vin. Mai mult chiar, celor care sufereau de dureri de dinți și gingii, li se oferea soluția perfectă, realizată din resturi carbonizate ale dinților de delfin, amestecate cu miere. Simpla frecare a locului dureros cu această mixtură aducea o mult așteptată ameliorare. Tot dinții de delfin mai puteau servi și ca perfectă amuletă împotriva frigurilor.

Astăzi, mulți dintre cei mai reputați specialiști recomandă terapia cu delfini pentru persoane cu probleme speciale (autism, sindrom Down, pro-

bleme severe de auz sau văz, paralizie cerebrală, afecțiuni ale coloanei vertebrale sau chiar cancer).

5. Cel mai cunoscut titlu regal. Între 1350 și 1791 și reluat apoi, pentru o scurtă perioadă (1824 – 1830), Delfin al Franței a fost denumit cel care urma să urce pe tron. Totul a pornit de la un anume Guy, conte de Vienne, care avea desenat pe stema personală un delfin. Titlul Delfin de Viennois împreună cu întregul teritoriu cunoscut de atunci sub denumirea de Dauphiné a fost vândut de Humbert al II-lea, în căutarea de surse financiare pentru a potoli setea de fast a regelui Filip al VI-lea (1326 – 1350). Tranzacția s-a făcut însă cu condiția ca moștenitorul Franței să primească de atunci încolo titlul de *le Dauphin*. Și astfel, primul Delfin a devenit, la 22 august 1350, viitorul Carol al V-lea (născut la 21 ianuarie 1338, rege între anii 1364 – 1380). Noul titlu era echivalent cu varianta britanică a Prințului de Wales, cu cea scoțiană – Ducele de Rothesay – sau spaniolă – Prințul de Asturia.

La începuturi, Delfinul era însărcinat în mod personal cu asigurarea bunei funcționări a regiunii Dauphiné. Tocmai pentru că, de cele mai multe ori, în acele vremuri, Delfinul era o persoană minoră, secolele XIV – XVI au reprezentat timpuri de adevărată anarhie pentru Dauphiné.

Viitorul rege Ludovic al XI-lea (1461 – 1483) a decis să-și sfideze părintele, pe Ca-

mamiferul devenea cel mai bun prieten al omului, veghindu-l și scăpându-l de pericole.

Unul dintre cele mai amintite episoade în acest sens a devenit povestea lui Arion din Metimna (secolele VII – VI î.H.), căruia i se atribuie inventarea ditirambului (poem liric caracterizat prin entuziasm și neregularitate a strofelor), unul dintre primii interpreți la țiteră. Se povestește că, revenit din Sicilia, unde, grație talentului său artistic, reușise să câștige o importantă avere, s-a îmbarcat la Tarentum (actualul Taranto, lângă golful cu același nume de la Marea Ionică) pentru a se îndrepta spre Corint. Orbiți de invidie, membrii echipajului au decis să-l omoare și să-i fure banii strânși cu atâta trudă. În mijlocul apelor, fără nicio cale de scăpare, Arion a cerut doar să i se îngăduie să mai cânte pentru o ultimă oară și, apoi, să fie aruncat în mare. Un delfin ce însoțise ambarcațiunea, fermecat de sunetele atât de melodioase, l-a cules și l-a dus, în bună stare, la țarm, lăsându-l pe coastele de la Capul Tenaro (Grecia, Peloponez).

Și pentru Pliniu cel Bătrân, prietenia dintre un delfin și un adolescent nu era doar subiect de legendă, ci chiar o realitate despre care ar fi putut depune mărturie. El amintește de istoria unui tânăr ce trăia în zona Neapolului și care era condus la școală de un delfin, ce-l purta prin ape pe spate și îl aștepta neobosit zi de zi. Moartea neașteptată a copi-

Triumful Galateei, pictură de Rafael

lului i-a produs animalului o asemenea tulburare, încât, în scurt timp, s-a stins și el de durere.

Într-o lucrare dedicată analizei istorice ornamentelor, profesorul german Franz Sales Meyer (1849 – 1927) arăta că, pe un asemenea fundal, foarte ușor, imaginea delfinului, în epoca alexandrină și romană, a devenit o temă decorativă foarte răspândită, oferindu-i forma sa numeroaselor talismane și amulete ce au început să reprezinte fecunditatea marină. O găsim pe monete, pe teracote, în picturile murale de la Pompei, pe mobilă și pe diverse ustensile casnice și chiar în arhitectură. Ea a continuat și câteva veacuri mai târziu, fiind prezentă atât în spațiul francez medieval, cât și în cel

italian, la pi-lăstri, panouri, intarsii, în picturile murale, în smalturi sau emailuri.

3. ... dar și de alte popoare.

Indiferent de continent și de epocă, în Brazilia, Canada sau Vietnam, mitul delfinului salvator este peste tot prezent.

La popoarele din arhipelagul polinezian, simpaticul mamifer marin este foarte apreciat și admirat. Conform unei legende locale, el le-ar fi ghidat pirogile, escortându-le prin imensitatea Oceanului Pacific pentru a găsi cea mai fertilă insulă, locul pe care îl visaseră străbunii. Din păcate, tocmai când s-ar fi apropiat de tărâmurile pline de verdeață, un ciclon violent le-ar fi răsturnat ambarcațiunile, toți maorii trezindu-se nepuțincioși în apele învolburate. Nu au fost lăsați însă de izbeliște de prietenii delfini, care i-au luat pe spinări și i-au dus până pe țărmurile noului Paradis.

Simbolul este prezent și în spațiul creștin, în Sfânta Scriptură delfinul fiind unul dintre cele mai des menționate creaturi ale apelor. Există istorisiri legate de viața Sfântului Martin în care acesta a scăpat cu viață tocmai dato-

Mozaic din Delos și frescă de la Knossos înfățișând delfini

31 iulie 1861

SUPLICA ȚĂRII OLTULUI

IOAN MÂNDREA

Multă vreme românii din Transilvania, asemenea altor supuși, l-au considerat pe împărat un garant al drepturilor lor. Doar faptul că nu cunoștea situația lor reală făcea ca împăratul să nu intervină. De aceea, i se adresau cu rugămintea să li se facă dreptate și să-i apere în fața abuzurilor autorităților, îndeosebi a celor maghiare.

„Bunului împărat“ i s-au adresat și românii din Țara Făgărașului, într-un climat politic favorabil, marcat de Diploma imperială din 20 octombrie 1860, care a reprezentat sfârșitul regimului absolutist și a deschis scurta perioadă de guvernare constituțională. Transilvania își recăpăta autonomia. Înfrângerea suferită de Austria în 1866, în războiul cu Prusia, avea să pună capăt acestei perioade de liberalizare. Acțiunile politico-naționale declanșate de românii din comitatul Făgărașului în perioada de guvernare liberală aveau ca obiectiv să obțină dreptul de reprezentare națională în district, proporțional cu numărul populației românești ce trăia acolo, și implicit dreptul folosirii oficiale a limbii române în această parte a Transilvaniei. Justețea cererilor era argumentată de un adevăr istoric de necontestat: această zonă istorică a Transilvaniei a fost dintotdeauna una compact românească.

Potrivit unui recensământ din acea vreme, în cele 64 de localități existente în Țara Făgărașului trăiau 58.905 locuitori, între care români în număr de 52.979, maghiari 1.063, sași 1.696, evrei 269, alții 2.898.

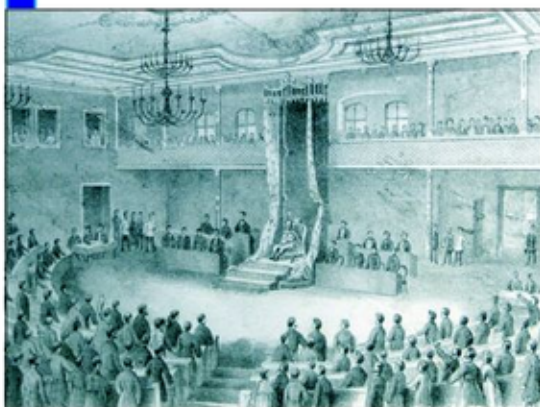
Tinutul era cunoscut încă de la începuturile timpurilor medievale

ca Țara Românilor (*Terra Blacorum*, 1222). Prin dârzenia și croismul lor, locuitorii acestei minunate zone istorice, în timpuri vitrege, mai ales în timpul marilor migrațiuni, și-au păstrat teritoriul, neamul și limba.

Imediat după publicarea Diplomei imperiale liberale din octombrie 1860, în noiembrie același an, comunele românești din Țara Făgărașului au cerut la Viena numirea în fruntea administrației Făgărașului a unui căpitan suprem din „sânul națiunii române“ și introducerea limbii române ca limbă oficială în acest district curat românesc. Pentru a susține demersurile lor, fruntașii mișcării naționale din zonă au participat direct la toate acțiunile centrale organizate de mișcarea națională a românilor. Astfel, la Conferința națională a românilor din Sibiu, din ianuarie 1861, care a proclamat, în spiritul ideilor pașoptiste, inde-

pendența națiunii române, printre cei 150 de delegați din întreaga Transilvanie s-au aflat și 14 reprezentanți ai Țării Făgărașului: preoți și funcționari, în frunte cu vicarul Făgărașului Ioan Chirilă. Într-o perioadă scurtă, în prima jumătate a anului 1861, fruntașii mișcării naționale, într-o dispută perma-

Dieta de la Sibiu

rol al VII-lea (1422 – 1461), și să se implice efectiv în problemele regiunii, încercând să stabilească pe cont propriu relații speciale în zonă. În același sens poate fi percepută și alegerea Charlottei de Savoia (1441 – 1483) ca viitoare a doua soție, în ciuda repetatelor și vehementelor opoziții ale regelui, în istorie rămânând înscrisă alianța tradițională dintre cele două regiuni. După ce a urcat pe tron, în 1461, Ludovic a decis să unească în mod efectiv Dauphinéul de Franța, aducând astfel provincia sub direct control regal.

Abolit după adoptarea Constituției din 1791, titlul a fost reintrodus odată cu revenirea dinastiei de Bourbon, prin Ludovic al XVIII-lea.

6. Prezent și în heraldica românească. Una dintre cele mai vechi prezențe ale imaginii a doi delfini aflați pe o stemă a unuia dintre Principatele române, conform cercetărilor întreprinse de Dan Cernovodeanu, se pare a fi cea de pe Codicele Civil al Principatului Moldova, tipărit la Iași între 1816 și 1817. Acolo apare o stemă a Moldovei în care capul de bour este plasat direct pe hermina mantoului domnesc, purtând între coarne o stea cu opt colțuri, deasupra căreia apar doi delfini (simbolul teritoriilor maritime ale Moldovei). De atunci, ei vor deveni suporții

uzuali ai armelor moldovene de stat, apoi ai Principatelor Unite, figurând inclusiv pe unele dintre proiectele viitoarei steme a României din 1867.

Dintre vechile embleme ale județelor muntene sau moldovene incluse în medalioanele sigiliilor domnești din perioada secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, pe lângă unele apariții speciale – precum șaful (Dâmbovița),

Terapie cu delfin

racul (Dorohoi) sau albina (Tulcea) –, tot doi delfini vor fi aleși pentru a reprezenta ținutul Tulcei (înlocuiți mai târziu cu doi sturioni).

7. „Împărații Mării Negre“ ce trebuie „vânați fără milă“. „Delfinii sunt împărații Mării Negre. Nu sunt supărați de nimeni, trăiesc din belșug, ducându-și viața fără griji; de aceea, după relatările marinarilor, trăesc și 100 de ani. Sunt lupii mării, distrugând prin voracitatea lor o mare cantitate de hamșii aterine sau scrumbii albastre. Iată o rațiune pentru care ar trebui vânați fără

milă, cu atât mai mult cu cât grăsimea lor e bună pentru săpun. La

noi sunt puțini cei care se îndeletnicesc cu vânatul delfinilor, lăsând această ocupație vecinilor noștri de pe țărmul Bosforului“. Textul din *Revista Natura* (2 februarie 1945) sublinia o realitate care, din păcate, a dispărut de mult. Dacă estimările specialiștilor arătau că, pentru acea perioadă, cele trei specii de delfin ce trăiau în Marea Neagră atingeau o populație de aproximativ 1,5 – 2 milioane de exemplare, pescuitul industrial și reducerea bazei trofice au făcut ca, astăzi, Marea Neagră să nu mai adăpostească decât apro-

ximativ 500.000 de exemplare. Începând însă cu acest an, grație unui proiect european, populația de delfini din această zonă va fi monitorizată aerian, urmărindu-se în special efectele pe care le au asupra mamiferelor activitățile desfășurate de om.

În aceeași idee de a stopa diminuarea drastică a populației de delfini în Marea Neagră, o organizație neguvernamentală din România a inițiat, începând cu anul 2013, o campanie specială „Adoptă un delfin“. Rezultatele însă le vom vedea peste ani... ■

Înfrângerea suferită de Austria în bătălia de la Sadowa, în războiul cu Prusia, în 1866, a dus la formarea dualismului austro-ungar și la sfârșitul speranțelor românilor din Făgăraș

amintind împăratului că „majoritatea populației din districtul Făgărașului” o formau foștii grăniceri ai Regimentului I român, desființat în 1851, care timp de un secol au apărat tronul și dinastia și care în acest timp nu au folosit limba maghiară și nici pe cea germană, ci numai pe cea națională română. Se puna accent pe o chestiune uzuală concretă și anume se preciza în memoriu că limba maghiară nu se vorbea în rândul românilor, pentru că această limbă era necunoscută majorității „poporului de rând cât și inteligenței românești” și ca urmare se cuvenea ca în virtutea „legilor constituționale” limba majorității să fie impusă drept limbă oficială.

Formulând un principiu de bază al democrației, petiționarii afirmă că recunoașterea limbii române ca limbă oficială a ținutului era o dovadă a egalității în adevăratul sens al cuvântului.

In caz contrar, se sublinia în memoriu, viața politică ar fi ca înainte de 1848 „monopolul câtorva maghiari”, funcționarii districtuali care s-au opus în permanență emancipării locuitorilor români.

Memoriul a fost înaintat Cancelariei imperiale de numita delegație în audiența din 5 august 1861. După o lungă așteptare, Cancellaria de la Viena anunța în mai 1862 recunoașterea hotărârilor districtului Făgărașului care făceau obiectul acestui demers. Pe moment era o reușită politică a românilor din această zonă. Anunțând victoria, *Gazeta Transilvaniei* din octombrie 1862 informa publicul că la Făgăraș limba română a dobândit „o respectare demnă de luptă purtată pentru ea”.

Declararea limbii române ca limbă oficială în Transilvania a fost puternic susținută de reprezentanții românilor în timpul Dietei de la Sibiu, din 1863 – 1864. Apărând cu mult patos acest drept, inimosul cărturar făgărașean Ioan Codru Drăgușanu a susținut în Dietă, la 22 septembrie 1863, un discurs memorabil. El afirma că limba română „este limba vie a două treimi dintre locuitorii Transilvaniei și este cea mai asemănătoare latinei”. Inspirat de George Barițiu, el adăuga că

această limbă are „literatura sa sacră și profană” și că este vorbită în Principatele Unite, unde „nu are nicio împiedicare”.

Schimbările nefaste petrecute în viața imperiului care au dus la instaurarea regimului dualist de guvernare au fost prefațate de actul imperial din 1 septembrie 1865, urmat de desființarea Dietei de la Sibiu și a hotărârilor sale. Odată cu aceasta s-a prăbușit și visul românilor de a-și vedea limba română ca limbă oficială în Transilvania, obținut prin actul de dreptate al „bunului împărat”. ■

Radio
România
Cultural

**Știința în
cuvinte potrivite**

La Radio România Cultural
Cu Corina Negrea și Dan Manolache
Luni-vineri, de la ora 13.20

nență cu reprezentanții autorității maghiare, au reușit să impună la conducerea comitatului personalități de seamă ale românilor, foști revoluționari pașoptiști, personalități ca: Ioan Bran de Lemeny, Ioan cavaler de Pușcariu și Ioan Codru Drăgușanu. Acum, acțiunile politico-naționale tindeau să aibă un caracter larg popular, cu accente revoluționare. La adunarea de constituire a noului organ de conducere a comitatului din zilele de 16 și 17 aprilie 1861, ținută la Făgăraș, au fost prezenți, scria *Gazeta Transilvaniei*, vreo 6.000 de oameni, care strigau într-un glas: „Nu cunoaștem legi făcute de voi fără noi“. Atunci vicarul Făgărașului a rostit: „Nicio lege nu poate să ne impună nouă, românilor, o altă limbă decât cea română“.

În această atmosferă de agitații politico-naționale, la 18 iulie 1861, în cadrul adunării districtuale s-a hotărât trimiterea unei delegații la Cancellaria de la Viena cu un memoriu pentru a obține de la Înalțul Tron o rezoluție favorabilă în problema folosirii limbii române ca limbă oficială în ținutul Făgărașului.

Memoriul, intitulat sugestiv *Suplica Țării Oltului*, redactat la 31 iulie 1861, a fost prezentat la Viena, în numele întregului district, de o delegație formată din trei fruntași ai mișcării naționale: Ioan Codru Dră-

Suplica a fost tipărită în Foaie pentru minte, inimă și literatură

gușanu, George Strâmbu și Ioan Roman. Pentru a-l face cunoscut tuturor locuitorilor Transilvaniei și altor români, acest document programatic național a fost publicat integral în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, supliment literar al ziarului brașovean *Gazeta Transilvaniei*.

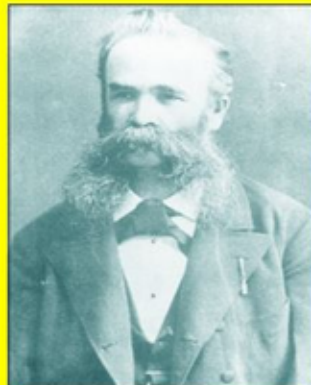
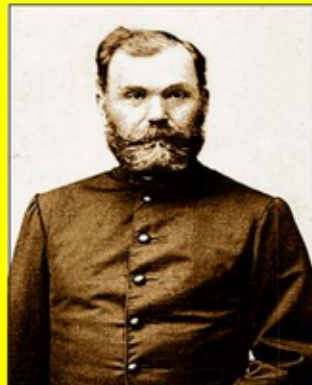
Compus din opt puncte, memoriul, bazat pe adevăr istoric de necontestat, cerea dreptul folosirii limbii române ca limbă oficială în această zonă locuită în marea majoritate de români.

Argumenta acest drept pe faptul că Țara Făgărașului era district cu „jurisdicție autonomă“, în care românii, în număr de 70.000, trăiau în 62 de comunități „curat române“, iar minoritățile naționale, în număr de abia 3.000 locuitori, trăiau în două comune, una cu populație săsească și una cu populație maghiară.

Cu multă diplomatie se motiva faptul că decretarea limbii române ca limbă oficială în această zonă a Transilvaniei nu venea în contradicție cu legile noi, ci dimpotrivă ea se încadra perfect în procedurile celui mai important act legislativ – Diploma imperială din 20 octombrie 1860 – și în celelalte acte care au urmat și care au adus „egalitate în drepturi tuturor popoarelor“.

Pentru a da greutate cererilor, memorandiștii au făcut apel la trecutul Țării Oltului,

Cei trei lideri ai mișcării naționale a românilor din Făgăraș: Ioan Codru Drăgușanu, Ioan Bran de Lemeny și Ioan cavaler de Pușcariu

O reprezentantă de seamă a picturii românești, Olga Greceanu a realizat fresce foarte apreciate de specialiști, dar și de publicul larg

Olga Greceanu a scris și lucrări de istorie a artei, importante în epocă, precum: *Compoziția murală: Legile și tehnica ei* (1935), *Specificul național în pictură* (1939), *Femeile pictor de altădată* (1943), *Dicționarul zugravilor de subțire, monahi și mireni* (tipărit post-mortem, în 2012). Criticul și istoricul de artă Adina Nanu precizează: „Prin tot ce a pictat și a scris, Olga Greceanu și-a manifestat convingerea că expresia supremă a artei plastice este pictura religioasă, însuflețită de cele mai înalte idealuri, pe care le transpune direct prin linii și culori [...] Inevitabil, în timpul dominației comuniste, o astfel de personalitate trebuia ștersă din paginile istoriei, prin tehnica mistificării trecutului, atât de bine descrisă de Orwell în

[volumul] 1984. În scrierile despre arta românească din ultima jumătate de secol al XX-lea, Olga Greceanu a fost fie ignorată, fie pomenită doar în trecăt, cărțile ei din biblioteci au fost dosite, picturile din instituțiile publice, acoperite cu var, iar la conacul ei din comuna Bălteni, județul Dâmbovița, pereții pictați în frescă au fost dărâmați“.

Ultima parte a vieții și-o dedică scrisului, restaurării și picturii câtorva biserici ortodoxe. În volumul realizat cu ocazia expoziției „Olga Greceanu, 2004“ la Palatul Mogoșoaia, de Adina Nanu și Ștefania Iancu-Ciovârncă, sunt reproduse mai multe paragrafe din însemnările autobiografice. Între altele, sunt notați pașii de început în arta bisericească (istorie situată probabil chiar în anul 1930, a se vedea lucrarea sus-menționată, p. 25): „Eram foarte tânără și foarte doritoare să pictez o biserică în stil bizantin, ale cărei modele mă umpleau de admirație. Pe atunci nu era o comisie care să selecționeze pictorii de biserici de pictorii laici. Știai să pictezi? Aveai modele bune? Restul depindea de preoți și mai ales de episcopi și, bineînțeles, de șeful lor, de Patriarh. Într-o zi, vorbind cu Nina Arbore, pictorița, de această chestiune, care era tot atât de doritoare ca și mine, mi-a spus că ne-ar ajuta Virgil Arion (pe atunci ministru), care era foarte bine cu Patriarhul. Am vorbit cu Virgil Arion, căruia îi făcusem portretul, și el, neîntârziat, a doua zi, a sosit în trăsură la mine. Ne-am dus, am luat-o și pe Nina și am pornit la Patriarhie. Se pare că Patriarhul ne aștepta, căci de cum i-a spus o

OLGA GRECEANU ȘI RUGUL APRINS

MARIUS VASILEANU

Marea doamnă a întâlnirilor Rugului Aprins a fost pictorița și scriitoarea Olga Greceanu (1890 – 1978). Era singura femeie care primise binecuvântarea de a ține predici în biserică. Aceste predici erau atât de apreciate, iar Olga Greceanu atât de îndrăgită, încât multă lume căuta în mod special biserica în care va urma să predice, numai pentru a fi de față.

Părinții Olgăi Greceanu, familia Șeșevski, erau de origine nobiliară poloneză și germană, fiind stabiliți în România. Olga Greceanu s-a născut la 4 august 1890 la Mănăstirea Nămnăiești, unde părinții erau retrași peste vară. Face studii primare și gimnaziale în instituții private din București. Ca și profesorul Alexandru Mironescu, membru emblematic al Rugului Aprins (*Magazin istoric*, nr. 1/2018), Olga Greceanu a urmat cursurile Facultății de Fizică și Chimie, dar mult mai devreme, între anii 1911 și 1914. A mai urmat și cursurile Academiei de Arte Frumoase, a beneficiat de specializări în Liège (Belgia) și Paris (Franța) și a făcut călătorii de studii (Italia etc.). S-a căsătorit cu colegul ei din Politehnică, Nicolae Greceanu.

Expresia supremă a artei plastice

Alături de Cecilia Cuțescu-Stork, Olga Greceanu a devenit cea mai cunoscută pictoriță din interbelic românesc. A avut numeroase expoziții în țară și în Occident: Barcelona (1929), Paris (1937), New York (1939) etc. Cele câteva persoane care au scris în mod special despre Olga Greceanu, precum criticul de artă Adina Nanu, au constatat puternica implicare socială a artistei și polifonia acti-

vităților ei. A inițiat prima formă de asociere a femeilor pictori și sculptori (1914) și a Sindicatului Artelor Frumoase din România (1921). A scris numeroase lucrări, majoritatea cu tentă religioasă, precum un superb *Dicționar Biblic Ortodox*, al cărui manuscris este astăzi în Biblioteca Sf. Sinod (București). Îndrăgostită de arta monumentală, Olga Greceanu realizează câteva binecunoscute ansambluri murale, precum: frescele și mozaicul Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” (București), cele existente la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române ori în holul de intrare și într-una dintre sălile mari ale bibliotecii Sfântului Sinod, situată în curtea Mănăstirii Antim (București) – clădire în care se desfășurau în interbelic chiar ședințele Sf. Sinod al B.O.R. Ulterior, Olga Greceanu, alături de părintele Sofian Boghiu (*Magazin istoric*, nr. 1/2019), a fost solicitată să realizeze mozaicurile de la intrarea bisericii Mănăstirii Antim. A mai realizat fresca din sala de ședințe a Primăriei de Verde (actualmente Primăria Sectorului 1, București) sau cea din salonul Gării Mogoșoaia ș.a.

toriță, ca scriitoare, ca gazetară, ca oratoare și în afirmarea unui crez creștin de viață pentru orice ființă omenească, nu i-a fost indiferentă mișcarea de spiritualitate creștină românească de la Mănăstirea Antim, care redeschidea calea de mijloc a ortodoxiei românești, ferindu-se de extremele ortodoxiei slavone, ori chiar a[le] celei grecești, precum și de adierile mistice ale Occidentului. O cultură creștină, pe temei de puritate sufletească, în stare să te ferească de orice exces, păzind cu sfințenie înțelepciunea divină în rama dreptei judecăți pe care Dumnezeu Însuși a dat-o ca dar omului, de a năzui la perfecția de dinainte de păcat. [Pe] Olga Greceanu cartea ei de meditație pe marginea unui pelerinaj la Locurile Sfinte o făcuse să re trăiască «Pe urmele pașilor Domnului Iisus Hristos». Pe urmele Aceluia care venise să întrupeze Calca, Adevărul și Viața pentru omenirea toată. El e înțelepciunea însăși – Sofia – care a întrupat pe Omul adevărat și pe Dumnezeul adevărat, pentru omenirea toată. La slujbele de la Antim participa cu evlavie, iar la conferințe cu interes. Pare că o revăd și acum la una din conferințele ce le-am ținut, când, vorbind despre «Izgonirea din Rai», ea se ridică să întrebe: «Raiul cel de la sfârșitul lumii va fi deosebit de Raiul cel dintâi din care am fost izgoniți?» [...] Nu pot uita apoi cu ce dragoste de a asculta Cuvântul Domnului, pe cei de la Antim ne-a chemat în casa ei, unde am putut vedea pe peretele salonului o minunată prezentare a Cetății Neamțului în clipa în care plăcieșii moldoveni rezistaseră cu un curaj nespus armatelor de cucerire ale lui Sobieski. Atunci, cu un dar deosebit și cu o bogăție de cunoștinți în literatura universală, scriitorul Sandu Tudor – fratele Sandu – a înfățișat din *Sfânta Evanghelie de la Ioan* convorbirea lui Iisus cu Nicodim, în care a ilustrat îndeosebi Nașterea din nou, pentru a vedea Împărăția lui Dumnezeu. Această dragoste pentru Mănăstirea Antim avea să o mărturisească în chip deosebit Olga Greceanu în zugrăvirea pe pereții din afară, de la intrarea în biserică, pe Sfântul Neculai, Sfântul Antim, Sfântul Alexei și pe Sfânta Muceniță Agata, în mozaic, în stilul artei bizantine, de toată frumu-

Artista a lucrat până în ultimii ani de viață

șecea. Ei vor rămâne să scânteieze prin ani și veacuri, în ochii tuturor celor ce vor vizita această Biserică a Mănăstirii Antim – a Tuturor Sfinților –, pe care a iubit-o și a prețuit-o și a înzestrat-o cu talentul ei sufletească și Olga Greceanu“.

Mai trebuie precizat că, după desființarea întâlnirilor de la Mănăstirea Antim, fapt petrecut în anii 1948 – 1949, participanții la conferințele Rugului Aprins se adunau, de această dată aleatoriu și mai discret, în casele câtorva membri, precum Alexandru Mironescu, Vasile Voiculescu și, bineînțeles, Olga Greceanu... Întrucât, probabil, tot în anii '50 a simțit nevoia să facă un pas lateral față de această mișcare spirituală, Olga Greceanu nu a avut probleme de ordin politic și a scăpat de arestare.

Olga Greceanu a rămas în memoria Bisericii Ortodoxe Române și a culturii noastre drept una dintre importante personalități ale artei plastice din România secolului XX. ■

vorbă Virgil Arion, am și intrat. Arion s-a retras. Patriarhul, grăsuț, frumos, răsturnat în jețul lui cu satisfacție. I-a pus o întrebare Ninei, o întrebare mică, dar niciuna relativ la Biserică, parcă venisem la conversație... Noi nu îndrăzneam să începem vorba și nici el nu ne-a întrebat ceva, deși știa de la Arion cauza pentru care veneam la el... A urmat o liniște... El în fotoliul lui, noi, fiecare, în alt colț al salonului, pe câte un fotoliu. Mă miram de Nina, care era mai mare ca mine și mai îndrăzneală, de ce nu spune ceva... În sfârșit, după o foarte lungă tăcere, ne-a întrebat, uitându-se când la Nina, când la mine: Dar pe Maica Domnului cum o pictați? Ne-am uitat una la alta mirate. Ce să-i răspundem? Ca niște biete școlărițe, începusem: Tânără... în albastru și în roșu... cu Pruncul în brațe... ca o expresie de bunăvoință... Ne întrerupe: Dar pe cap ce-i punți? Capul acoperit... cu un văl... să nu se vadă părul... Așa... Așa... răspunde el, un văl și pe frunte, și în jurul gâtului; că să știți că eu, dacă nu văd gâtul acoperit, mă gândesc tot mai jos... mai jos... mai jos... mai...

Mi-am pierdut capul... Nu mai știam bine ce fac... M-am sculat brusc în picioare și am fugit spre ușă, am luptat puțin cu ușa care era grea, am deschis-o și am alergat până la ieșire... și am supt în trăsura, unde aștepta Virgil Arion... Speriat, mă întrebă: Ce e? Ce s-a întâmplat? Am izbucnit în plâns. După o minută sau două s-a ivit calmă și Nina, dar în timp ce eu plângeam, ea râdea în hohote, râdea ca o nebună... A vrut să-i po-

vestească și lui Virgil Arion ce-a fost, dar nu putea de răs... Și așa s-a sfârșit audiența de la care sperasem o biserică de pictat..."

Calea de mijloc a ortodoxiei românești

Aceste încercări, precum cea la care a fost supusă de Patriarhul Miron Cristea, au

fost depășite ulterior, iar Olga Greceanu a devenit un foarte apreciat pictor și restaurator de biserici. Va vorbi, cu binecuvântarea Patriarhilor Nicodim și Justinian, în foarte multe biserici, inclusiv studenților teologi.

În contextul celor de mai sus, era absolut firesc ca Olga Greceanu să devină un membru activ al Rugului Aprins. Chiar dacă, conform mărturiilor pe care le deținem, la un moment dat, în anii '50, din motive politice, se pare că s-a temut să continue alături de cei de la Rugul Aprins, Olga Greceanu a fost ne-

îndoicelnic una dintre personalitățile excepționale care au contribuit la dinamizarea și frumusețea acestei mișcări cultural-spirituale. Iată una dintre cele mai elocvente mărturii despre prezența artistei Olga Greceanu la Rugul Aprins, notată de părintele Vasile Vasilache (*Magazin istoric*, nr. 6/2018), stareț al Mănăstirii Antim, în anii Rugului Aprins, în volumul său de memorii *De la Antim la Pocrov* (Editura Eikon, Colecția Arhiva Rugului Aprins, București, 2015, pp. 43, 44): „[Artistei] Olga Greceanu, în bogata ei manifestare a multor daruri, ca pic-

pinați și de sași, alături de români. La Debrețin, o delegație a universității din localitate a adus mulțumiri suveranilor români pentru că trupele române i-au eliberat de bolșevicii lui Bela Kun. Se întâmplă și lucruri nostime în timpul turneului. Generalul Văitoianu este confundat de un român venit din Italia cu regele Ferdinand: „Să trăiți, Maestate!”, rostește el sfios. Un soldat din spate îi dă un cot: „Taci, mă, că e domnul general Averescu!”.

Teatrul Național începe și el un turneu în Transilvania. Primele spectacole date la Brașov au fost un adevărat triumf. S-au jucat *Poemul Unirii* și *Apus de Soare*. Un grup de domnișoare au oferit actorului Constantin Nottara o cunună de lauri cu două panglici tricolore.

Vești mai proaste vin din Banat, unde sârbii vor să recruteze pentru armată, motiv pentru care foarte mulți români fug de acolo și cer să fie primiți în armata română. La jumătatea lunii mai circulă în Arad patrulă mixte formate din soldați francezi și români, în schimb la Timișoara situația a devenit insuportabilă din cauza terorii declanșate de sârbi. La sfârșitul lunii mai, Comandamentul francez a reluat administrarea Aradului, lăsând prefectului român doar județul.

Cu prilejul unui banchet dat la Cernăuți, un general en-

glez declară: „Din nenorocire, războiul pentru România n-a încetat încă, dar astăzi nu apărați cu piepturile bravilor ostași români cauza dv. proprie, ci cauza Europei întregi în contra primejdiei îngrijitoare a bolșevismului. Apreciem toți sacrificiile ce faceți și privirile pline de nădejde ale Europei întregi sunt spre dumneavoastră.” În unele localități din Basarabia au fost descoperiți agenți bolșevici îmbrăcați în straie de preoți. La Zalău sunt capturați doi aviatori ruși, după ce aparatul lor s-a prăbușit. Zburau la Budapesta, cu corespondență și bani trimiși de Moscova. Din Kiev, în numele Ucrainei, Rakovski a expediat două radiograme prin care cere ca armata română să evacueze Basarabia și Bucovina. Cerele lui au stârnit hohote de râs în Consiliul de Miniștri.

Pe frontul de vest armata română ajunge la Tisa. La 4 mai, în București s-a desfășurat o manifestație la statuia lui Mihai Viteazul, pentru a marca eliberarea întregii Transilvanii. La ora 10.00 au sosit corporațiile și societățile, cu drapele și muzică

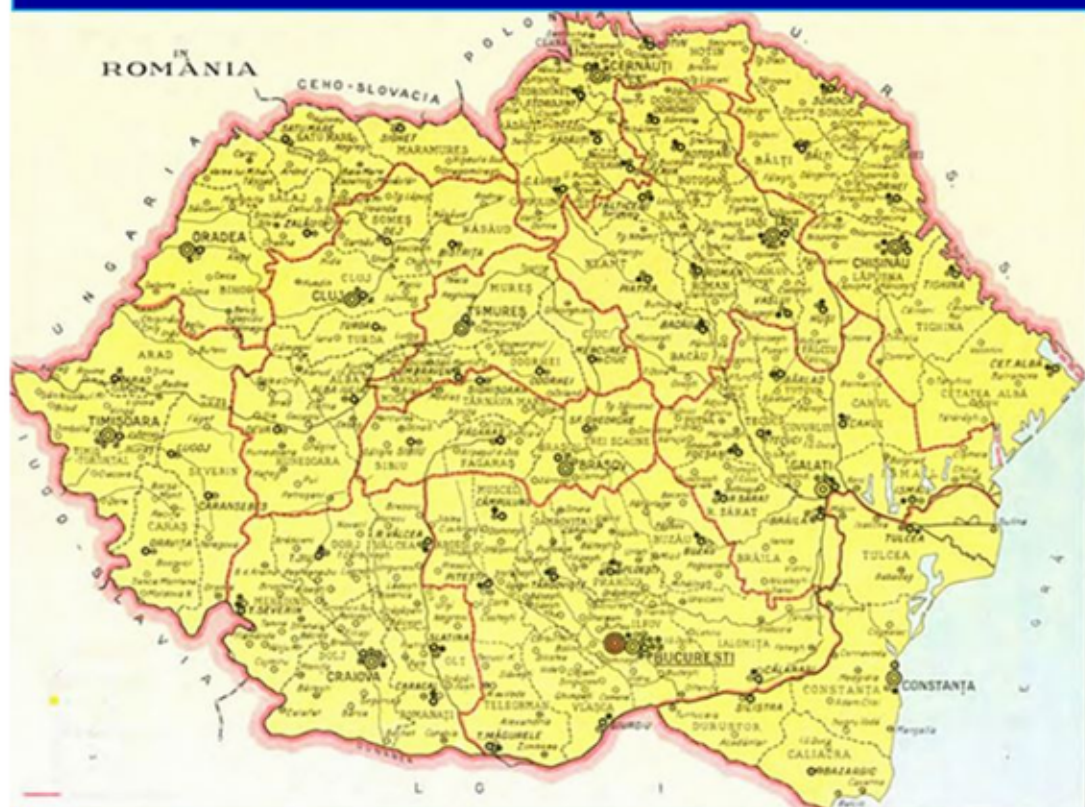
militară. Studențimea universitară a luat parte în corporc. S-a depus o coroană pe soclul statuii. După ce s-au ținut mai multe discursuri, s-a format o coloană care a pornit spre Palatul Regal. Ajunși acolo, manifestații au cântat *Trăiască regele!* Regele și regina au apărut în balcon, întâmpinați cu urale. Manifestații au jucat *Hora Unirii*, apoi s-au împrăștiat. Sărbătoare mare în cinstea eliberării Transilvaniei a fost și la Galați. „Viața croilor de la granițe, în genere, dar în special a celor de pe Nistru trebuie să fie îndulcită și îndestulată, oricari ar fi sacrificiile materiale ce le-ar cere” – scrie *Universul*. Doar socialiștii români sunt de altă părere. O delegație a lor s-a prezentat la ministrul de Interne Mărzescu și i-a cerut lămuriri în privința acțiunii guvernului român contra lui Bela Kun. Ministrul a asigurat că România nu se amestecă în politica internă de la Budapesta.

Luna mai cunoaște o vreme extrem de capricioasă. La începutul lunii la munte plouă și ninge abundent. Din cauza frigului și a vântului puternic, pomii fructiferi au avut de suferit în multe regiuni ale țării. Și rapița este compromisă, dar păioasele se prezintă bine. La 25 iunie, în București, o ploaie torențială, cu grindină cât aluna, a

Regele Ferdinand și regina Maria la Oradea

Mai – iunie 1919

ROMÂNIA, ACUM 100 DE ANI

Pendula din Hotelul Jessé din Versailles s-ar fi oprit în momentul când s-a semnat, în 1871, armistițiul care marca înfrângerea Franței în războiul franco-prusac din 1870 – 1871. Chiar în seara semnării armistițiului din noiembrie 1918, care punea capăt Primului Război Mondial, pendula a repornit în mod misterios. O știre pe care presa din urmă cu 100 de ani se grăbea să o publice. Ținea doar de marea Franță, care ne ajutase atât în refacerea armatei în iarna 1916 – 1917 și care, își închipuiau oamenii politici români, făcea eforturi să ne ajute și la Conferința de Pace de la Paris. Dificultățile întâmpinate în problema Banatului, întârzierile în recunoașterea frontierei în Dobrogea sau la vest, pe Tisa, se datorau altora, nu Franței, credeau românii atunci.

Se continuă eforturile de integrare a noilor provincii. Un rol important revine familiei regale, care pleacă la 22 mai într-un turneu în Transilvania. Trenul regal pornește din halta Cotroceni. Pe tot drumul au fost salutați

cu mare entuziasm, inclusiv cu focuri aprinse pe dealuri. La Oradea au fost întâmpinați de Iuliu Maniu, Aurel Vlad, Aurel Lazăr, Romulus Boilă. De la gară s-a pornit în cortegiu spre catedrală, pe străzi împodobite cu arcuri de tri-

umf, ghirlande de flori și steaguri. Se ține un te-deum la catedrala ortodoxă, apoi la cea greco-catolică. În Piața Mare regele decorează pe generații Mărdărescu, Panaitescu, Holban și Constantinidi. La Bistrița, suveranii sunt întâm-

patru bancnote de 20 lei, în total 80.000 lei. Dintr-o coală fata tăiașe bancnotele cu care mersese la magazin. Verificate de sucursala locală a B.N.R., s-a dovedit că nu erau false, doar că le lipsea seria. Fata mărturisește că le primise de la o rudă, soldat. Arestat și acesta, a recunoscut că fiind de pază în gară, a văzut mai mulți indivizi care spărgeau un vagon de marfă. Când l-au zărit, hoții s-au speriat și au fugit. El a luat sulul și l-a dat fetei să îl păstreze. În vagon s-au găsit mai multe lăzi cu astfel de coli cu bancnote tipărite. Până la urmă s-a stabilit că era vorba de un transport de bancnote tipărite la Paris pentru B.N.R., aduse în țară și căroro li s-a pierdut urma. Lipsa doar o ladă din transport, cu bancnote în valoare de cinci șase milioane lei. B.N.R. comandase la Paris bancnote de 20 și 1.000 lei, care urma să sosească în țară cu un vagon de tren. Bancnotele de 1.000 de lei urma să sufere o a doua imprimare în țară, fără de care nu aveau valoare, tocmai pentru a preveni furtul lor pe drum. C.F.R. a anunțat B.N.R. că s-au pierdut mai multe vagoane pe drum. Un soldat a fost pus în Gara de Nord să urmărească zilnic dacă sosea vagonul cu numărul respectiv, în care erau bancnotele. Vagonul în care s-au descoperit bancnotele la Galați era un vagon italian și avea alt număr decât cel anunțat că ar fi plecat de la Paris cu bancnotele. Explicația oferită a fost că

vagonul inițial s-a defectat în Italia și conținutul a fost transbordat în noul vagon italian.

Un fenomen prea puțin comentat de presă: pleacă meseriașii către țările industrializate, unde sunt la mare căutare.

In vreme ce în restul Europei la un învățător revin 30 – 50 de copii, la noi numărul este de 108. Doar 50% dintre copiii școlari pot fi înscriși. În județul Teleorman, din 64.000 de copii, doar 21.000 merg la școală. Cam 70% dintre bărbați și 85% dintre femei sunt analfabeți.

Redacția ziarului *Universul* anunță că a primit spre publicare două scrisori. „Iubite prietene, în baza mandatului ce ne-ai încredințat de a-ți servi drept martori în tranșarea diferendului întâmplat în ziua de 5 iunie, ora 12 jum. între tine și d. Ionescu G. Constantin, directorul Liceului Lazăr,

care te-a insultat grav prin cuvinte ofensatoare, ne-am prezentat azi la d. Ionescu, la ora 12, cerându-i să ne pue în contact cu martorii săi pentru a stabili condițiunile în care va da satisfacție. D. Ionescu a refuzat categoric să-și constituie martori, motivând că dânsul înțelege să tranșeze acest diferend printr-o anchetă școlară, deoarece faptul s-a petrecut în cabinetul d-sale de director. Păreră noastră este că acest mod de a vedea este în flagrantă contradicție cu elementarele reguli de onoare și ca atare nu-ți rămâne decât să califici purtarea numelui domn în consecință și să-ți iei satisfacție pe calea ce o vei crede de cuviință. Mandatul nostru fiind terminat, te rugăm să primești salutările noastre prietenești și camaraderesti.” Semnează: maior B.L. Duma, din Artilerie, și locotenent C. Coandă. Cel care le-a încredințat manda-

tul să îl reprezinte le mulțumește și semnează locotenent R. Bossy.

A încetat din viață, la castelul său de la Țibănești, P.P. Carp, duminică, 22 iunie, la ora 19.10, în urma unei apoplexii, urmate de o comă care a durat 34 de ore. „Închide ochii bătrânul Petre Carp și-i închide în clipa când punctul său de privire politic dă falimentul cel mai desăvârșit [...] Cu Petre Carp se stinge seria oamenilor mari pe cari i-a avut România” – scrie *Adevărul*, un ziar aflat la polul politic opus. ■

Principele Carol și Ioana Lambrino

inundat părțile mai joase ale orașului, circulația fiind întreruptă o vreme, căci multe guri de canal s-au înfundat. În aceeași zi, s-a dezlănțuit asupra județului Romanați o mare vijelie, urmată de grindină, care a cauzat mari pierderi semănăturilor și grădinilor de zarzavat.

La jumătatea lunii iunie, *Universul* – probabil cel mai serios ziar al vremii – anunța că pe terasa Cercului Militar ar urma să se instaleze un cinematograf de vară, „un fel de șandrama de trestie, care, prin înfățișarea ei, va strica toată perspectiva Cercului Militar, cu o fațadă atât de impunătoare“. Până și ziarul puterii, *Viitorul*, s-a indignat, afirmând că o asemenea „ofensă nu s-ar putea aduce Bucureștilor și Cercului Militar decât în urma influenței unor puternici ai zilei“. Peste o săptămână revine cu precizarea că cercetând mai atent știrca din *Viitorul*, rezultă că persoana care are în antrepriză cinematograful de sub Cercul Militar a propus conducerii acestuia să facă un cinematograf de vară pe terasa din fața clădirii, lăsată în ultima vreme în părăsire, loc unde se strâneau gu-noaiele. Conducerea Cercului Militar a fost de acord în schimbul unei chirii și a 25% din încasări, în contul Societății „Mărăști“.

Monitorul oficial din 17 mai publică înștiințarea că Tribunalul Ilfov,

secția III, prin sentința nr. 1 din 8 ianuarie 1919, rămasă definitivă, a declarat nulă căsătoria dintre principele Carol și Ioana Lambrino, celebrată la Odessa, la 31 august 1918.

Ministerul de Război a trimis Ministerului de Interne o adresă prin care solicită ca prefecturile, și în special cele din Caliacra, Dolj, Muscel, Olt, Tulcea și Vaslui, să pună în aplicare cât mai urgent ordinul privind stabilirea locurilor unde se găseau morminte și cimitire militare și luarea măsurilor pentru îngrijirea lor. Să se ia măsuri pentru refacerea mormintelor care au fost risipite de vite și să se stabilească a cui vină a fost profanarea lor.

La 23 mai, la ora 11.00, s-a pus piatra de temelie a Tea-

trului „Cărăbuș“, pe locul vechii grădini „Amicii Orbilor“, de pe strada Academiei. S-a servit șampanie și un excelent vin negru. Van Saanen-Algi, arhitectul care proiectase Teatrul „Cărăbuș“, explică de unde vine numele. Desena proprietarilor forma viitorului teatru și constrâns de dimensiunile terenului, îngust față de lungimea lui, pentru a asigura tuturor spectatorilor o vedere cât mai bună, a creat forma unei potcoave, care lungită semăna cu un cărăbuș.

Pentru a se asigura numărul de profesori care trebuie trimiși în noile provincii ale țării, s-a luat măsura sporirii normei didactice de la 15 la 20 ore.

Direcția Statisticii a evaluat pierderile noastre în război la aproximativ 770.000 oameni. Morți din populația civilă, bărbați – 259.440; femei – 190.560; armată – 450.000 [de fapt, 300.000; o greșală de tipar]; ofițeri și trupă căzuți pe câmpul de luptă – 85.000; ofițeri și trupă morți în spitale (răniți și bolnavi) 155.000; ofițeri și trupă morți în prizonierat – 60.000; total – 750.000. Mutilați și invalizi de război – 20.000. Total general – 770.000.

tânără din Galați s-a prezentat la un magazin, cu bancnote de 20 lei. Vânzătorului i s-a părut că erau false. Arestată de poliție, i se descoperă acasă un sul cu coli ce conțineau câte

Constantin Nottara, în rolul lui Hamlet

Telex Telex Telex Telex Telex

CĂLUGĂRIȚA MINIATURISTĂ

O descoperire recentă a cercetătorilor de la Institutul german Max Planck de istorie a științei probează prezența și a femeii ca artist miniaturist. Ei au studiat rămășițele unei femei în vârstă de aproximativ 50 de ani, exhumate în cimitirul mănăstirii dintr-un orașel german, Dalheim: o călugăriță decedată între 997 și 1160. Oasele ei nu prezentau nicio urmă de rană sau vreo patologie.

Oamenii de știință au fost interesați îndeosebi de dantura călugăriței; tartrul păstrează numeroase informații despre regimul nostru alimentar. Ei au fost surprinși să descopere urmele unui pigment de un albastru puternic, fixat în placa dentară. Particulele, foarte strălucitoare, „semănau cu mici ouă de prihor”, afirmă Christina Warinner, paleogenetician la Max Planck. Este vorba despre lazurită, unul dintre mineralele conținute în lapislazuli. La vremea aceea acest pigment foarte rar nu se găsea decât în actualul Afganistan, în munți, valoarea lui depășind-o pe cea a aurului. Numai cei mai buni artiști îl puteau folosi și aceia îl păstrau exclusiv pentru manuscrise miniaturate de lux. În Evul Mediu tot ce era divin (cerul sau hainele Sfintei Fecioare) era reprezentat prin albastru.

Pentru a explica prezența pigmentului în gura călugăriței, oamenii de știință s-au gândit că ea își înmuita în gură vârful pensulei, ca să picteze un punct precis. De remarcat este însă că o femeie participa la producția de texte religioase. Germania era un centru important de realizare a manuscriselor, dar până acum s-a știut că numai călugării se îndeletniceau cu această ocupație. Cea mai mare parte a operelor medievale fiind nesemnate, ele au fost atribuite bărbaților. Este cunoscută totuși o miniaturistă germană din veacul al XII-lea, o anume Guda, dar călugărița din Dalheim constituie o dovadă ceva mai veche a existenței în Occident a unei femei care realiza miniaturi.

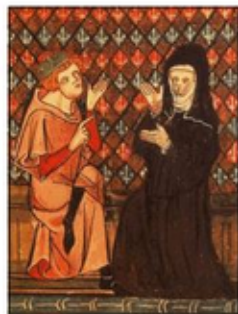

Ruinele bisericii mănăstirii din Dalheim

HĂRȚUIRE SEXUALĂ ÎN EVUL MEDIU

Mass-media a prezentat în ultima vreme un adevărat val de cazuri în care femei (și bărbați) s-au plâns că au fost supuse (supuși) hărțuirii sexuale pentru a putea promova în carieră. Fenomenul hărțuirii sexuale este prezent și în Evul Mediu, chiar dacă pe atunci nimeni nu îi spunea așa și nu era considerat ilegal sau de condamnat, dar putea avea consecințe mult mai grave decât azi. Cazul cel mai vestit este, poate, cel al lui Héloïse și Abélard (*Magazin istoric*, nr. 10/2000).

Abélard era în 1115 steaua lumii universitare franceze. Într-o zi a întâlnit-o pe Héloïse, care, lucru rar pentru o fată, studia filosofia. Fermecat de ea, l-a convins pe unchiul fetei să îl primească ca tutor al tinerei. După cum mărturisea Abélard, mâinile lui au zăbovit mai mult asupra fetei decât pe paginile cărților, fiind de altfel bine primite. Când povestea lor a ajuns să fie cântată de studenți pe străzile Parisului, Abélard a trimis-o înapoi la mănăstirea unde studiasc până atunci, dar au continuat să se întâlnească. Lucrurile s-au complicat când Héloïse a rămas gravidă. Aflând, unchiul l-a obligat pe Abélard să o ia de nevastă, ceea ce filosoful a acceptat, cu condiția să rămână o căsătorie secretă, căci doar oamenii bisericii celibatari puteau găsi o slujbă permanentă ca profesori. Cum unchiul a început să povestească în stânga și în dreapta despre căsătoria nepoatei, Abélard a obligat-o să intre într-o mănăstire și să îmbrace straie de călugăriță. Furios, unchiul a trimis într-o noapte niște indivizi care l-au lăsat pe Abélard... cunuc. Noua condiție, la fel ca și căsătoria, îl împiedica să mai fie profesor sau să aspire la ranguri înalte în biserică, așa că s-a călugărit.

Din absurditățile istoriei

STATUL LIBER GÂT DE STICLĂ

Președintele autoproclamat al statului, bani emiși și o placă ce amintește azi de scurta existență a republicii de pe Rhin

După armistițiul din 11 noiembrie 1918, care a încheiat Primul Război Mondial, învingătorii și-au împărțit Rhenania, provincie din vestul Germaniei: orașul Köln a revenit britanicilor, Mainz francezilor, Koblenz americanilor. Un ofițer, cu un compas în mână, a trasat câte un cerc cu o rază de 30 km, în jurul fiecărui cap de pod. „Am făcut greșeala să lăsăm câțiva acri de pământ într-o zonă neutră”, scria generalul Henri Mordacq (1868 – 1943), comandantul Corpului 30 al armatei de ocupație. Prea târziu. Traseul a fost validat printr-un tratat, așa că locuitorii din Lorch, Kaub și alte 30 de satelețe viticole s-au trezit ai nimănui. Dacă militarii francezi și americani ar fi stat mai bine cu geometria, Statul Liber Gât de Sticlă n-ar fi existat.

La nord și la sud existau zone sub ocupație, la vest Rhinul și la est Munții Taunus, care despărteau fâșia de pământ de Germania. Locuitorii au descoperit curând că teritoriul lor semăna perfect cu un gât de sticlă. Așa că au proclamat mândri Statul Liber Gât de Sticlă (*Freistaat Flaschenhals*). Edmund Pnischeck, primarul satului Lorch, și-a asumat președinția statului și a oficializat în grabă denumirea printr-un mesaj telegrafic trimis Comisiei germane de armistițiu: „Între Bonn și Mainz, există o fâșie de teren autentic rhenană”.

Deși în punctul lui cel mai îngust măsura numai 800 m, Statul Liber Gât de Sticlă funcționa ca o țară în toată regula: pașapoarte, telegraf, sistem poștal, timbre proprii, post de vamă etc. „Bani, mai ales bancnotele mici, au devenit lucru rar”, povestea primarul. Statul și-a imprimat propria monedă. Podgorenii n-au scăpat ocazia și și-au pus și umorul la lucru în această operație. Pe unele bancnote puteau fi citite texte ca acesta: „Dacă Adam ar fi avut vin de Lorch, n-ar fi mâncat mărul”; sau: „La Lorch, pe Rhin, se aude clinchet de pahare, căci vinul de Lorch te scapă de griji”.

Furioși, francezii au hotărât să-i izoleze pe acești insolenți. Niciun tren, niciun

vapor fluvial nu mai opreau la Lorch. Produsele de primă necesitate au început să lipsească. Administrația din Limburg, din teritoriul german, le-a asigurat o diligență de două ori pe săptămână. Dar drumul prin munți era dificil. Podgorenii s-au apucat atunci de contrabandă. Primeau cărbuni și alimente la ore târzii din noapte, dând la schimb vin și lichioruri. Noaptea, o șalupă cu motor acosta pe o insulă de pe Rhin a satului Lorch. Marfa era apoi transbordată în camioane și căruțe.

Ceea ce i-a iritat și mai tare pe francezi. În ianuarie 1923 Germania fiind în întârziere cu plata despăgubirilor de război, Franța și Belgia au ocupat întreaga regiune a Ruhrului. Și, la 25 februarie, un regiment marocan a intrat în Lorch,

căruia podgorenii au refuzat să-i asigure hrana. „Primarul din Lorch a fost condamnat la două luni de închisoare și la 50.000 de mărci amendă, pentru a nu fi executat un ordin al autorităților de ocupație”, așa suna raportul apărut în săptămânalul *Le Courier du Loiret*. Un an mai târziu teritoriul a fost reintegrat Germaniei (landul Hessa), ceea ce a însemnat sfârșitul Statului Liber. „Președintele” lui i-a supraviețuit, a trăit până în 1954. ■

Mândrii cetățeni ai efemerului stat

ÎMPĂRAȚI AI IMPERIULUI ROMAN DE RĂSĂRIT

395-408	DE DEMULT	REGE... LATIN	HOȚ... GOL	CAPRICII
797-802		EPOCA	610-641	801-811 (I)
		CEI BUNI ÎN CER...	457-474 (I)	
		NOTĂ MUZICALĂ	PENTRU URZEALĂ	
867-886	ARMĂ VECHE	MONEDĂ MUZICALĂ	NEBUNI!	
		MALDĂR		
		PE BISERICĂ		
ÎN DACIA		MIEZ DE OȚEL	DIN PRAGA	
578-582			SPIRT	
			APARTINE	CRISTOS S-A OPRIT LA...
			DÂNSA	
PUI LA FINAL		1204-1222 (I)	FORMĂ	
PRICEPUT PE CAL				
ȘI... LATIN		LEAC DE PLĂCERE		
FIRE		VIAȚĂ		
	DIN TEBA	UNITATE PE SOL	ZĂBRANIC	DAR
	920-945 (I)			
ILION			ÎNȚEAPĂ	518-527 (I)
842-855 (II)				
BALTĂ				
			SUPĂRAT	BLUZE POPULARE
				TEME!
BUNIC		CETE!	ÎN ȚEPE	969-976 (TZIMISKES)
FIUL OII		CCI		
TEXTILĂ				
		FILE	DE NEIERTAT	
			6 MUZICAL	
LA GREU	711-713			DIN FEUDAL
SUB LINIE	FAX GOL			
1081- 1118				
	602-610		PĂZIT DE SF PETRU	
				BINE!
		IMAGINI PE... UNDE		

Ioan SONEA, Bistrița

PRECIZĂRI

Documentul pe care îl prezentăm în continuare face parte din fondul Constantin Vișoianu, de la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace, și îl putem publica grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU. El este elocvent pentru debutul conflictului major din sânul emigrației române între partizanii generalului Nicolae Rădescu și grupul din jurul regelui Mihai.

18 septembrie 1949

Domnului Sale

Domnului general C. Petre-Lazăr

Adjutant al Majestății Sale regelui Mihai I

Stimate domnule general,

Referindu-mă la scrisoarea dvs. din 29 iulie c[urent], am onoarea a comunica mai jos răspunsurile date în ședința de ieri 9 septembrie de către Comitetul Național la întrebările puse de Majestatea Sa regele:

Comitetul Național a discutat în cursul mai multor ședințe răspunsul de dat la întrebările puse de Majestatea Sa regele. În ce privește punctul a), dl. general Rădescu a făcut următoarea declarație:

„Conform hotărârii Comitetului Național, Proclamația către țară a fost comunicată de către secretariatul de la New York Majestății Sale regelui, împreună cu proiectul de declarație regală ce i-a fost supus.

În ce privește Memoriul către Conferința din Paris, nu ar fi fost timpul de a se aduce în prealabil la cunoștința Majestății Sale regelui.

Este regretabil că textul nu a fost comunicat de îndată și aceasta se datorește, desigur, lipsei pe vremea aceea a unui secretariat general.

Comitetul a luat măsurile necesare spre a se preîntâmpina pe viitor atari omisiuni.”

Comitetul se declară cu totul de acord cu declarația de mai sus.

În ce privește punctul b), dl. general Rădescu a făcut următoarea declarație:

„Regret că o scrisoare personală a mea, care nu angajează Comitetul, a putut fi interpretată în sensul că aș considera că Comitetul nu poate

lucra. Țin să declar că sunt convins, astfel cum de altfel am arătat în concluzia scrisorii mele, că acest Comitet poate lucra în mod temeinic.”

Comitetul ia act de declarațiile d-lui general Rădescu și este de acord că Comitetul poate lucra în mod temeinic. Dacă nu ar fi fost așa, Comitetul însăși ar fi considerat de datoria sa să se supună situația Majestății Sale regelui.

În ce privește răspunsul la întrebarea de la punctul c), Comitetul nu a putut cădea de acord asupra unui text comun.

Următorii membri ai Comitetului: d-nii Corneliu Bianu, Gr. N.[iculescu] Buzesti, Alexandru Cretzianu, Augustin Popa, Constantin Vișoianu și Ion Zissu au făcut următorul răspuns: „În ce privește chestiunea de la punctul c), dat fiind că prin însăși declarațiile ce le-a făcut Comitetului Național, dl. general Rădescu recunoaște a fi personal finanțat de dl. Malaxa, dat fiind că, din cauza acestor relațiuni numele președintelui Comitetului Național a fost amintit într-un proces, într-un mod de natură a atinge prestigiul președintelui și implicit al Comitetului însuși, Comitetul Național cere președintelui său să înceteze orice relațiuni politice și financiare cu dl. Malaxa.”

Arămas, în ce privește întrebarea de la punctul c), ca ceilalți patru membri ai Comitetului să-și formeze separat punctul lor de vedere. Dacă acele texte vor fi remise secretariatului general vi le voi înainta de îndată. În caz contrar, îmi închipui că cei care doresc să formuleze opinii separate vă vor trimite direct acele texte.

Primiți, vă rog, stimate domnule general, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Alexandru Cretzianu

CONTENTS (Romanian History) ● **E. Teodor** The Dacian wars: the real causes and their consequences ● **M. Pakucs-Willcocks** Albert Huet and the European vocation of Sibiu ● **G. Filitti** Academician Ștefan Ștefănescu (1929 – 2018). Obituary ● **E. Barca** Virginia Zeani soprano – a life story ● **Șt. Petrescu** The destiny of a Basarabian priest. A file from a memories book ● **K. Niemczyk** How the Voivode of Moldova, Bogdan 3rd, lost both Pokuttia and the marriage with a Polish princess ● **A. Pop** Romanian School of Geopolitics: a short presentation (III) ● **G. Filitti** Letters from former days: missives from the mid 19th century ● **I. Giurcă** The campaign of 1919. Preparations (II) ● **Al. Pițigoi** The question of Dobrudja and Southern Dobrudja at the Paris Peace Conference (1919) in British Documents (II) ● **D. Cădere** Victor Cădere, a national hero ● **P. Otu** „Magazin istoric“ censored in 1968 (II) ● **I. Botiș** History of Baia Mare Mint ● **I. Mândrea** 1861. National Programming Document of the Romanians from Făgăraș County ● **M. Vasileanu** Olga Greceanu and the Burning Bush ● Romania 100 years ago ● Romanian Documents at Hoover (CLVIII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) ● **Е. Теодор** Гето-римские войны: их настоящие причины и последствия ● **М. Пакуч-Уйлкокс** Алберт Хует и европейское призвание города Сибиу ● **Дж. Филитти** Академик Штефан Штефăнеску (1929 – 2018). Некролог ● **Е. Барка** Оперная певица Вирджиния Зсани – жизненный путь ● **Шт. Петреску** Судьба бессарабского священника. Страницы из журнала воспоминаний ● **К. Ниемчек** Как потерял молдавский господарь Богдан III и проект женитьбы в Польше и Покутию ● **А. Поп** Румынская школа геополитики – краткое описание (III) ● **Дж. Филитти** Когда-то люди посылали письма друг другу ● **И. Джуркэ** Кампания 1919 г. Подготовка (II) ● **Ал. Пицгой** Вопрос Добруджи и Кадрилатера в британских документах по Парижской Мирной Конференции 1919 г. (II) ● **Д. Кăдере** Наш герой Виктор Кăдере ● **П. Оту** «Магазин историк» под цензурой в 1968 г. (II) ● **И. Ботиш** История монетного двора в Бая Марэ ● **И. Мындра** 1861. Програмный национальный документ румын в Цара Фăгăраш ● **М. Василяну** Олга Гречану и Неополимая Купина ● В Румынии 100 лет тому назад ● Румынские документы в Гуверском Институте (CLVIII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Măărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541 – 881X

Lei 7.00

DIALOG CU CITITORII

ÎNTREBARE

Domnul PARASCHIV MANOILESCU, din Tecuci, ne scrie: „În primul număr din acest an al revistei am citit interviul cu doamna Caroline Grimm despre deportarea unui membru al familiei sale în Al Doilea Război Mondial într-una dintre insulele anglo-normande Aurigny-Alderney, Guernsey și Jersey. M-am întrebat nedumerit, privind harta, cum de aparțineau aceste teritorii Imperiului Britanic, deși geografic se află atât de aproape de Franța? Există oare o explicație istorică?”

Într-adevăr, doar vreo 20 km despart insulele anglo-normande de Peninsula franceză Cotentin, al cărei oraș principal este portul Cherbourg. Iar ele nu au fost niciodată cucerite de englezi. În 1066, după ce a debarcat de cealaltă parte a Canalului Mânecii și după bătălia de la Hastings, ducele Normandiei, Wilhelm, a fost încoronat la Londra ca rege al Angliei cu numele William I, supranumit Cuceritorul. Or, pe atunci Insulele Cotentinului făceau parte din ducatul său, normand. În anul 1204, când

regele Franței Filip al II-lea a cucerit Normandia, în cadrul unui război franco-englez început în 1202, el a neglijat aceste mici insule, în ciuda flotei lor performante. Rezultatul este că insulele anglo-normande sunt posesiuni ale Coroanei Britanice, fără a face totuși parte din Regatul Unit.

UN IZVOR ISTORIC UNIC

Povestea Novgorodului medieval, publicată în numărul din aprilie al revistei, **ne scrie cititorul nostru PETRE ALEXANDROV din Rădăuți, m-a îndemnat să-mi reiau lecturile de demult, făcute cu ocazia unei vizite într-un circuit turistic în Rusia. L-am redescoperit astfel pe Guillebert de Lannoy (1386 – 1462), un călător și diplomat flamand, cavaler al Ordinului Lânii de Aur, provenind dintr-o veche familie nobiliară și care în 1420 și-a publicat însemnările trecerii sale, în iarna anului 1414, prin Novgorod. A fost un om umblat, a vizitat Ierusalimul, Egiptul, Anglia, Spania, Franța, Prusia, Polonia, Grecia, Turcia, a avut trei soții și cinci copii.**

Cartea lui, de 140 de pagini, reprezintă un izvor unic pentru viața de zi cu zi din Novgorodul medieval, care la data aceea, scrie de Lannoy, se lupta cu lituanienii și Ordinul livonian. Europeanul remarcă obiceiurile locului, merge la piață, unde novgorodenii vând și cumpără cu monete de argint, ci nu bat monedă de aur, iar schimburile uzuale le fac contra picicele de veveriță și de jder. Își cumpără contra argint, mult argint, soașele, se târguiesc și se învoiesc asupra sumelor. Nevasta cea mai frumoasă revine celui care dă mai mult. Sau asta înțelege diplomatul străin din ce vede.

Bărbații poartă părul împletit într-o coadă groasă, femeile în două cozi. Călătorul aflase, de fapt, despre pictănatăura bărbaților dintr-o pictură pe care o văzuse la Biserica Sf. Nicolae din Stralsund, unde erau înfățișați negustori din Novgorod. Locuitorii orașului mănâncă mult, scrie de Lannoy, mai ales varză, ciuperci, mazăre și pește, ceea ce îl intrigă pe nobilul flamand. Lui însuși episcopul, cu reședința la Catedrala Sfânta Sofia a orașului și care l-a primit, îi trimite zilnic merinde proaspete

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcăneanu, nr. 1 – 3, etajul 3, camerele 11 – 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

magazin istoric

5 948384 040074 05